

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, JANUÁR 5.

I. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy ivon. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr., — Szerkesztői iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

ELŐRE!

Megvalljuk őszintén: nem kis szorongatottsággal vetjük fel tollunkat, hogy e bevezető cikket megírjuk. Nincs kényelmetlenebb helyzet, mint a „magunk ajánlása;“ s nincs unalmasabb olvasmány, mint az, melynek végeredményét mindenki eltalálhatja; és nincs nehezebb feladat, mint azt akarni, hogy egy igénytelen mécsessel bevilágítsuk az éjszakát. — És cikkecskénk nem lehet más, mint mécs, mely még halvány körvonalokban sem mutatja be azt a tömérdek tenni valót, mely mindnyájunkra vár úgy összesen, mint egyenkint; — mert az nem más, mint újvilágot hozni elő a chaos éjjeléből.

Legyünk egészen nyitak; ne takargassuk a sebet, mely vérzik; igyekezzünk felemelkedni a legmagasabb bölcsességre: az önismeretre — ha szemrehányást, ha fájdalmat ad is — és valljuk be, hogy setét éjszakában tapogatózunk. Volna itt nemes szándék bővségesen; van munkaerő, a meynyi kell; megvan a tér, a szűz talaj, mely meg van áldva Istentől a termékenység minden feltételével: ám, hol van az összeműködő akarat; hol van a cél; s mindenek felett, látunk-e eredményt?

A felelet nagyon elszomorító; nagyon lealázó; és belőle mindnyájunknak jut egy darab vád és szemrehányás, melyet ha magunkról ideje korán el nem hárintunk; ha mulasztásainkat, tévedéseinket jóvá tenni nem sürgölődünk: a vége dissolutio; a vége ítélet. Elítél az idő, mely rohamosan szárnyal; elítél a történet, mely mozdulatlanul fog ráülni sirunkra, számot kérni azokért, miket meg nem tettünk.

Azért: előre!

Mert ne higyük, hogy a vád, az ítélet csak azokat éri, kik — a mint mondani szokták — csinálják a történetet. Érti fog mindnyájunkat; mert mindnyájan meg vagyunk bizva a sáfárkodással; s mindannyian ismerjük a hűtlen szolgáló példázatát.

Isten óvjon meg attól, hogy recriminatiokkal indítsuk világgá e szerény lapokat a születés percében; de nem tehetjük, hogy oda ne mutassunk, a hol mi a tévedést látjuk, és a hol mindenek felett recorreálni kell a helyzetet.

Ez alkalommal nem akarjuk kutatni, hogy mikint állott elő ama végzetes ellentét, mely korunkban mindig növekedőben van, s mely megdermeszti haladásunkat: a féltékenykedés a világiak és papi kar között. Mintha nem mindannyian, együtt volnánk arra hivatva, hogy virágzásra vezessük anyaszentegyházunkat. Szervezkedési kérdésünkben mégis, mindenik a másikra vet, s e meddő hazalkodásban helytt maradásra vagyunk kárhóztatva; vagy éppen visszafelé tólatunk. Mert ez által naponkint nő a bizalmatlankodás; ez dermedtöleg hat egyházi éle-

tünkre; az erkölcsök meglazulására; s ha ez nagyobb dimenziokat nyer, okvetlenül tengődésre jutunk erőteljes élet helyett.

Már eddig is szomorú példáit láttuk a tisztelet hiányának, melylyel némelyek viseltetnek úgy legfőbb testületeink, mint a törvények iránt. Apadóban látjuk az alkotmányos rend, és fegyelem öntudatát; — s majdnem teljesen hiányoznak amaz erények, melyek nélkül protestans életet képzelni sem lehet; s a milyeneknek tartjuk mi: ama kötelesség érzetet, mely életét adja a nyájért; — a tisztességes munka becsületét; a felebaráti szeretetet, mely élő és hittal gazdag s végül az erkölcsöknek amaz egyszerűségét, destillált tisztaságát, mely ma is derült fényvel övezi körül őseink emlékét.

Hol látunk ma áldozat-készséget egyházaink anyagi és szellemi fölemelése érdekében; hol van a virasztó gond, mely nem néz más érdeket, mint hűnek lenni a rábizottakban; hol van ama belső hajlandóság, mely a földi dolgokon kívül valami egyébbhez is tapad; a világiak érdeklődnek-e csak valamenynyire is egyházainkért, iskoláinkért; papjainknak egy része nem marad-e hátra a tudománytól, és karjaiba veti magát a szellemi munkátlanság gyalázatának; míg más része elégnék tartja, ha száut-vet s „másnak hagyja az áldozatot;“ nincs-e lanyhaság, majdnem tehetetlenség az administratióban fent és alant; szóval: van-e elevenség, pezsgés, érdeklődés a közügyek iránt, van-e élet, melyet Jezus szelleme longjen át??

Ime a tömérdek tenni való; a majdnem beláthatatlan tér, melyen mindenki megtalálhatja munka-körét; s melynek parlagon hagyása bűn; megmivelése — dicsőség.

Azért: előre!

Midőn e jelszót írjuk az erdélyi-részekben ez első ilyenmü vállalatnak homlokára, nincs más ámbitionk, mint e szó hagyományos becsületét tisztességesen megőrizni az által, hogy tiszteletet követelünk az érdem számára; méltányossággal viseltetünk és türelemmel a vélemények szabad nyilvánulása iránt; kérelhetetlenül sujtjuk a bűnt, gyarlóságot, a hivatallal való visszaélést; szóval: törekvünk becsületes, őszinte; akaratunk: használni; jutalmunk a kötelesség-teljesítésnek nemes öntudata.

Az idők gyorsan, majdnem rohamosan cserélődnek; politikai, társadalmi életünk mihamarább döntő lökést nyer ama válságos események által, melyek földrészünken mindnyájunk előtt a részvét és az indignatio tárgyai: ha egyházi életünket meg nem szilárdítjuk; ha biztos alapot nem vetünk; ha nem számolunk lelkünkismeretével a ránk nehezülő felelősséggel szemben: úgy késő lesz a kiáradott

hullámok közé vetni magunkat; s a nihilismus romjai agyon nyomják a még kezünkben levő — jövendőt.

Azért: előre!

Mi felemeltük a zászlót; állandó törekvésünk lesz, hogy oly munkaerőkkel vegyük körül, melyek tiszteletre méltók az egyházi és irodalmi körben; azon erős reményben, hogy ugy pályatársaink mint világi hitsorsosink körülte fognak seregelni, hogy mindnyájunknak dicsőségünkre válják. — Ezt hisszük. — És ha csalódnánk? A zászló elbukhatik; de soha — senkiért, és semmi tekintelben — meggyalázva nem leend.

Isten segítségével — előre!

Boldog újszpendőt!

Kolozsvártt, dec. 30.

Szász Gerő.

AZ ERDÉLYI REF. ANYASZENTEGYHÁZ SZERVEZÉSI KÉRDÉSÉHEZ,

I.

Elöttem fekszik az a két munkálat, melyek egyikét e tárgyban a közzsinat, másikát az egyházi főtanács készítette. A kérdés magyar protestáns egyházunkban oly fontos, hogy méltán vonja magára minden magyar protestáns ember figyelmét. Hogy engem kétszeresen érdekel, sem erősítenem, sem hosszasan indokolnom nem kell. Az erdélyi ref. anyaszentegyház kebelében születtem, annak egyik gazdag emlejéről szívtam a tudományok elemeinek édes tejitalát s rendszeres lelkészi hivatalom három első évét annak szolgálatában töltöttem. Részt vettem, mint egyszerű közember, dolgaiban, tanácskozásaiban egy kevés ideig s lelkemet hozzá elszakíthatlan szálakkal érzem kötve ma is, siromig. E tekintetek talán menthetővé teszik, hogy az erdélyi anyaszentegyház életkérdéséhez én is hozzá szólok. Szólok azon gyermeki ragaszkodás melegségével, melylyel magamat fiának érzem s vallom; de szólok azon tartózkodás nélküli őszinteséggel, melyet egyedül hiszek célravezetőnek a közügyekben.

Két munkálat fekszik előttem. Az erdélyi anyaszentegyháznak a maga, immár elodázhatlan, újra szervezkedésében e két munkálat közül kell választani. A választás, bár első tekintetre nehéznek látszik, nem lehet iránta kétség, hova fog kiütni.

Nehéznek látszik, mert a két munkálat nem ugyanazon körben mozog s a határok, melyeket magának egyik és másik kitűzött, nem fedezik egymást. Pedig két, nem ugyanazon körben forgó s nem ugyanazon tért felölelő munkálatot összehasonlítani (pedig összehasonlítás nélkül nem lehet választás) nagyon nehéz s talán igazságtalan dolog, legalább könnyen azzá válhatik.

A zsinati tervjavaslat felöleli az erdélyi anya-

szentegyház összes ügyeinek ellátását, a legfelsőbb körben; szervezi mindazon testületeket, melyek az anyaszentegyház életének s ügyeinek legfelsőbb vezetésére hivatvák. Az egyházi főtanács javaslata ellenben csak saját magának, az egyházi főtanácsnak, újra szervezésére terjed ki s a többi kormányzati körökkel nem foglalkozik.

Önkint veti föl magát a kérdés: vajjon az erdélyi ref. anyaszentegyház körében csak az egyházi főtanácsnak van-e új szervezésre szüksége s az egyházi élet azon közegei és funkcióik, melyek az egyházi főtanácson kívül esnek, megmaradhatnak-e jelen szervezetökben?

Az utolsó lennék, a ki azt tagadnám, hogy valóban az egyházi főtanács az, melynek ujjá szervezése a legégetőbb szükség s melynek legkevésbé lehet és szabad, jelen alakjában tovább megmaradnia. Midőn néhány évvel ezelőtt, a főconsistorium egy népes ülésében, egy Rikán belőli lelkész azon meglepő kérdést intézte a főconsistoriumhoz „mi az a főconsistorium?“ sokan, tán általánosan, elszörnyülködtek s ugyancsak megmosták a fejét annak a tiszteletes atyafinak. Pedig megvallom, én az ő kérdését nagyon helyén valónak tartom még ma is, s még azt sem tudnám szemére vetni, hogy nagyon naiv kérdés volt. A főconsistorium szervezete oly határozatlan, hogy annak keretébe, egy kis ruganyossággal, minden kabátos ember belefér. A plenum consistoriumban minden „patronus“ jogosult tag s személyesen részt vehet a tanácskozásokban, a döntő határozatokban, a választásokban. A hajdani rákosmezei országgyűlések valódi kis másolata. Hogy ily testület bizonyos viszonyok és körülmények közt nagyon hasznos lehetett, nem akarom tagadni; de, hogy a mai korba, midőn a képviseleti rendszer üdvös volta általánosan el van ismerve, teljességgel bele nem illik, azt mutogatni nem szükség.

A főconsistorium újra szervezésének első rendű és sürgetős szükségét tehát éppen nincs kedvem tagadni. De tagadom azt, hogy kizárólag csak a főconsistoriumot kellene szervezni s nem egyszersmind a zsinatot, nem az egész anyaszentegyház összes főkormányzatát is.

A fő consistorium, midőn szervezeti javaslatában csak saját magára szorítkozik, tulajdonképp nem is vonja ezt kétségbe, csak így látszik okoskodni: én szervezem magamat, a zsinat is szervezze magát, ne szóljunk bele egymás dolgába.

Helyes-e ez? alig hinném.

Általában tagadom, hogy egy és ugyanazon létszeres testület különböző organumait egymástól elkülönítve s egymásra való tekintet nélkül helyesen szer-

vezni lehetne. A Menenius Agrippa ismeretes meséje rég megmondotta a tagok közötti szoros összefüggés és kölcsönhatás nagy igazságát. Pál, épen az egyházi élet és szervezet dolgában ugyanazon hasonlatossággal élt a test- és annak tagjairól. Ha a főconsistorium maga szervezkedik s a zsinat is maga, külön, egymásra nem tekintve: abból életrevaló, összefüggő szervezet létre nem jöhet. Én azt hiszem, ez elemi igazság, szinte axioma.

De különösen illik ez általános igazság a szóban forgó esetre. Az erdélyi ref. anyaszentegyház egyházi életének egyik főbaja épen az, hogy a főconsistorium és a zsinat jog- és hatáskörei szigoruan körvonalozva s egymástól elkülönítve nincsenek. Némely dolgokban a főconsistorium önálló intézkedő; némelyekben felülvizsgálati joggal bír; némelyekben ilyen igényel magának a zsinat intézkedései fölött. Azt lehet mondani róla, hogy egy felső-ház, a mely azonban iniciatívával is bír; a milyen testület rajta kívül talán több nem is létezik a világon, a törvényhozó testületek közt.

Arról van tehát szó, s ez az erdélyi anyaszentegyház szervezkedésének, nézetem szerint, a tulajdonképi életkérdése és legfőbb szükséglete: szorosan körvonalozni az egyházi kormányzó testületek jog- és hatáskörét, mindeniket a maga határai közé útalni; de ott aztán egészsze tenni. S ha ez áll és ha én ebben nem csalódom: kérdem, lehetséges-e ezt elérni azon az úton, melyet az egyházi főtanács választott? Bir-e bármely részletes testület, mely nem maga áll valamely téren, hanem másokkal van összeegymás mellé, vagy bár fölé rendelve: bir-e azon joggal, hogy hatáskörét egyedül maga határozza meg, tekintet nélkül amazokra? S mily eredményt lehet várni oly munkálattól, mely az egész, létszeresen összefüggő testület többi tagjai mellőzésével, csak egyiket akarja körvonalozni s a többiről mit sem látszik tudni akarni? mily eredményt, kivált akkor, midőn feltehető, hogy a különböző kormányzó testületek jogkörére nézve, épen ezen testületekben nincs tökéletes egyetértés s talán egyik olyan jogkört tulajdonít magának, melyet a másik legalább nem minden részben hajlandó elismerni; s így a surlódások és versenygések elkerülése csak egyöntetű és szerves intézkedés létrehozásával remélhető.

Bármily nézetben legyen is valaki a közzsinat által készített szervezési munkálatról: egyet el kell ismernie róla és pedig ennek határozott előnyére a főconsistoriumi munkálat fölött, — azt t. i. hogy felölelte a szervezkedési tért egészen s egyöntetű és összefüggő tervet ad arról, mikép legyenek az erdélyi

lyi anyaszentegyház minden fő-testületei s özszes élet-szervei meghatározva, körülírva és egymásba illesztve. Nem készített csak egy egyes kereket, mely bármily tökéletes volna is magában, mindig kérdés marad: hogy illik özsze a többivel s hogy teljesítendi föladatát a maga helyén; hanem, készített egy egész gépézetet, mely bármik legyenek is egyes hiányai, legalább egész és életműves valami, melyen lehet módosítani, ha szükség; de hogy járni és működni képes, épen mert egész és életműves, az már önkint értetik.

Sőt azt is merem állítani, hogy a zsinati munkálat ez életműves szerkezetet alapjában helyes elvekre fektette.

Két oly elv van benne felállítva (s leszámítva a leszámítandókat, keresztül is vive) a melyeket a mai korban, minden alkotmányos állam, mint az alkotmányos kormányzat és élet alapelveit ismer el. Egyik a képviseleti elv; másik az állami özszes működés három főirányának elválasztása és körvonalozása, — érttem: a törvényhozási, igazgatási (kormányzati) és ítélőbirói vagy igazságszolgáltatási működéseket.

Az egyházi főtanács tervjavaslata is a képviselet alapjára helyezkedik, némileg legalább; de annál tökélytelenebb a másik szempontból. Nem csak el nem választja a törvényhozási, kormányzati és ítélőbirói működéseket, sőt a legnagyobb mértékben özsze-zavarja azokat, kivált a két elsőt. Ugy látszik, magának tulajdonítja az özszes kormányzást, midőn nem csak gondnokokat, tanárokat sat. választ, hanem „a fő-, közép-, és népiskolák, valamint az anyaszentegyház mindennemű vagyona és ügyei (?), az egyes egyházak úgy szellemi, mint anyagi és jogügyi állapota“ fölötti örködést maga körébe vonja, sőt „az administratio körében megkivántató javításokat is ő határozza meg“ A kormányzás tehát teljhatalommal az övé. De hatásköre a.) pontjában azt mondja: „Egész anyaszentegyházunkban a törvényhozó hatalmat gyakorolja“ — bár a b.) pontban a közzsinat által hozott törvényekről is szól, a mi vagy zavar, vagy nyílt ellentmondás. S végre, semmitő törvényszéknek is deklarálván magát, vagy egy kebeléből kiküldendő osztályát: latni való, hogy törvényhozást, kormányzást és igazságszolgáltatást egyesít magában. Úgy, hogy az ily főconsistorium mellett zsinatra csak addig van jóformán szükség, mig váló-perék lesznek az egyházi hatóság előtt s azután legfőlebb a lelkészek megvizsgálására és felavatására.

Valóban, azt kell hinnünk, hogy a főconsistorium, tervjavaslatával, önmagában egyesítvén minden hatal-

mat, a zsinatot — a mondott szűkkörön kívül, — egészen befolyástalanná s így feleslegessé tenni czélozza.

Részemről az államélet három fő működési irányának elkülönzését oly szükségesnek tartom, s annyira meg vagyok győződve, hogy egészséges és erőteljes élet, rend és szabadság, csak ez elkülönzés következetes keresztülvitele által lehetséges, hogy oly minden működést és minden hatalmat magában egyesítő testületet, — legyen neve zsinat, vagy consistorium, vagy közgyűlés, sőt legyen bármily tiszta képviseleti alapon szervezve — soha el hem fogadnék.

Még egy előnyét a zsinati munkálatnak, a consistoriumé fölött, ki kell emelnem. Ez utóbbi egészen számitáson kívül látszik hagyni azon összfűggest, mely az egyházi szervezet alsó foka (az egyes egyházak és egyházmegyék) s a felsőbb testületek közt létezik. Szervezi magát, mintha rajta kívül semmi sem volna a világon. A zsinati munkálat az anyaszentegyház összes szervezetét tartja szem előtt; a képviseleti szervezet alsó alapjain áll s nem csak magában, hármas irányával teljes egészét a felsőbb hatóságnak adja, hanem kiegészíti, egy élő egészszé az egyház összes szervezetét.

A főconsistoriumi munkálatról elvégeztem mondanómat s legfőlebb alkalmilag, összehasonlításul térek még reá vissza. Parlamenti kifejezéssel élve, az általános tárgyalás alapjául a közzsinati munkálatot fogadom el.

A részletes vitánál (hogy úgy szóljak, mintha jogos hozzá szólásom volna a tárgyalás alkalmával) lesznek — s talán lényeges — észrevételeim is. Ezeknek előadását azonban, olvasóim s a szerkesztőség engedelmével, egy második cikkre tartom fel.

Szász Károly.

FELEKEZETI VISZONOSSÁG.

(D) Célunk lévén e lapokban, a hittani meddő vitákat lehetőleg mellőzve, a vallásos élet gyakorlati kérdéseire fektetni fősúlyt: ez alkalommal lelkész-társaim figyelmét egy oly kérdésre hívom föl, mely kellőleg kitisztázva még nincs, s épen ennél fogva, a katolikus lelkészekkel szemben kellemetlen surlódásokra adhat — s a mint gyakori tapasztalatunk bizonyítja, — ad is alkalmat.

A többek közt, közelebről is az az eset fordult elő, hogy egy ref. vált-férfi, egy róm. kath. hajadonnal házassági szövetségre lépendő: a helybeli kath. plebanust a törvény szabta háromszori kihirdetésre felszólította, két tanu jelenlétében. A plebanus ur határozottan oda nyilatkozott, hogy e házasságba beleegyezését semmiképen nem adhatja, s a tanuk több ízben ismételt azon kérdésére, hogy végre fogja-e hajtani a háromszori kihirdetést? egyenes választ adni, vonakodott.

Részünkről őszintén bevalljuk, hogy a plebanus ur

azon nyilatkozatát, mely szerint katolikus nő ref. vált-férfival házasságra nem léphet, — saját dogmatikus felfogása s illetőleg saját egyházának e kérdésben megállapított tana szempontjából, teljesen correctnek tartjuk. Helyes-e e felfogás, vagy nem? miután náluk ez hit tárgya, ez alkalommal nem vitatjuk. Tény az, hogy a katolikus lelkészek nem érzik magukat kötelezve respectalni egy oly ítéletet, mely házassági törvényszékünkben a maga rendes és törvényes utján kelt, s melynek értelmében az illető első házassága véglegesen fölbontatván, újabb házasság kötésre felszabadított.

Kérdés: ily esetben mi protestans lelkészek, mit tegyünk? Arra törekedjünk-e, hogy hitsorsosunk házassági szándékával hagyjon föl, melytől egész élete boldogságát várta, remélte? Vagy talán azt tanácsoljuk neki, hogy szive választottját saját vallása elhagyására s a prot. hitre való áttérésre készítse: mert a házasság más uton meg nem köthető?

Részünkről sem egyik, sem másik expedienst lelkiismeretünkkel megegyezőnek nem tarthatjuk.

Az elsőt nem, mert lelkiismeretünk tiltja, utját állani egy oly házasság megkötésének, melynél semmiféle törvényes akadály fön nem forog; ám lássák a kath. lelkészek, ha e miatt a felelősséget magokra vállalják; de mi azt nem tehetjük.

Még kevesebbé a másodikat. Vallás-változtatásnak, mellékes tekintetekből, akkor sem vagyunk barátai, ha az által saját egyházunk lélek-száma nyer gyarapodást; sőt őszintén bevalljuk, hogy főleg a házassági válópereknél gyakorta előforduló áttéréseket valóságos botránynak tartjuk; ennek azonban okozói azok, kik hiveiket kényszerítik az apostasiára, mert egy szerencsétlen házasság kötelékéből a szabadulás minden más utját elzárták előlük. Különben is nyilván bizonyítja a mindennapi tapasztalás, hogy az eféle áttérések sem egyik, sem másik felekezeti részére erkölcsi nyercménynek teljességgel nem tekinthetők, mert nem a belső meggyőződés, hanem külső kényszerítő körülmények kifolyásai.

Ilyen esetben tehát, véleményünk szerint, nincs más út, mint a melyet az 1868-ki 53-ik törvénycikk kimutat. A kilencedik cikkely világosan így szól: „ha valamelyik fél lelkésze (a kihirdetést) megtagadná, két tanunak a felől adott bélyegmentes bizonyítványa mellett, hogy a lelkész a kihirdetésre felszólított, egyik fél lelkészének hirtetése is elégséges.“

Hiánya e törvénynek kétségen kívül az, hogy nincsenek benne kellő részletességgel kijelölve azon esetek, melyekben bármely fél lelkésze a kihirdetést jogosan megtagadhatja, a minök p. o. a vérségi akadályok esetei. E hiánytól azonban eltekintve, e törvény még is szolgálhat nekünk sinor mértékül oly esetekben, midőn a kath. lelkész, semmiféle törvényes akadályt nem említve föl, a kihirdetést csupán dogmatikus tekintetekből egyszerűen megtagadja. A gyakorlat ugyan részünkről eddig nem ez volt, mert kénytelenek valánk az abszolút kormány uralma alatt a katolikus lelkészek részéről gyakorta elkövetett méltánytalan eljárásokat is némán eltűrni; de most már itt az

ideje, hogy valamint mi a viszonyosság elvét s a legislatio által hozott alkotmányos törvényeket tiszteletben tartjuk, éppen úgy tőlük is megköveteljük, hogy hasonlóképp csele-

kedjenek, ellenkező esetben a következményeket tulajdonítsák maguknak.

TÁRCA,

ADALÉKOK RÉGI PROTESTANS NYOMDÁINK TÖRTÉNETÉHEZ.

A reformatiónak valamint külföldön, úgy hazánkban is leghatalmasabb terjesztője a sajtó volt. A protestantismus buzgó bajnokai az általok sűrűn fölállított nyomdák segítségével teremtették meg a XVI-dik század gazdag magyar irodalmát, mely nélkül nemzetiségünk fönmaradása is kétségsé válhatott volna. A sajtó volt a magyar nemzeti mivelődés egyik leghatalmasabb tényezője; a sajtó volt a vallás és lelkiismereti szabadságnak, — melylyel a polgári szabadság együtt emelkedett, vagy süllyedt, — egyik legerősebb védő fegyvere. Éppen ezért, régi protestáns nyomdánk története ránk nézve nem csak általános műveltség-történeti szempontból érdekes, hanem különösen magyar protestáns egyházunk történelmének földerítésére is nagy fontosságú.

A magyar nyomdászat története kellően megírva mai napig sincs, s több oknál fogva, melyeket itt fölfejtteni céломhoz nem tartozik, nem is lehetett megírva. De ideje gondoskodnunk, hogy jövőben meg lehessen írva. Föl kell azért kutatnunk és közzé kell tennünk a nyomdászatunk multjára vonatkozó adatokat, melyek a nyomdáinkat, iskoláinkat s könyvtárainkat a török hódítás és dúlás, a vallásos üldözés és polgári háborúk korában ért pusztulás után még fönmaradtak s imitt-amott ismeretlenül lapanganak.

Ily néhány adatot van szerencsém e lapok olvasóival, kellő megjegyzéseim kíséretében, közleni, remélve, hogy törekvésemet a közönség nem csak szívesen fogadja, hanem mindazok, a kiknek egy vagy más efféle adatot megismertetni módjukban áll, közleményeikkel is támogatni fogják.

I. Ceglédi István kassai ref. pap levele Apafi Mihály erdélyi fejedelemhez 1665. jun. 2-dikáról.

A dicsőséges Isten, Nagyságodnak Fejedelmi székit tegye oly erőssé, mint az égben való Nap; terjeszsze életét hosszú időkre; még ellenségivel is szolgáltsason Nagyságodnak; végre ajándékozza megdicsőséges országával!

Kegyelmes Uram! a Nagyságodhoz való lelki relatióm szerént, alázatosan csókolgatom Nagyságodnak, jámbor Fű-Emberszolgájátul, 11. Maji nékem méltatlan szolgájának küldött levelét. Gyakor foházkodásimban esekedem Istennek e Nagyságod Istenes affectiójáért. Módom Kegyelmes Uram abban nincsen, hogy az Erdélyi Typographiára bizsam ki-bocsátandó könyvemet, mert magam szeme s jelen lételem nélkül nem lehet a correcta, mely között gyakorta olyan dologh intervénial, melyben könyvekhez szoktam nyúlni. Mind itt Kassán penigh, s ezen e' földön is széllel, úgy bé vágta útamat az Egri Püspök Uram complexivel együtt, hogy a Typographusok nekem semmit sem munkálkodnak. Az egy Pataki Typographia szabados, me-

lyet a Néhai Méltóságos öregbik Fejedelem Aszony Istenes munificentijábúl szerzett a tudós Pataki Scholához; de azt is féltvén, Bocskai Uram ú Nagysága oltalmazása alá adták a Schola Nemes Curatori; melyet mind addig is nem szállitanak haza, míglén a Nemes országban lévő Evangelicus rendtül ú Felségéhez expediáltatott Nemes Kövct Atyánkfiai vissza nem térnek, kiket mind az által minden nap várunk. Patakot választottam azért Kegyelmes Uram a nyomtatási helynek, mert ott a Bibliotheca is libris refertissima, s könnyebb leszen néha-néha oda tekintenem. Én mostan is alázatosan reménkedem Nagyságodnak, mint Kegyelmes Uramnak, mutassa fejedelmi kegyelmességét hozzám, Istentül vött javaibúl, (a menynyire Nagyságodat szíves indulatja ereszti), e' szent igyekezetemben segéljen; had nyugodjék meg Nagyságod kegyelmes szárnyai alatt az én forgolódásocskám is; had terjedjen a tisztább keresztények között a Nagyságod kiterjedt dícsíretes híre neve tovább is; de kiváltképpen az Isten Angyali között legyen öröm az éghben; mely nagy Isten, hogy mind Nagyságodat s mind a Nagyságod kedvesit magához fogadja jövődöben, cselekedje meg kegyelmesen a Jésum Christum által!

Nagyságodnak mint Kegyelmes Urának
alázatos szolgája
Ceglédi István, m. s.

Cassán 2 Junij — 65 (1665).

Kivül: Celsissimo Transylvaniae Principi, et Siculo-rum Comiti, Domino D. Michaeli Apafi Ecclesiae Jesu zelosissimo Promotori, et Ecclesiarum Orthodoxarum Magno Fautori, D. Dno gratiosissimo.

Eredetije az erd. muzeumban (Gr. Kemény József, Erdély történetei eredeti levelekben XIV. köt.)

Látjuk e levélből, hogy az osztrák kormány által elnyomott felföldön a türelmetlenség és vallásos üldözés szelleme 1665-ben már annyira erőt vett, hogy Ceglédi István kassai ref. pap az egri püspök erdödi Pálfi Tamás és complexei t. i. a Kassán lakó jézsuiták által könyvének Kassán leendő kinyomtatásában meggátoltatott. Ceglédi tehát a sáros-pataki iskola nyomdájához fordult, melyet az öregbik fejedelemasszony, I. Rákóci György özvegye, Lorántfi Zsuzsánna, 1651-ben állított föl: azonban, mint ezen levélből kitetszik, ez a nyomda is ekkor oly veszélyben forgott, hogy az iskola curatorai jónak látták azt Patakról elvitetni és Bocskai István zemplin-vármegyei főispán oltalma alá helyezni. Ez a veszély kétségtelenül II. Rákóci György özvegye, Báthori Zsófia, S.-Patak birtokosa, részéről fenyegette a pataki nyomdát, ki már ekkor nyíltan állván a catholikus vallásra, melyet titokban előbb is követett, fiával I. Rákóci Ferencsel együtt roppant terjedelmű jószágaiban a jézsuitákkal a protestantismus megrottására működött. Hogy a Patakról elvitt nyomda 1665-ben

aligha kerülhetett haza, onnan gyanitom, hogy pataki 1665-ki nyomtatványt még eddig nem ismerünk, míg az előbbi és utóbbi évekből a pataki nyomdának számos termékével találkozhatunk.

Mely munkája lehetett az Ceglédinek, melyet 1665-ben Patakon szándékozott nyomtatni, s melynek költségéhez Apafi segélyét kéri, meg nem határozhatom s azt hiszem, hogy ezen munka kinyomtatása elmaradt, vagy talán Ceglédi „Dágon ledülése“ című munkája értendő alatta, melyben Gorup Ferenc győri nagy prépost miséről irt könyvét cáfolja, s mely Apafinak ajánlva, Kolozsvártt 1670-ben jelent meg.

II. Ceglédi István levele Bornemisza Anna erd. fejedelem aszszonyhoz. 1668. dec. 13-dikáról.

Kegyelmes Asszonyom!

Kivánom a dicsőséghez Istennek búséges lelki testi áldását Nagyságodra s Nagyságtokra ki-terjedni.

Kegyelmes asszonyom! nóha még útban lévén, nyavalyás atyámfiaának halálos betegsége értettem vala, de legyen áldott Isten érette, már gyógyulgat. Én haza jövetem től fogva, a Nagyságodnak ígért munkámat gyakorlom. Renddel vöttem fel a keresztyénségben minden valóságokat. Már által mentem a Páristák s mi közöttünk való villongásokon. Vagyok most a Lutheranusok s közöttünk való igasság állatásában. Következnek az után az Ariánusok s Anabaptisták (új-keresztyének) s többek. Leszen mind öszve huszon-öt árkus, melyet itt fogok a többivel együtt ki nyomtatni, és így Nagyságodnak ajánlani. 1. A szent írásbeli helyeket mind le irtam. 2. Azoknak értelmeiket magukból az Ellenkezőkből bizonyítottam. 3 Csak az erős helyeket válogattam ki, melyeknek ellene nem mondhatnak. 4. A Nagyságodtól nékem adott kis könyvecskében csak némely villongások irattak le; én azon voltam, hogy semmi el ne maradjon. Úgy hogy mindent, valakinél ez könyv leszen, bizonyosan szemből szállhat az együgyű írástudó ember is nagy ellenkezővel; mivel a szent írást szent írásból úgy világosítottam hogy minden renden lévő, igaz vallású embereknek használjon.

Nagyságodat alázatossan kérem, ne vonja meg e szent munkától Fejedelmi adakozó kezeit, had kezdessék el az új esztendőben nyomtatását. Ha huszonötre terjed az árkus, mindenik árkust négy-négy forintért nyomtatja, maga papirossából, mely teszen száz forintot. É summát Isten kívánja Nagyságodtól én általam. Mely Isten eleiben jusson fel a Nagyságod jó illatu lelki áldozatja s legyen Nagyságodon kegyelmes áldása!

Nagyságodnak alázatos szolgája

C. J. (Ceglédi István.)

Cassán 13 Decembris 68. (1668).

Kivül: A méltóságos Erdélyi Fejedelem Asszonynak, Méltóságos s Tekintetes Bornemisza Anna Asszonynak, nékem Kegyelmes Asszonyomnak adassék.

Eredetije az erd. Muzeumban (Gr. Kemény József, Erdély tört. ered. levelekben XV. köt.)

Megnyerte-é Ceglédi, ki erdélyi útja alkalmával Bornemisza Anna fejedelemaszszonygyal személyesen értekezett itt említett munkája kiadása felől, a nyomtatásra kért 100 forintot, nem tudjuk: azt azonban biztosan állíthatjuk, hogy a tervezett munka, melynek nyomtatását

Ceglédi már 1669 elején szándékozott Kassán megindítani, a szerző életében nem jelent meg. Gyanitom, hogy a kiadásban Ceglédit élete vége felé történt zaklattatása akadályozta. Őt ugyanis a protestánsok üldözése alkalmával a kassai német parancsnok az alatt az ürügy alatt, hogy Erdélybe lázadást indítani járt, 1670 sept. 18-dikán elfogatta, tovább három hónapnál tömlöcben sanyargatta, honnan elbetegesedve, 10,000 forint kezességen szabadult ki. Később pedig 1671. maj. 27-dikén a halálos beteg a pozsonyi vértörvényszék elébe idézték, mely útjának tizenegyedik napján, a nagy-szombati mezőn, a sok üldözést szenvedett munkás és buzgó férfiú el is halt. Halála után, végrendelete értelmében, Apafi fejedelem parancsára, Köleséri Sámuel debreceni pap felügyelete alatt megjelent ugyan Ceglédinek egy „Sion Vára“ nevű terjedelmes hittani munkája, Apafinak ajánlva, melynek nyomtatását Rosnyai János nyomdász még Patakon az iskola elfoglalása s a nyomda elűzése (1671. sept.) előtt kezdette, s kolozsvári bujdosásában 1675-ben fejezte be: de ezt, jóllehet ez a munka is a reformált egyház hittudományát védi a különböző felekezetek, különösen a római catholicusok tanai ellen, nem merném egynek tartani a Ceglédi levelében említett s kiadni tervezett munkával; minthogy az, mint láttuk, 25 ívre volt tervezve, ennek szövege pedig 82 negyedrét ívre terjed.

Egy érdekes adatot találunk még Ceglédi levelében, mely szerint egy ív nyomtatása, a papirossal együtt, Kassán 4 forintba került, mi ha a pénz akkori drágaságát tekintjük is (akkor egy arany 3 forintban, egy tallér másfél forintban járt), nagy árnak nem mondható. Azonban itt az a kérdés, hogy a kiadás hány példányra volt számítva. Én azt hiszem, hogy csak 100 példány nyomtatásáról lehetett szó, mert, mint alábbi közleményemből kitünik, épen ez évben, 1668-ban, Udvarhelyi Mihály szecseni nyomdász Nadányi János munkáját 75 példányban ívenként 3 forintért nyomtatta, s így alig tehető fel, hogy a kassai nyomdász ívenként 4 forintjával száz példánynál többet nyomhatott volna.

Szabó Károly.

(Folytatjuk.)

KÖNYVISMERTETÉS.

Előttünk fekszik prot. egyház irodalmunk buzgó munkásának, Kovács Albertnek legújabb, ily kitérő röpirata: „Alakítsunk egyházi reform egyletet.“ Célja tájékozásul szolgálni azon nagy fontosságú kérdésben, hogy minő uton lehetne prot. egyházunkban áldásos lendületet adni a hanyatlásnak indult erkölcsi vallásos életnek. Álláspontját e kérdéssel szemben a bevezetés következő végsorai jellemzik: „A magyar pretestantizmusra ismét elkövetkezett azon nagy idő, midőn az isteni gondviselés a haza jövőjét kezeibe tette le. De hogy nagy szerepének megfelelhessen, előbb önmagának kell megújulni. A régi confessionalis protestantizmus nem fogja lelkesíteni sem kath. atyánkfiai, sem a protestánsok közül azokat, kik a vallási dolgok jobb jövője iránt reményüket veszítve meghidegáltak; mert ugyan mivel jobb az írott pápa, mint az élő? De lelkesíteni fogja a protestáns eszme, a protestantizmus vallás-erkölcsi és társadalmi fensősége. Nem a lelkiismereteken uralkodó dogma kell az új világnak, — bizony higyük el, hogy

ezt impozansabb tökélyre fejtve találja a catholicismusban, — hanem vallás, mely lelket istenhez vezérelje.

Emelkedjék fel a magyar protestantismus a helyzet magaslátára! Foglalja el újból azon tért, melyet dicső reformatoraink kijelöltek, de a melynek még szélénél zsigbaddt álomba szenderült; ébredjen új erőteljes vallásos-erkölcsi életre, oldozza fel kezeit és lábait a békóktól, melyek szabad mozgásában gátolják, nyissa meg kapuit a vallás után áhító sziveknek, hívja őket szeretettel és lelkesen a szabadság vallására, s a reformatori eszme újra felvillanása még egyszer meghódítja magának Magyarországot, erőt és életet ad e nemzetnek is, mint azoknak, melyek hozzá mindig hivek maradtak. Magyarország egykor tulnyomóan protestans volt, akkor, midőn a reformatori eszmét nem nyomorította el a dogmák uralma s nem compromittálta Luther és Kálvin fiainak oktalán civakodása; a nemzeti jellem és a protestans eszme tehát nem idegenek egymástól.“

Hogy a protestantismus e magasztos feladatának megfelelhessen, reform. egylet alakítását indítványozza, mely a vallás ügyét ismét fölemelje s kifejtse annak azon boldogító hatalmát, melyről a világ történelme tanuskodik. Nézete szerint ez egyletnek határozottan az evangeliomi keresztyénség álláspontján kell szervezkedni; céljául tehát nem új vallás alapítását tűzte ki, hanem a megújult erkölcsi-vallásos életnek, az evangeliom szellemében, az összes miveltséggel öszhangzásba hozását. A hit- és az egyház kormányzás terén az egyéni jog álláspontját foglalja el a hierarchiai uralommal szemben, kerülve azonban minden politikai szinezetet. Munkássága eszközei gyanánt használja föl az irodalmat s tartson közgyűléseket, melyeknek tagja lehet mindenki, kit az igazság diadalra jutása, a szép és jó megvalósulása érdekel. Kijelenti, hogy addig is; míg az egylet ténylegesen megalakul s intézkedik közlönyéről s irodalmi vállalatairól, új éven kezdve „Fgyházi Reform“ cím alatt havi közlönyt fog megindítani.

Im, rövidbe foglalva, e röpirat tartalma. Alkalmat fogunk venni magunknak közelebről e kérdéshez tüzetesen is hozzá szólni s igénytelen véleményünket e tárgyban fölfejtteni. Addig is azonban fölhívjuk lelkészársaink s általában miveltsorsaink figyelmét e röpiratra, mely protestans egyházunk életkérdéseit a szent ügy iránti buzgalom egész melegségével tárgyalja.

Sz. D.

Kecskeméti lelkészi társ. A gyakorlati lelkészethez tartozó munkák gyűjteménye. Szerkeszti Fördös Lajos ref. lelkész s főesperes. I-ső s II-dik füzet, Dobos János és Tatai András arcképével. Egy füzet ára 1 frt 40 kr. Kiadja Petrik Géza. A munkás Fördösnek ez újabb, derék vállalata alig szorult ajánlatra. A prot. olvasó közönség már jó ideje hozzá szokott, hogy őt a prot. egyházi irodalom körül való buzgó és sikeres munkálkodásban mindig első sorban lássa, vállalataiban egyházi szónoklatunk kiváló bajnokaitól támogatva, minők Filó Lajos, Dobos János, Szász Károly, Révész Imre, Baráth Ferenc s mások. A rendelkezésünk alatt álló tér szűk volta nem engedi, hogy e két füzet tartalmának egyes részeit tüzetes bírálat alá vegyük s ennél fogva csupán arra szoritkozunk, hogy a kiválóbb darabokat egyszerűen fölemeljük.

Ilyenek első sorban Dobos János halotti beszédei s ezek között is legkitünőbb az, melyet Tatai Mihály, ó-kécskei

ref. lelkész felett tartott, akár az inventiót, akár a kidolgozás ritka szónoki erejét tekintjük. Jeles darabjai még e két füzetnek Szász Károly négy templomi beszéde; ezek közül a szónoki erő kettőben nyilatkozik meglepő mértékben; tárgyai: az özvegy aszszony fillére s a szentlélek működése, az egyik adakozásra buzdító, a másik pünkösti. Filótúl, kinek (mellesleg említve) azon megtisztelő a lekötelező ígérését bírjuk, hogy közlönyünk állandó munkatársa lesz, három beszédet közöl a két füzet, melyek közül kiválóan sikerültnek tartjuk a nagypéntekit. Megemlítjük végre mint kitünő darabokat, a Baráth Ferenc beszédeit, kinek alapos készültsége s szónoki talentuma az egyházi szónoklat terén a legszebb jövőt biztosítják. — Mindkét füzet kiadója Petrik, ki a mint vállalataiból látszik, a derék Osterlammnak méltó utódja. —

Magyar-nyelvtan, az elemi- és népiskolák számára írta Gergely Lajos. Kolozsvártt, Stein Jánosnál, harmadik kiadás. Ára füzve 50 kr, bekötve 60 kr.

A tanügy barátai előtt régóta szomoruan konstatált dolog, hogy elemi tanodáink legtöbbjében, minden tantárgy között, legtöbb bajt okoz, s legkevesebb sikert ad a magyar-nyelvtan. Egyik tárgy sem kinez jobban és fejleszti kevésbé a tanuló lelket, mint ez. Pedig a dolog természetete szerint megfordítva kellene lenni, mert egyik tantárgyból sem hoz a gyermek anynyi készletet az iskolába, mint anyanyelvéből. Ezen gondolkozik, ezen beszél, ez az ő lelke egész világának kerete és tükré.

Honnan van mégis az, hogy elemi iskoláink legtöbbjében az anyanyelv a legnehezebb tantárgy? Ez, véleményünk szerint, két tényező gyarlóságából ered: vagy a tanító nem képes a nyelvet elemezve, gyakorlatian és fokozatosan kezelni, vagy a tankönyv szerzője nem tudta megítélni, hogy mennyit és hogy adjon a nyelv szabályaiból elemi tanulók elébe. E két gyarlóságból egy is elég nagy baj, de a hol mind a kettő megvan, ott az anyanyelvtan lélekbutító cszközé válik. Természetesen; mert ha a tankönyv nem egyéb, mint egy oly edény, melyben az éveken keresztül destillált tantárgyat a szerző abstract regulákba felfogta, s mitsem törődik azzal, vajjon a gyermek lelke megbírja-e ezt az edelt emészteni, csakhogy a systema ne szenvedjen csorbát; másfelől meg a tanító sem tudja, hogy ebből a merev vázból melyik darabot vegye ki, hogy a gyermeknek élvezhető lelki táplálékot készítsen belőle: nem marad egyéb hátra, mint a lélekölő könyv nélkülytötetés. Egyik fenyegetve kihagyja, a másik sírva bemagolja, és ezt nevezik nem egy népiskolánkban magyar-nyelvtanításnak.

Nagy ideje, hogy elemi iskoláink mindegyike kivergődjék már valahára e középkori slendriánból, E meggyőződésből kifolyólag, üdvözöljük mi a népiskolai irodalom minden oly termékét, mely a modern didaktika kívánalmaihoz igyekszik alkalmazkodni, s nem áldozza fel a gyermek lelket a systemáért.

Szerző fenneveztük magyar-nyelvtana e kívánalmaknak igen sok tekintetben megfelel, s kevésbbé avatott tanító kezében is hasznos kézi-könyv. Egy elemi iskoláknak szánt magyar nyelvten kellékei közt legfontosabbaknak tartja szerző a következőket: a) a tárgyak köre legyen pontosan megszabva; b) szabályai egyezzenek meg a nyelv természetével; c) berendezése s előadási modora legyen népszerű. Mindegyiket aláírjuk,

s méltányoljuk a tankönyvben azon figyelmet, mely e kivánalmakat nem téveszti szem elől.

Legnehezebb szakembernek azt kiválasztani, ha kezdő tanulóknak ír tankönyvet, hogy mit ne adjon elé. Szerző uralkodott magán, s nem tárta elé a nyelv rejtettebb zegzugát is a kivételek kivételeinek halmazával, melybe a gyermek lelke belefut (mint ezt különösen latinnyelvtanainknál tapasztaljuk). Szabályait a nyelv természetével kívánta megegyeztetni, s ha nem sikerült mindenütt (pl. az igeragozásnál, mely részben latin mintára van vonva), annak nem szerző az oka, mert abban igaza van, véleményünk szerint is, hogy minden tankönyvnek a tudományos vizsgálódás háta mögött kell állnia, s nálunk például még mind régmúltak nevezik ezt: „i r t a m v o l n a“, pedig meg sem történt. A tárgy berendezése felülmulja az előadás modorát, melyet nem mindenütt tarthatunk olyannak, „hogy azt nem csak minden tanító, de minden tanuló könnyen meg- és át-érthesse.“ Gyermekek gyermekieszen írni, s mégis az igazat teljesen megmondani: mesteri munka (ezen bukik meg népszerű irodalmunk legtöbb vállalata), de örömmel konstátáljuk, hogy szerzőnek ez is meglehetősen sikerült.

E tankönyv, miután négy év alatt 3 kiadást ért, kevésbé szorult ugyan hírlapi ajánlatra, de mi az elismerés és méltánylás adóját véljük leróhatni, ha azt mind az iskolai előjárók, mind a tanítók figyelmébe és pártolásába ajánljuk iskoláink érdekében.

— l — c.

LAPSZEMLE.

* A „Tanodai Lapok“ Hamburg tanügyi állapotáról érdekes statisztikai adatokat közöl. Ezek szerint, a város 315,000 lakosságának, a felsőbb tanodákat mellőzve, van 378 elemi tanodája, 30 óvodája, 29 gyermekkertje. Ezek részint a nyilvános, részint magán-jelleműeké. A nyilvánosok közt van állami s községi 64; úgy nevezett, szegény iskola 20, alapítványi 21, egyházi 27. A magánosok között, alsó elemi 49, közép 108, felső 89. A tanerők összes száma 2521. Ezek közül egyetemi, akadémiai, ipartanodai, gymnasiumi s reáltanodai kiképeztetést nyert 173; seminariumit s preparandiat 143 férfi s 54 nő; a gyermekkertekben, s a Fröbelféle egyletben 20 nő; gyakorlati úton 247 férfi s 375 nő. A díjazás következő: óránként 6 ezüst garast kap: 443; 12-öt: 97, 15-öt: 51; 18-at: 36; 24-et: 40; ennél többet 17. A tanköteles gyermekek száma 88,184, de ebből tényleg csak 87,645 jár iskolába. Az arány azonban kedvezőbb, ha figyelembe vesszük, hogy a szomszéd Altona, Holstein, Hannover tanodáit sokan látogatják. A nyilvános tanodák közül 57 tandijmentes, a többiekben évenként 5—64 tallér fizetendő. A magán tanodákban a tandij minimuma 80, maximuma 112 tallér.

A „Szabad Egyház“ romai levelezője szerint, a pápa második Avignonja Németországban lesz, Köln vagy Fulda. Ha Rómából távozása késik is, annak oka csupán megrongált egészségi állapota, de elmeneteli szándéka változhatatlanul áll.

* A fejevári „Kath. egyházi s iskolai hetilap“ legközelebbi számában, Csató Ferenc ur az „Özön vizről“ irt hosszadalmas cikk-sorozatát bevégezti, a miért olvasói (ha ugyan akadt jó bolond, a ki végig olvassa) csak hálával tartoznak neki. Nyolc cikket át erőlködik bebizonyítani, hogy az özön vizről, a Noé bárkájáról szóló adatai az ó testamentumnak

megdönthetetlen történelmi adatok s nincs azokban a legparányibb mythikus elem sem (?). A többek közt, egész komolyan még azt is vitatja, hogy akkor az emberek, a mi idő számlálásunk szerint, valósággal 8—9 száz évig éltek s így nem csoda, ha tapasztalataikat bámulatos tökélyre vitték s ennélfogva nem lehet csodálkozni azon, hogy Noé korában az építészet anynyira ki volt fejlődve, hogy képes lehetett oly egyszerű bárkát építeni, mely minden állatfajból egy párt magába foglalhatott.

* A „Magyar prot. egyházi s iskolai Figyelmező“ decemberi füzeté közli néhai Balog Péter superintendens életrajzát. Átveszszük belőle a következő adatokat. Született 1792-ben, febr. 12-én; Szamármegye Nábrád nevű helységében. Tanulmányait a debreceni fő iskolában végezte 1818-ban a karcagi ref. tanoda igazgatója lett, de 1821-ben fölmerült vizsályok következtében, politikai pályára lépett s királyi táblai jegyzővé esküdt föl. Hajlamai s vágyai csakhamar visszavezették őt az egyházi térre, s miután külföldi egyetemekre nem bocsáttatott, s bécsi prot. hittani intézetben töltött egy évet s onnan a nagy szalontai ref. egyház hívta meg lelkészül. Lelkészi, majd esperesi hivatalát ritka buzgalommal 33 évig folytatta, míg nem 1855-ben Szoboszlai-Pap István helyébe helyettes superintendensül választott el. Az 1859-iki patenssel szemben tanusított bátor s erélyes magatartása képezi nyilvános életének fénypontját, mely által az egész egyház tiszteletét s az utókor háláját biztosítja maga számára. 1860 már mint rendes superintendens, fő pásztori hivatalába ünnepélyesen felavattatott. Az új korszak megnyitásával gondoskodásának főtárgyát a debreceni anya tanoda képezte s ő volt, ki az ő épület újbóli fölépítését 1865-ben indítványozá s 1870 május 5-én le is tette annak alapkövét. Meghalt e derék férfi, a protestantismus mind végig hű és igaz bajnoka, 1870 nov. 23-án élete 79-ik, lelkészsége 49-ik, rendes püspöki hivatala 11-ik évében. Legyen áldott emlékezete!

A „prot. egyházi és iskolai lap“ f. évi 1-ső számában a szerkesztő tanulságos viszszapillantást vet a mult év két legnagyobb jelentőségű eseményére: a porosz-francia háborúra s a pápa világi hatalmának bukására s mindkettőt erkölcsi szempontból veszi szemügyre. Az elsőre vonatkozólag constatálja, hogy a sedani capitulatio után oly természetűvé vált az, mint a milyen I. Napoleonnak Poroszország ellen folytatott háboruja volt; egy nagy nemzet végképi eltiprásáról van szó. mely merénylet a vallás erkölcsi öröklő világrend ellen, büntetlen nem maradhat. A másodikat olybá tekinti, mint a pápaság visszaéléseinek, demoralizáló hatásának szültségképi eredményét. Hogy a demoralizatio az egyházi államban minő mérveket öltött, a többek közt a következő statisztikai adatok is tanusítják. Angliában 75,000 törvényes szülöttre esik 3200 törvénytelen; az egyházi államban ugyan csak 3200 törvénytelen szülött jut 1215 törvényesre; tehát 60-szor anynyi, mint az eretnek Angliában. Angliában 178,000 lakosra esik egy gyilkos; az egyházi államban 750 lakosra. A szent atya tehát minden egy eretnek gyilkosára 237 igazhívó gyilkost állíthat.

BELFÖLD.

AZ ÁLLANDÓ FŐCONSISTORIUM GYÜLÉSEI.

I.

Mi az az állandó egyházi főtanács elméletben és papiron? Megtalálják t. olvasóink Dósa Elek „egyházi

Mai számunkhoz 1/2 iv melléklet.

jogtanának“ 48—49 lapjain az elméletet. Mi a gyakorlatban? Erre csak az adhat feleletet, ki a király-utcai status-ház gyűlés-termének fölkeresésére ottan-ottan magának fáradságot vesz. Itt találja, egybegyűlve rendesen báró Kemény Ferenc; ujabban m. Szacsvai Zsigmond elnöklete alatt, minden második vasárnap délelőtt 11-től 1 óráig a főtanács hivatalnokait, a püspököt, néhány helybeli lelkészt, tanárt sat. A status többi „oszlop-emberei“ közül pedig, vajmi ritkán és vajmi kevesen!

A titkár előtt áll egy csomó — idő közben érkezett — okirat; sorra eloszedi; referal; foly a tanácskozás; kél a határozat.

És te, t. ügyfelem, itt helyben, vagy távolabbi vidéken, ki unalmas óráidban alkalmat veszesz rá magadnak s neheztelsz a főconsistoriumra, akármit nem találsz helyesen elintézve egyházad ügyei körül ne hibáztasd oly könnyedén ennek az állandó gyűlésnek sem elnökét, sem tagjait, kik ritka ügyismerettel és buzgalommal — évek óta — magukra hagyva, fáradoznak a közjó érdekében; mert hát, száz eset közül kilencvenkilencszer a ezidalmazó maga is tagja ennek a gyűlésnek; de megszokott kényelem-szeretetből nem jár oda s szereti mások vállaira háritni az erkölcsi felelősségnek őtet illető részét is.

Pedig, ezek az állandó gyűlések fontosabbak ám, mint első pillanatra, az emberek előtt, látszanak. Hiában fargod te, édes vezér-cikkezőm! ott a főrovatban a legéke-sebb terveket statusunk lehető leghelyesebb új szervezéséről; hiában hozatod meg a népes gyűléseken a legszebben hangzó határozatokat: oda kerül az előbb-utóbb — végrehajtás végett, az állandó főtanácshoz s ennek erélyétől és eljárásától függ elvégre is — ez idő szerint hogy mi és mikor történjék.

Légy megnyugodva t. prot. közönség! Sem a rendkívüli, sem a folyó ügyekben, a határozat-hozatalra nézve, nincs itt hiány; ahoz értők, részreghajlatlan úgyszeretettel tanácskoznak és végeznek; de az *expeditio*; a végrehajtás? Ez jó lehetett akkor, midőn a mult század végén Décsi Sámuel uram szerkesztette a „Magyar Kurirt“; vagy estei Ferdinánd és a Bach-kormány alkotmány-nyomorgató éveiben: midőn, mikint a kigyó utját a fűben; vagy a hajónak nyomát a sík tengeren: hiában kerestél, mert ránk nem akadhatal; mindenütt ott voltunk, mindent önkormányzati alapon elintézhettünk s jogainkat lappangva megvédehettük egy boldogabb jövő számára; de most a gőz és villany uralkodása idejében: gyors, pontos, erélyes tettekre van szükség; különben utolér a reformok utánunk siető árja s elborit menthetetlenül.

Csak egy példát idézek a sok közül. 1870 jun. 12-n, a népes egyház-főtanácsi teljes gyűlés elhatározta, hogy „a fő- és közép-tanodák s valamennyi egyház fekvő és felkelhető vagyonát sürgetőleg össze kell írni; vagy, a létező összeírásokat a n.-enyedi főtanoda ritka pontosságú és teljességű kimutatásának mintájára kiegészíteni. Ott a n.-enyedi példány; a főbb rovatokat könyomás útján sokszoroztatni kell; a jelentések legkésőbb újévre legyenek benn! Október közepe táján, valaki kérdést tesz egyik állandó gyűlésen: miben áll ez ügy? S kiderül, hogy ezt a dolgot azok, kikre a végrehajtás

bizva volt, elfeledték; vagy félre-tették, mit tudom én! talán egy kissé sokacska munkával járt volna s röstelték, hozzá nyulni. Nősza rajta! sürgető határozat kél: expedálni kell mentől előbb; s a jelentések legyenek benn márciusra. És most újévkor, ez a dolog még nem volt kiküldve a tanodákhoz, és egyház-megyékhez.

Pedig hát, az új szervezés hiában készül el a papíron: míg a status összes vagyonáról szóló hiteles becslés és kimutatás nem áll a szervezők előtt; nem tudhatják, honnan teremtsék elő a szervezkedéssel járó tetemes költségeket.

Ezen, s más ilyen természetű mulasztásokért, valaki felelősséggel tartozik, kivált most, midőn szervezkedésünk gyors keresztül-vitele, életkérdés.

E lapok olvasóit, kétségekívül, érdekelni fogják az állandó főconsistorium tanácskozásai és határozatai. Erről kíván a „Prot. Közlöny“ számára — jelen sorok írója — gyűlésről-gyűlésre, rövid, hiteles tudósításokkal szolgálni.*) Érje a dicséret és megróvás azokat, kik érdemlik; a közönség legalább tudni fogja, hogy annak idejében, kit, miért hibáztasson, és vonjon felelősségre.

r. t.

VIDÉKI ÉLET.

Háromszék, 1870. december 13.

E lapok n. t. szerkesztője meg fogja engedni, hogy e rovatot — egy Kolozsvárról, december 8. 1870 — hozzám intézett baráti levél töredékeivel nyissam meg. A levél így hangzik

„Hát éltek-e ti, vagy meghaltatok...? Az ember ló, fut, fárad, munkál, buzdit, lelkesít ti pedig elfeleditek; rá se gondoltok; legalább életjelt nem adtok.

Buzdító phrasist kapok eleget; engemet bátorítanak, ki elég vakmerő voltam, hogy általam rég ismert akadályokkal szemben, irodalmi vállalatot indítsak meg, mely hivatva lenne, hogy a közre világítson: s ti, a kikben biztam, reméltem; a kikre basiroztam: hallgattok.

U. i. Kérlek, írj valami „Vidéki élet“ rovatba valót, jó dolgot. Hiszen, ezt csak nem irhatom én meg Kolozsvárról. Mert ha nekem kell ezt is megírni akkor irok én rólatok olyat, mi epitaphiumnak elég lesz. Ébredjetek fel, ne legyetek épen élőhalottak!”

Ki írta e levelet; kinek szól: azt kérdi a kíváncsi olvasó? Irta Szász Gerő az „Erdélyi prot. Közlöny“ n. t. szerkesztője, e sorok írójának. Miért tagadnám? elpirultam, midőn végig olvastam; az ilyen levélről azt szokták mondani: „tudom, nem teszed az ablakba“ és én mégis „az ablakba teszem“; mert nem kell „véka alá rejteni a gyertyát.“ Adja Isten, hogy ezer, meg ezer szem olvassa, hogy lássa meg magát benne az erdélyi, főként — mert egy Rikánbelői prot. papnak szól a levél — lássa meg magát, mint egy titkórben, a Rikánbelői protestans papság.

Az erdélyi protestantismus legszebb vidéke a Rikánbelői székelyföld, 60—70 ezer életrevaló protestans székely lakja e szép földet; ez a vidék Erdélynek, különösen az erdélyi pro-

*) Igen szívesen és köszönettel veszszük.

testantismusnak egyik szeme-fénye; itt vannak legvirágzóbb egyházaink; e vidék, mint egy plánta-iskola ősidők óta számos derék embert adott a hazának és egyháznak; az erdélyi protestans tanodák sok jeles ifja végezve a papi tudományok tanulását, ide száll ki: és mégis vajmi kevés élet-jelt adunk mi magunkról?! Mint rágalmat útasitanám vissza, ha valaki azt mondaná: hogy a székely papság — általában véve — saját tűz-helye körül nem munkálkodik híven; sőt, sokan vannak itt, kik saját egyházukban kitünő eredménnyel fáradoznak. Hogy egyebet ne említsek, bizonysgot teszen állításomról az itten virágzó vallásos élet, egyháziasság, mely itt nem aludt ki annyira, mint sok más vidéken; bizonysgot tesznek a — nép szegénysége dacára — számos virágzásnak indult iskoláink, a nép általános műveltségi állapota. De mi haszna, ha erőnket nem tudjuk egyesíteni, s minden tekintetben úgy értékesíteni, a mint lehetne — és kellene; olyanok vagyunk, mint a „kioldott kéve.“

Hazánknak, egyházunknak ezen végvidékén el vagyunk zárva a műveltség számtalan forrásaitól — s így elmaradunk a sebesen haladó kortól; a sok szép tehetség, mint a használatlan heverő vaseszköz megrozsdásodik, haszonvehetetlenné válik; belevéntülünk a multba, a „vas kalap“ alól nem látjuk a jelent és a jövőt. Pedig — a székely prot. papság — ha valahogy tömörülne: nevezetes tényező lehetne a társadalomban; egyesített erővel, milyen tekintélyes szerepe lenne a haza, nemzetiség, egyház, a társadalmi tökéletesedés oltára körül?!

Áldott legyen az az eszme, mely nekünk a távolban is meg akarja világítani a láthatárt, mely elforgácsolt erőnket össze akarja szedni, vétkes indolentiankból fel akar ébreszteni!

Hány protestans székely pap olvas lapokat? Politikai lapot — esküszöm rá — mindenik igen; ez is szükséges, mert prot. papnak lehetőleg az általános társadalmi műveltség színvonalán kell állni. De hát egyház i l a p o t, újabb egyházi tudományos munkákat, szakkönyveket? Oh, ezt ne kérdezzétek...! Ha azt tudjuk, minő véres harcok folynak a csatamezőkön: bizony azt is tudnunk kellene, minő élet-halál harc vívatik — úgy szólva, a hátunk mögött — az eszmék terén a sötétség és világosság fiai között. A vallásos eszmék terén közel a válság — Jézus evangélioma újabb fényben fog elő tündökölni — a hivatalos dogmák régi várai omladoznak — bizonyos tekintetben még a mi fejünk fölött is.

Mint protestans papok — mi volnánk „a világ világossága“, mi volnánk — hagyományos hitünknel fogva hivatva — hogy a józan reform-eszmék képviselői, előharcosai legyünk; de ha mi is sötétben járunk: „vak vezet a világtalant.“

Üdvözlöm én az „Erdélyi prot. Közlöny“-t; mert az legelső sorban a mi érdekünknek, a vidéki prot. papság érdekének fog szolgálni hogy számunkra terjeszzen világosságot, hogy összeszedje a mi szétforgácsolt erőnket, hogy buzdítson, erősítsen küzdelmeinkben; hogy tért nyisson az eszmecserére, a munkára, az életre.

Ha — mint más erdélyi egyház-irodalmi vallalatok — ez is a mi részvételességünk miatt, rövid tengődés után, még bölcsőjében meghal: meg lesz írva epithaphiumunk.

E lapok n. t. szerkesztőjének hozzám intézett sorai — mint viszhangot — ez eszméket és érzelmeiket kelték föl bennem.

Tisztelt barátom! ha kezembe vették a fáklyát, világíts előre; lelkesíts, buzdíts, ha kell — üss, verj; lásd, mi olyanok vagyunk, mint a diófa: ha jól megverik ősszel innen s túl, jövődöben jobb termést ad. Crescit sub pondere palma.

László.

Görgény vidéke, 1870. december 20.

Épen két éve, hogy a közoktatási törvény szentesítve van. Ez idő alatt Kárpátoktól Adriáig és Posonytól a székely havasokig tömérdek tinta folyt el, s folyik ma is, azon vita miatt, hogy minő feliratú tábla függesztessék a népiskolák ajtója fölé. Közös-e? felekezeti-e? melyik jobb? melyik rosszabb? — F kérdések nálunk mostanában sok tudósnak és nem-tudósnak okoztak álmatlan éjszakákat... Én most a vitákba nem elegyedem; nekem mindig nagy örömet okoz az, ha általan a nevelés-oktatás ügyét valahol fölemelkedni látom, a nélkül, hogy az iskola feliratát tekinteném.

Ilyen örömet okozott közelebből vidékünkben, az erdélyi Kárpátok északkéleti tövében, Magyaró községében, a szokatlan lendületet vett nevelésügy. Magyarón a ref. egyháznak eddig is volt iskolája, melyet az „iskolamester“ vezetett, egy mellé rendelt ideiglenes segéddel. A nép azonban átlátta, hogy ez úgy nem vezet óhajtott sikerre. Iskoláját rendezte akként, hogy két rendes tanítói állomást nyitott 500—500 forint és szállással. És ez már így igazán rendén van! A mely község évenként 1000 forintot számlál le a nevelésügy szent oltárára, annak népe nem fog elveszni, mert nem lesz tudomány nélkül való! ... Meg kell jegyezmem, hogy ez eszme megfogalmazása a jelen évben Magyarón tartott zsinatnak köszönhető. A tanítók helyöken vannak; az eszme már testté vált, mivel a mag jó földbe esett. Már szinte hiszem, hogy Enyednek is, egyebek mellett, valamely ilyszerű nyomát fogja hagyni a közelgő 1871-i zsinat!

Ad vocem zsinat! Tudja azt nt. szerkesztő úr, hogy mi, itt a provincián most nagy, fontos átalakulás érdekében vitatkozunk az erdélyi ref. anyaszentegyház főbb testületei: a zsinat és consistorium szervezésére felküldendő véleményadások miatt. A görgényi egyházmegye közgyűlései Szász-Régenben, mint központon szoktak megtartatni. Őszi rendkívüli gyűlésünk nov. 1-én volt; főtárgy a szervezetre való véleményadás. Tarisznyamat három egész napra láttam el emivalóval, hogy mindvégig jelen lehessen, levén azon hitben, hogy ott a nézetkülönbségek harminc éves háboruját kell kiállanom... S minő nagy vala csalódásom! Vitatkozásaink, a főbb dolgok körül, alig pár óra alatt végöket érek. Világiak és egyháziak egyiránt tarthatlannak látták jelen helyzetünket. Véleményünk szerint a köz-zsinat és főconsistorium tagjai egy fő kormányzó-testületbe olvadnának, mely testület évenként egy nagygyűlést tartana. Időközben arra választott directorium igazitná a felmerült dolgokat.

A részletekről, s egyébről is — máskor.

Gergely Lajos,
radnóthfái lelkész.

EGYHÁZI HIREK.

(D.) Az 1870-dik évre megszavazott államsegély felét — 7000 frtot — a cultus miniszterium egyházi főtanácsunk

többszöri sürgetésére, dec. 11-ről keletve, végre-valahára utalványozta. Miért nem egyszerre az egészet? nem tudjuk átlátni, anynyival kevésbé, mert egyházi főtanácsunk azon feltételeknek, melyekhez a miniszterium az utalványozást kötötte, már jó ideje eleget tett s az egyházmegyékből a segély iránti folyamodványok halomra gyűlve, régóta várják az ellátást.

(D.) A cultus miniszterium azon fölhívását, mely szerint a városok s falvak szellemi s anyagi erejéhez mérten, a felnöttek téli iskoláztatása kezdessék meg, egyházi főtanácsunk a tanszakok és tanerők kijelölése végett, leküldötte az egyes főtanodákhoz, december 20-át tűzve ki határnapul. Fölterjesztés azonban mind ez ideig csupán a kolozsváritól jött s onnan is csak annyit, hogy a kolozsvári három felekezeti főtanodának együttes véleményét kellene e tárgyban adni.

(D.) A múlt közzsinat által a felekezeti iskolák ügyében megállapított vezérelveket, egyházi főtanácsunk, mielőtt a nagy fontosságú körldésben végleges határozatot hozna, véleményezés végett, bizottsághoz tette át. Ugy vagyunk értesülve, hogy a bizottság a közzsinat által kimondott vezérelvek elsejét, mely szerint oly helyeken, hol a felekezeti iskolák a törvény kívánalmainak megfelelőleg fenttarthatók, a kiközösítést határozottan ellenzi, a maga részéről is helyesli s az egyházi főtanácsnak elfogadás végett ajánlja. Hasonlóképp helyesli a bizottság a közzsinat azon nézetét is, mely szerint azon községekben is, hol ez idő szerint az iskola az igényeknek meg nem felelő, de a kiközösítés által a nemzetiségi érdek veszélyeztetve volna, a felekezeti iskola minden lehető áldozattal fenntartandó. A harmadik vezérelvre nézve azonban a bizottság véleménye eltérő a közzsinatétól s oda megy ki, hogy oly községekben, hol a felekezet saját iskoláját fentartani merőben képtelen, transactió s illetőleg kiközösítés eszközendő, még pedig oly módon, hogy a létező iskola-telek s a kizárólag iskolai célokra tett alapítványok, vagy fekvőségek a községi iskola javára, természetesen kellő szerződések mellett, átbocsátandók. A legközelebbi népes egyházi főtanács fogja a bizottság véleményét tárgyalni.

(D.) Tordai egyházközségünkben a néhai Miklós Miklós halála által megürült első-papi állomásra a választás közelebről meg fog történni. Ugy halljuk, hogy a pályázók közül Révai Lajos, illyefalvi lelkésznek lehet a megválasztásra legtöbb kilátása. A közelmúlt időkben belviszályok által szakgatott egyháznak e választás mindenestre nagy nyereség volna.

— Érdekesnek tartjuk megemlíteni, hogy kolozsvári ev. ref. egyházunkban a múlt 1870-dik évben született 403 gyermek; ö s z s z e e s k e t t e t e t t 96 pár; és meghalt 399 egyén. Igen megköszönők, ha esperes aai. a visitatiók alkalmával erre is kiterjesztvén becses figyelmöket, közre működnek, hogy évenként teljes statistikai kimutatást nyújthatnánk anyaszentegyházunkról. Vagy: „praetor minima non curat!“ miut rendesen, kivéve a tiszteletre méltó kivételeket?

KÜLFÖLD.

— A heidelbergi egyetemen számos tanuló a freiburgi püspöki helyettesnél bejelentette, hogy a kath. egyház kebeléből kilép, mivel annak tanai nem egyeztethetők meg többé korunk előhaladottságával.

— A müncheni egyetem senatusa a theologiai facultast felelősségre vonta, mivel az az érsek által fölszólíttatva, nyilat-

kzott a csalhatatlansági dogma fölött. Az érseknek ugyan is nincsen joga a független theologiai facultástól véleményt kérni.

— A boroszlói püspök Rómában a csalatkozhatatlanság ellen szavazott ugyan, de most ő is a dogma hivei közé szegődött. Ezt nem tudatta az egyházmegyével, hanem a papoktól és tanítóktól megkivánja, hogy nyolc nap alatt a dogmát elfogadják, különben fegyelmi rendszabályokat alkalmaz ellenök.

— A római plébanusoknak „egyházi átok“ súlya alatt megtiltatott az olasz kormány számára szttletési kimutatásokat adni.

— Egy külföldi folyóiratban olvassuk, hogy a jelenlegi háboru nyomára által özvegyekké és árvákké lett németek javára a hirneves Schenkel egy predikatioját adta ki az erre egyesült segélyező egyesület. — Ez igen humanus cél. — Beszédének tárgya: a jelenlegi háboru vallásos-erkölcsi jelentősége. — Elöttünk, kik megitélhetjük a harc indokait, magában is elég curiosum e tételnek kathedraba való hurcolása. — De, hogy Schenkel azon a helyen, honnan csupán isten dicsőségének hirdetése szállhat s a hallgatók erkölcsi javítása lehet a cél: a francia nemzetet ő s e l l e n s é g é n e k nevezí, melyet a nagy-ravágyás vitt e harcba; — s hogy megaláztatása „világtörténelmi isten-ítélet“, melyre a németeket „Istennek különös kegyelme vezette“ oly megbotránkoztatónak találjuk egy. prot. pap ajkain, hogy vagy a szónok, vagy a hallgatók, vagy mindnyájukról fel kell tennünk, hogy elfeledkeztek a templom méltóságáról, s oly helyen képelték magukat, hol az együgyü csöcselék szokott öszszegyülni. — Schenkel megírta Jézus életét; de nem követi példáját. — Mit várhatni hallgatóitól! — Ugy látszik, hogy az „isteni félelem és jó erkölcsök“ hazájában trónus és cathedra egy nótát fujnak s ez — blasphemia!

„ARANY-KÖNYV.“

E rovatot azért nyitottuk meg lapunkban, hogy szolgáljon a hála és kegyelet forrásul mindazok előtt, kik tisztelettel tudnak meghajolni a nemes tettek végrehajtásánál. És megnyitjuk annál készebb szívvvel, mentől inkább meg vagyunk győződve, hogy a protestantismusnak azon nehéz, de megtisztelő feladat jutott, hogy önmagát fentartsa és táplálja fiait, mint a pelikán; s mert hiszszük, hogy még nem fogytak el végtépven azok, kik öseink példáját követni, büszkeségüknek fogják tartani, s ez által buzditunk, lelkesítünk; de meg le is fizetjük a hála adóját. Nincs oly csekély adomány, mely köszönetet ne érdemelne e nyomorult, materialistikus világban; nó hát, szedjük fel a porszemeket is, hogy építsük az ur házát.

— Örvendünk, hogy kolozsvári egyházunknak jutott a szerencse, megnyitni e rovatot. Mindenki tudja, hogy monumentalis külmagyar-utcai templomunk csak éppen a legszükségesebbekkel van ellátva; de legnagyobb hiánya volt, hogy az ur-asztala körül maig is homok volt a talaj. E hiányon pazon segített gróf Bethlen Gábor és nője gróf Bethlen Leopoldine, midőn ez öszön mozaik-szerűleg faragott kövel rakatták ki s ez által ujabb dísz kölcsönöztek a pompás epületnek. Mentől tetemesebb volt a költség, annál méltóbb emléket emeltek önmaguknak; annál melegebb köszönetünk s azon óhajtasunk: hogy az öntudaton kívül, legyen jutalmuk az, hogy nem

maradtak hátra őseiktől, s tán újabb nemes tettekre való buzditásnak hiveivé avatták föl magukat.

= A Gecse-féle alapítványról, melynek a végrendeletileg határozott 50 éves közgyűlését a napokban tarták meg M.-Vásárhelyt — tér szűke miatt — csak jövő számunkban adhatunk kimerítő tudósítást.

2009—1870.

KÖRÖZTETNEK:

A) A fogarasi püspöki vizsgálat alatti egyházban az iskola igazgatósággal összekötött segédlelkészi állomás.

Teendői:

- 1) A fitanoda felső osztályának rendes vezetése;
- 2) ugyane tanodának, a rendes lelkész közvetlen és a kebli egyháztanács közvetett felügyelete és befolyása mellett, igazgatása;
- 3) minden ünnepnapon a déleesti templomi szolgálat;
- 4) a sátoros ünnepek bérekesztése;
- 5) a rendes lelkész helyett, midőn az akadályozva van, köteles minden lelkészi teendőket végezni.

Javadalmi:

- 1) 420 azaz négyszázhusz o. é. frt készpénz az egyházi pénztárból havonkénti részletekben;
 - 2) egy nyil kenderföld és az iskola udvarán egy darab kert haszon-élvezete;
 - 3) a vám-fának tanítótársaival arányosan megosztandó része; e fából köteles fűtetni osztálya tantermét is;
 - 4) osztálya növendékeitől fizetendő tandíj és pedig hitsorsosinktól 2 frt, más hitfelekezetűektől 4 frt;
 - 5) a rendes lelkész akadályozása esetében, a lelkészi teendőkért a rendes palástdíj;
 - 6) a tanoda épületében lakás, két szoba és pince.
- Pályázati határnap március vége; a folyamodványok fogarasi lelkész t. Páncél Károly aa.-hoz küldendők.

B) A sepsii egyházmegyében.

- 1) A komollói harmadosztályu lelkészi állomás.
- 2) A kökösi isk. tanítói állomás; fizetése 168 frt 50 kr.

Pályázati határnap mindkettőre nézve február 15.

A folyamodványok egyházmegyei jegyző t. Benedek Áron aa.-hoz (N.-Borosnyó, utolsó posta Kovászna) küldendők.

C) A kükküllői egyházmegyében.

A sz.-csávási másodosztályu lelkészi állomás (fizetése 493 frt).

Pályázati határnap február vége.

A folyamodványok kükküllői esperes t. Benedek Ferenc aa.-hoz (Harangláb, u. p. D.-Sz.-Márton) küldendők.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

15—1871.

a) A dézsi egyházmegyébe keblezett páncélcseh-derzei harmad-osztályu lelkészi állomás.

Pályázati határnap február 15-ke. A folyamodványok dézsi esperes t. t. Almási Sámuel aa.-hoz (S.-M.-Berkesz, u. p. N.-Somkut) küldendők.

b) A nagy-szebeni egyházmegyébe keblezett vizaknai leánytanítói, 200 o. é. frt évi jövedelmű állomás.

Pályázati határnap február 15. A folyamodványok nagy-szebeni esperes t. t. Ágoston Mózes aa.-hoz (Balázsfalva) küldendők.

c) Az udvarhelyszéki egyházmegyébe keblezett sükői egyházközségben 120 o. é. frt javadalmu iskolatanítói állomás.

Pályázati határnap február vége. A folyamodványok udvarhelyszéki esperes t. t. Karácson Mózes (Sz.-Keresztur) aa.-hoz küldendők.

Kolozsvárt, január 2, 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

KÖNYVÉSZET.

Petrík Géza a könyvkereskedésében Pesten az Erzsébettéren kapható új könyvek:

Bunsen's Biebelwerk. Neue Ausgabe in 30 Lieferungen. Erste Lieferung, Lipcse 1870. Ára 1 frt 26 kr.

Baehring Bernhard, Bunsen's Bibelwerk nach seiner Bedeutung für die Gegenwart beleuchtet. Lipcse. 1870. Ára 70 kr.

Hartmann Eduard, Philosophie des Unbewussten. Zweite Auflage. Berlin. 1870. Ára 6 frt 33 kr.

Möbius R. Die materialistischen Ideen in der modernen Volkserziehung, Frankfurt a. M. 1870. Ára 1 frt 26 kr.

Zöckler A. Die augsburgische Confession als symbolische Lehrgrundlage der deutschen Reformations Kirche. Frankfurt a. M. 1870. Ára 3 frt 16 kr.

Gervinus G. G. Geschichte der deutschen Dichtung. I. Band. Lipcse, 1871. Ára 5 frt 70 kr.

Hupfeld Hermann Dr. Die Psalmen. IV. Band. Gotha, 1871. Ára 3 frt 80 kr.

Lauckhard C. T. Dr. Pädagogisches Skizzenbuch. Lipcse, 1871. Ára 95 kr.

Meyr Melchior. Die Religion des Geistes. Gedichte. Lipcse. 1871. Ára 1 frt 90 kr.

Reinkens Jos. Hub. Dr. Über päpstliche Unfehlbarkeit. München, 1870. Ára 1 frt 26 kr.

Vilmar A. T. C. Dr. Theologische Moral. Akad. Vorlesungen. I. Theil. Gütersloh, 1871. Ára 4 frt 48 kr

NYILTPOSTA.

1) Hogy teljes képét nyujthassuk egyházi közéletünknek: bizalommal kérjük fel minden ügybarátunkat, hogy minden mozzanatról, mely a vidéken előfordul, bárminő röviden, tudósításukat azonnal megtenni sziveskedjenek. Meggyőződésünk, hogy az a legjobb lap, melyet az ország ír; igyekezzünk jó lapot a lui, hogy magunkra nézve, hasznát vegyük; kifelé pedig, dicsőségét lássuk.

Szivesen kérjük mindazokat, kik előfizetéseiket még be nem küldték, hogy legfőlebb e hó végéig kötelezettségeiknek eleget tenni sziveskedjenek.

— A völcsöki egyház többet küldött 25 krral előfizetésében. Intézkedni sziveskedjék. A kiadó hivatal.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS,

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, JANUÁR 12.

2. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr., — Szerkesztő-ségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

AZ ERDÉLYI REF. ANYASZENTEGYHÁZ SZERVEZÉSI KÉRDÉSÉHEZ.

II.

Első cikkemben igyekeztem világosan kifejteni nézeteimet, melyeknél fogva az erdélyi reform. anyaszentegyház új szervezetére vonatkozó két munkálat közül, a fő-egyháztanácsi javaslat mellőztével, a közszinat tervezetét fogadnám el, általánosságban. Fentartottam azonban némely, a részletekre vonatkozó észrevételeim előadását egy második cikkre.

Igéretemet most vagyok beváltandó. De mielőtt egyenesen a részletekre térnék, néhány szempontot kell előrebocsátanom, melyek engem a részletek megítélésében is vezetnek.

Már első cikkemben kimondottam azt, hogy a protestáns egyház minden testületének s így az erdélyi reform. egyházkerület kormányzó testületeinek is képviseleti alapon kell állaniok — s egyik ok, a miért a közszinat tervjavaslatát elfogadom, az: mert a képviselet eszméjét látom benne alapúl téve s (ha nem is tökéletesen) keresztülvive.

A részletes tárgyalásnál látom helyét, a dolog ezen oldalára kissé szigorubb szemügyet vetni.

Képviseletet kívánok a protestáns egyházban. De kit és mit képviseljenek törvényhozó, kormányzó s ítélletvő hatóságai és testületei? A papságot-e? a világiakat-e?

Nem meddő kérdés, éppen itt, midőn a kezünk alatti tervjavaslatban van egy testület, mely kizárólag papokból áll (a házassági törvényszék); s egy másik (a köztörvényszék), mely megkülönböztetést tesz az egyházi személyek, és a nem-egyházi személyek elleni keresetek között, s tehát ismét határvonalat húz a papok és világiak között.

Felfogásom szerint, a protestáns egyházban rendi elkülönzésnek nincs helye; valamint elméletileg nem ismertünk külön papságot, mert az egész nép, mindnyájan „szent papság” vagyunk, s a papok csak a tanításra és a sacramentumok osztására hivatott tagjai a gyülekezetnek: úgy, ily elkülönzésnek gya-

korlati merev keresztülvitelét a legveszélyesbnek kellene tartanunk; oly kísérletnek, mely mulhatlanul egyikre vezet két rossz közül: vagy véget nem érő versengésre a papi és világi elem közt; vagy a mi még rosszabb: hierarchiára.

Részemről a képviseletet a protestáns egyházban úgy értem, hogy minden hatóság és testület magát az egyházat képviselje.

Ez eszmének, elméletileg azon mód felelne meg legjobban, ha a hatóságok és kormányzó testületek tagjai minden arra való tekintet nélkül választatnának: pap-e, esperes-e, vagy világi-e, gondnok-e, ez vagy az? hanem mondva volna: minden egyházmegye küld ennyi, meg ennyi képviselőt, válaszsza, a kit akar; ha papot: papot; ha világit: világit; ha esperest, ha gondnokot: azt; ha mást: mást.

S valóban, ha csak a tiszta protestáns elméletből kellene kiindulnom, semmit nem is kételkedném: ezt a módot ajánlani.

Miután azonban, tagadhatlan tény az, (bár nem jól van) hogy az egyházi ügyek közvetlen vezetése az egyes egyházakban legnagyobb részt a lelkészek kezében van, ők levén a leghozzáértőbb tagjai a gyülekezetnek, úgy az egyházmegyékben is az esperesek kezében, — lehetetlen elfogadni oly képviseleti módot, mely ha az egyház ügyeiben legjártasabb egyéneket nem zárná is ki szükségképp az egyházi törvényhozás- és főkormányzatból (mert hiszen választhatók volnának ő k is) de legalább lehetővé, sőt itt-ott valószínűvé tenné, hogy mellőztessenek, részint elvből, részint személyes ellenszenvékből, részint talán esetlegből is, éppen azok, kiknek tapasztalataira, jártaságára s tárgyismeretére a törvényhozásban s kormányzatban a legnagyobb szükség van.

Mihelyt az egyház testét egy általános egyházas közszellem lelkesitené; mihelyt, az úgy nevezett, világiak túlnyomó része is elevenen érezné, hogy ő ama „választott nemzetség, királyi papság, szent nép” tagja; ha úgy érdeklődnék az egyházi ügyek iránt s azokat tanulmány tárgyaivá tenné; erejét, idejét kész volna azoknak szentelni, nem csak egy gyülésen való

megjelenés s ott egy-két vitatkozó szónoklat megtartásának erejéig, hanem komolyan és „úgy, mint hivatalos köteleességből“, akkor e szempont azonnal megszűnnék irányadó lenni s azt mondanók: az egyházkerület egyes megyéi, vagy gyülekezetei képviseltesék magukat azon tagjaik (vagy általában is azon egyének) által, minden megszorítás nélkül, a kikben megbiznak, — mint ez a polgári törvényhozás testületénél, az országgyűlés képviselőházánál történik.

Most azonban, még szükségesnek kell mondanunk, hogy a lelkeszi elemnek bizonyos szám és befolyás biztosítassék törvényhozó és kormányzó testületeinkben; — csak hogy ne a papi testületnek, vagy rendnek (mely nincs), hanem az összes egyháznak legyen választott képviselői ők is, bizonyos arányban a világiakhoz képest; de az egész (papokat és világiakat magában foglaló) egyház — vagy annak illető testületei (gyülekezetek, egyházmegyék) által választva.

Milyen legyen ez az arány? további kérdés. Ha az eddig uralkodó nézetre s gyakorlatra (Királyhágón innen és túl) tekintünk: nem hiszem, hogy hosszas indokolás volna szükséges, ha arányul a két elem számbeli egyenlőségét állítjuk föl. Lehetnek, kivált a világiak közt, kik abból indulva ki, hogy az egyházban aránytalanul sokkal kevesebb a lelkesz, mint a nem-lelkesz, hogyan lehessen tehát annyira része a képviseletben a kevés néhánynak, mint a többi soknak összesen: azt fogják kívánni, hogy a világi elemnek nevezetes túlsúly biztosítassék. Kivánságuk nem volna indokolható. Oly arányt a képviseletben, minő a valóságban van: megtartani, nem lehetne, mert ez a papi elem tényleges kizárása volna tulajdonképp. S az ok, mely főlebbi előadásom szerint, a papi elem tekintetbe vételét ajánlja; ajánlja egyszersmind az egyenlő számarány megállapítását a két elem között.

A papi és világi elem egyenlőségének, vagy egyensúlyának merev keresztülvitele, a magyar protestáns egyházban egy intézményt hozott létre, melyet, bármit mondjanak pártolói s hozzanak föl mellette érveket a logika, következetesség és célszerűség szempontjából, én mégis valódi szörnyesülöttnak tartok. Értem: a kettős elnökséget. Abszurdum magában. Az elnöki tiszt olyan, mit megosztva, nem lehet viselni. Fölváltva, igen; s azért helyeslem a közsinati javaslatban, hogy mindenütt egyes elnökséget állapít meg; de azt majd a papi, majd a világi elemek adja.

S most igazán a részletekre térhetek. A mit a tervjavaslatból feltétlenül helyeslek, azt nem fogom érinteni; csak ellenészrevételeim megtételére szorítkozom.

I. Az egyházkerületi közgyűlés (törvényhozó testület) tagjai közt a két elem egyenlősége meg van tartva; s mindnyájan a világi és egyházi elemnek együttes választottjai. De az egyének választási módjára nézve nincs egyenlőség. Az 1-ő fejezet f.) pontja szerint, a papi képviselők az esperes és a jegyző; tehát nem ad hoc választatnak, mint a törvényhozásban való képviselet tulajdonképpen kívánná, hanem megválasztattak volt esperesnek és jegyzőnek, tehát az egyházmegye tisztviselőinek, és mint ilyenek már, úgy szólva, született képviselői az egyházmegyének a kerületen, a törvényhozásban. Az i.) pont szerint, a világi elemből az egyházmegyét, bár megszorított választással, de mégis közvetlenül a törvényhozásba történt választással, képviseli a gondnokok közül és a világi képviselők közül választott egy-egy férfiú. A két mód közt, látni való, hogy lényeges különbség van. Jobb-e egyik, mint a másik? s ha jobb: miért nem a jobbik mód van mindkét részre nézve elfogadva? Nézetem szerint, legjobb volna a harmadik. S ez abban állna: képviselje a megyét a kerületen a megye két fő tisztviselője az esperes és az első gondnok; ezek mint tisztviselők, kik az ügyekben folytonossággal bírnak; és aztán, közvetlenül a törvényhozásba választott két papi és két világi képviselő. Szándékosan mondtam 2—2 s nem 1—1 mert a képviseleti törvényhozás a tagok nagyobb számát kívánja. Kell lenni benne, bizonyos határig, tömegnek is (bocsánat a szóért!) mely a vezér egyéniségek körül csoportosodjék s a görög tragédiák chorusát, vagy ha jobban tetszik: a közvéleményt alkossa s képviselje.

S ki legyen a törvényhozás elnöke? Ez talán a legfontosabb kérdés az egész szervezetben; a meny nyiben a legkényesebb. A zsinat munkálata c kérdészt egyszerűen s könnyedén oldja meg: legyen a püspök. De mi jögon? mi okon? A püspök, egyházi részen első tisztviselője a statusnak; éppen mint világi részen a főgondnokok; a püspök egyike a főgondnokoknak; de mint olyan is első-c köztük? s miért legyen a törvényhozó testület elnöke, előttük és felettük? Nem tulságos és indokolatlan, hogy ne mondjam, jogtalan előjog-adás ez a papi elemnek, a világi fölött? nem törekvés-e a hierarchiára? a minnek pedig, ha valaminek a világon, ugyancsak lejárt az ideje?

Még egy tekintet. A törvényhozó testületek rendszeren (a hol alkotmányosság van, mindenütt) magok választják elnökeiket. E jogot az erdélyi egyházkerület miért akarná megvonni azon testülettől, melyet törvényhozási joggal ruház fel?

Azt mind a mellett se kívánom, hogy a törvényhozó testület, a maga tagjai közül minden megszorítás nélkül válaszsza elnökét; bár megvallom: ezt kívánná az alkotmányos felfogás határozottan. De félek, egyházi gyülekezeteink még nincsenek oda érve, hogy mint a parlamentben a képviselőház választott elnöke előlül a szintén képviselő minisztereknek, ott is egy választott elnök, talán egy közrendü lelkész, vagy világi képviselő, előlüljön a status-curatoroknak és a püspöknek. E tekintetből, hajlandó volnék, engedményt tenni (de csak is azt) az emberi gyöngeségnek, s azt mondanám: a törvényhozó testület egy ülészakra válaszsza elnökét a kerületi gondnokok közül (kiknek egyike a püspök is — s tehát, szintén választható volna).

Az elnökség kérdése nem egy törvényhozó, hanem kormányzó testületnél más szempontok alá esik. Azért elfogadom a II. 2-dik fejezet a.) pontját, hogy az igazgató tanács elnöke mindig a főgondnokok idősbike legyen, azon különbséggel, hogy nem tenném előbbre a világi főgondnokokat a püspöknél. A (hivatalára nézve) legidősb, ha a püspök is, viselje az elnökséget. És végre III. a legfőbb törvényszéki elnökséget, helyesen vélném állandóan úgy megosztva lenni, hogy a köztörvényszékben, akár egyházi, akár világi egyéneket illető keresetekben, mindig a világi főgondnok; a házassági törvényszékben mindig a püspök vigye az elnökséget.

Az elnöki jogok ily megosztása, úgy hiszem, egyaránt megfelel elméletnek és gyakorlatnak.

Egy fontosb ellenérvételem van még s ez a házassági törvényszék egybealkotását illeti.

Azt hiszem, a házassági pörök egyházi törvényszék előtti folytatásának napjai meg vannak számlálva. Hazánk törvényhozása, csupán a r. katolikusok szentszékei eltörlésének nehézségei iránti tekintetből hagyta még meg egy kis időre az erdélyi reformátusok egyházi törvényszékeinek illetékeségét a válóperekben; de e magát túlélte s a mai társadalomba semmiképp bele nem illő intézmény mielőbbi megszüntetése a menynyire kívánatos, épp oly remélhető is.

S mit tesz az erdélyi reform. köz-zsinati munkalat? Egy ily halálra sententiázott intézmény mellett, a siralomházi órákban, még azzal akar demonstrálni, hogy azt egészen és kizárólag papokból alkotja össze, a k k o r, midőn minden felvilágosult ember óhajtja, vajha a házassági pörök inkább ma, mint holnap, a világi törvényszékek hatósága alá menjenek!

Megvallom, nem tudom, hogy volt eddig? A főconsistorium 12 világi küldötte a zsinaton, volt-e jogosítva részt venni a válópörök tárgyalásában s ité-

leteiben?*) ha igen: ime, előlépés helyett egy hatalmas visszalépés. Ha nem akkor kissé szelidebb ítéletet mondunk: csökönös maradás akkor, midőn az eszmék áramlata épp e kérdésben oly erős haladást jelez.

Nézetem szerint, a legfőbb törvényszéket nem kell másképp alkotni össze a köz- és a házassági törvényszék elé tartozó ügyek végett. Álljon egyik úgy, mint másik esetben, világi és egyházi tagokból vegyesen, és pedig úgy, mint a köztörvényszéknél van tervezve, azon különbséggel, hogy, ha a váló pörökben a tract. jegyzők az előadók, ezeknek azokban székök legyen, de döntő szavazásuk csak úgy, ha az esperes akadályozva levén, ők annak helyét foglalják el.

Szász Károly.

GECESE DÁNIEL EMLÉKEZETE.

I.

A derék nem fél az idők mohától;
A koporsóból kitör és eget kér,
S érdemét a jók, nemesek s jövőndő
Századok áldják.

E sorokat írta költője ama kornak, melynek egyik férfiaról szólanak szavaim.

A múlt év alkonyán, 1870 dec. 29. a maros-vásárhelyi ref. főtanoda nagy tantermében megható ünnepély folyt le. Idősb gróf Teleki Domokos az elnöki széken; a városi tanács, marosszéki tisztség, királyi tábla, tanári kar tagjai közül többen, s néhány vidéki tag, mint tanácskozók és kevés számú hallgató; együtt alig 40.

Kitör a koporsóból a rég pihenni szállott szó s újra halljuk Gece Dániel meghívóját: „azt határozom, hogy az 1870-dik esztendő végével, ezután 50 esztendő múlva, ezen intézetem adminisztráltatása a későbbre kineveztetendő nagy commissio által megvizsgáltassék, s újabb éleveséggel felébrésztessek.“ (Végrendelet 9. pont).

Minő intézet? minő commissio?

„Emberszereteti intézet“; ekint nevezé alapítványát a végrendelező. „Mivel ezen 2000 rénusi forint csekély capitalisnak esztendeig való haszna ugyis keveset tenne a jelenvaló segedelemre, tehát interesre kiadatván: azon interes ragadjon a summához; mely interes capitálisá változván, következő esztendőben, mint capitális adasék ki és foeneráljon. És senki is azon pénz interesét semmi szín és praetextus alatt 100 esztendőig, az 1920-k esztendőnek végéig, egyébre ne fordítsa, hanem minden esztendőben a capitalisnak szaporítására s öregbitésére, miglen 100 esztendő múlva, (de meglehet, hogy sokkal hamarabb is) ezen intézet fundusa a maga tökéletes nagyságára, 1 millio rénusi forintra felemelkedik. Ez léssen azon állandó capitalis, melynek használása által igyekezem emberszereteti intézetemnek nagyságos előmenetelt és fontosságot szerezni; a mely célra, legelső helyet foglal a jó nevelés; jó nevelők és a tudományok műhelyeinek virágoztatása;“ (Végrendelet 8. 19. p.)

*) Volt; de be kell vallanunk, hogy csak igen ritkán tisztelték meg jelenlétükkel.
Szerk.

„Ezen intézet fundusának masszája 1 millio rh. forintokra felemelkedvén, ezen summának administratiojára nézve ez az én állandó és változhatatlan akaratom, hogy ennek cassája állandóul Maros-Vásárhely sz. k. városában tartassék; más helyre vinni és másutt administráltatni ezen cassát, mind a szegény vidékre, mind a városra nézve teljességgel ne légyen szabad. A mi az ezen summára való felvigyázást és annak interesébéli jövedelmét illeti: azt elsőben két egyenlő részekre osztom; melyek közül az egyik részt n. m. a fél millio interesét az erdélyi nagy fejedelemségbeli ref. főconsistoriumnak, mint minden reformatusok tanuló és tanítóintézeteiknek, iskoláiknak, eklézsiáiknak, és e szerént a maros-vásárhelyi ref. collegiumnak is fő felvigyázójának és gyámolítójának oly formán kötöm, hogy a mlgs. reform. főconsistorium abból ismét merőben osztozzék meg a maros-vásárhelyi ref. collegiummal, úgyhogy a 250 ezer r. forintoknak interesét teljesen adja ki a maros-vásárhelyi ref. collegiumnak, hogy az azt, az intézet rendelése szerént: az értelem megvilágosítása és a sziv jobbitása nagy munkáinak tökéletesítésére szabadon használja. A más fele részéről pedig a félmillio jövedelmének a mlgs. ref. főconsistorium a maga bölcs és jó elnézése szerént mindenkor szabadon határozzon; úgy mindazáltal, hogy határozása ez intézetnek főcéljával megegyezzék. Tudniillik, hogy az által is az értelem világosodása és az akarat jobbitása tárgyazzassék; mely szerént ezt is a hazában levő, vagy leendő tanintézetek, iskolák gyarapítására, — a mint a reformatus status állapotja leginkább kívánja, — osztogassa. Az 1 millio másik fele részének, 500 ezer ftanak mind főfelvigyázását, mind pedig annak rendes jövedelme használását a fels. kir. főigazgató tanácsnak embereket szerető, és közjóra törekedő gondoskodásába oly alázatos kéressel ajánlom, hogy mivel emberszereteti intézetem Maros-Vásárhely sz. k. városa boldogítására egészen is kiterjed: tehát a f. k. főigazgató tanács ezen fél-millionak rendes jövedelmét M.-Vásárhely sz. k. várossal merőben osztja meg, azaz: a 250 ezer ftanak interesét adja M.-Vásárhely városának, hogy az azt másszinű jövedelmével özsze nem elegyítve, az emberszereteti intézet céljára szabad tetszése és legjobb belátása szerént használhassa. A fél millionak pedig a másik fele része jövedelmét, a ref. főconsistorium analogiájára a maga szabad tetszése és bölcsesége szerént használja ugyan, de az emberszereteti intézet céljával egyezőleg; úgy t. i. hogy a polgári nevezetes és közboldogságot egyenesen célozó hasznos intézeteknek felsegitésére, megjutalmaztatásokra fordítsa.“ (Végrend. 21. p.)

A commissiot és ennek célját a végrendelező így írja le: „Az időnek mindent megemésztő vasfoga, hogy ezen intézetnek kevesebbet árthasson és ennek jó célja jövendőben újabb buzgósággal megelevenedjék: a most élők közül ezután 50 esztendőre megnevezek némelyeket, a kik noha most csak gyermekek, vagy nevendék ifjak, de azt az időt még könnyen megérhetik. Hogyha addig életben megmaradnak s itten jelen lesznek: tehát azok, mint most előre kinevezett censorok, vizsgálók, gyámolítók és pártfogók légyenek mintegy kezesek, és újabb elevenséggel s hazafiui tiszta igyekezettel ezen intézetet az 1870-dik esztendőben szorgalmatosan megvizsgálni méltoztassanak; minden eddigvaló aktákat egybeszedvén, figyelmetesen megtekintvén: lássák meg, hogy az intézet fundálásának célja mennyire teljesedett; abban mi akadály, vagy hátramaradás és mi okból következett, az akadályokat elhárítván, a hibákat megigazítván, adjanak ezen intézetnek új életet, elevenséget; az aktákat egybeszedvén, regestrum mellett tegyék be különös archivumba, és ilyen formán ezen intézet tökéletesítésére s ennek további folyamatára mindent vigyenek véghez. (Itt név szerént meg van említve mintegy 70 egyén: akkori főkormányzékai, királyi táblai tagok, a vásárhelyi ref. főtanoda tanárainak, városi ref. lelkészeknek, senatoroknak sat. gyermekei) . . . a kikről előre mind felteszem, hogy hasznos és érdemes hazafiak lesznek: a kik akkor életben maradnak és itten jelen lesznek, most előre kérttetnek, hogy ezután 50 esztendő mulva, az 1870-ik esztendőben a t. ref. nemes collegium akkori inspektor főcuratora által megszólítatván, ezen mlgs. főcurator urnak előlülése alatt: a fels. kir. főkormányzékától, a mlgs. ref. consistoriumtól, nem különben a mlgs. törvényes királyi táblától (ha ezen dicasterium akkor itten léssen), a nemes maroszéki t. tisztségtől és a városi t. tanácstól kineveztetendő commissariusok közbenjvetelével, ezen intézetnek szoros megvizsgálását teljesíteni el ne mulassák, és erről a felsőbbiséget tudósítván, ennek további folyamatját s a célra való eljutását teljes erővel kieszközölni méltoztassanak.“ (Végrendelet 56. 57. pontjai.)

Imé! ezen intézet megvizsgálására, ezt a commissiot hivta özsze id. gróf Teleki Domokos, mint a maros-vásárhelyi ref. collegium jelenlegi „inspector főcuratora“ 1870. dec. 29-ikére.

A gyűlés folyamáról a jövő számban.

Szabó Sámuel.

TÁRCA,

ADALÉKOK RÉGI PROTESTANS NYOMDÁINK TÖRTÉNETÉHEZ.

(Folytatás.)

III. Udvarhelyi Mihály szebeni nyomdász reversalisa.
Kelt a radnóthi kastélyban 1667. július 5-én.

Én Udvarhelyi Mihály, adom tudtára mindeneknek az kiknek illik ez Reversalisomnak rendiben, hogy az Mi Kegyelmes Urunk, az Méltóságos Erdélyi Fejedelem Apaffi

Mihály Urunk, kezemben bizván és gondviselésem alá adván az Istenben el nyugodt Szenczi Ábrahám uramtól maradt és mostan Szebenben lévő Typographiát minden hozzá tartozó pertinentiaival együtt, melyet én is szabad akaratom szerént kezemhez gondviselésem alá vöttem, Esküszöm azért az élő Istenre, ki Atya, Fiu, Szent Lélek, teljes Szent Háromság egy örök Isten, hogy az meg nevezett Typographiát teljes tehetségem szerént minden nemű kártól, veszedelemtől őrizem, mindenek ellen, ha minek kinyomtat-

tatását parancsolják ö Nagyságok, abban szorgalmatosan igazán eljárók, ellenkező vallásuaknak könyveket ki nem nyomtatom, őket semminemű képpen az Typographiában lévő eszközökkel nem segéllem, ha mi mostanában történt dolgokat kellene kinyomtatnom, azt annak igaz volta szerént viszem végben, nem kedvezvén senkinek. Hogy ha pedig az feljebb meg irt Typographiában valami kárt tönnek, avagy gondviseletlenségem miá akármi hozzá való eszköziben miattam kár történnék esni, comperta rei veritate, érdeme szerént való büntetéssel büntettessem ez levelemnek ereivel, és a kárnak refectiójával is tartozzam; hogy ha pedig az kárt jóvaim fel nem érnék, magamhoz is ö Nagyságok hozzám nyulathassanak, meg fogathassanak és mind addig detentióban tartattathassanak, miglen mindenekről satisfaciálok. Ha pedig az nyomtatásban valami fraudulentiam hamisságom comperialtatnék lenni, érdeme szerént való halállal is büntettessem. Melynek nagyobb bizonyosságára és megállására adtam én is kezem írásával és pecsétemmel megerősítettet Reversalisomat; melynek végben vitelére Isten engem úgy segéljen és úgy adja lelkem idvösségét. Datum in Castello Radnotienti die 5 July A. 1667.

Idem Michael Udvarhelyi m. p.
(P. H.)

Eredetije az erd. Muzeumban. (Gr. Kemény József, Erdély történeteinek ered. levelekben XV kötet.)

Látjuk e reversalisból, hogy az erdélyi fejedelmi udvar, mily szoros köteleztetés mellett, adta át az örökös nélkül elhalt Szenci Kertész Ábrahám szebeni nyomdáját az új vállalkozónak, Udvarhelyi Mihálynak. E föltételek közt legnevezetesebb, hogy a reformált hitfelekezet vallásával ellenkező könyveket kinyomtatnia szabad ne legyen; mi által e nyomdának, mint akkor csaknem általában valamennyi hazai nyomdánknál tapasztalhatjuk, kizárolagos felekezeti jelleme biztosított. Igen súlyosnak találjuk továbbá a nyomdászra nézve azt a felelősséget, hogy ha a mostanában történt dolgokról irt könyvek kiadásában hamislelkűséggel járna el, halállal is lakoltathassék. Ez által a sajtóvétségek büntetése, melynek igazság szerint, a szerzőt kell sújtani, a nyomdászra súlyosodott, kinek e szerint a folyó politikai ügyeket illető munkák kiadásában nagyon óvatosnak kellett lennie.

Nyomdászatunk történetére nézve ez okiratból egy eddig homályban volt adat jó napfényre. Szenci Kertész Ábrahám halálát, ki 1660-ban, Váradnak a törökök kezébe jutásakor nyomdájával először Kolozsvárra s onnan egy pár év múlva Szebenbe költözött, Bod Péter, Erdélyi Feniks 33 l. az „1670-ik esztendő tájban“ mondja történetnek, s Bod e bizonytalan meghatározását véve alapul Németh János, Memoria Typogr. Hung. et Trans. 52. l. azt írja, hogy Szenci Kertész Ábrahám Szebenben 1663-tól 1670-ig nyomtatott s ez utóbbi évben halt meg. Németh János fölhozza ugyan Udvarhelyi Mihályt is, mint szebeni nyomdászt 1668-ban: de azt nem tudta, hogy Udvarhelyi csak Szenci K. Ábrahám halála után vette át ennek nyomdáját, mely mellett Szebenben a városnak saját régi nyomdája is működött. Okiratunkból

most már bizonyos, hogy Szenci Kertész Ábrahám már 1667. július 5-ke előtt elhalt, s Udvarhelyi Mihály az ő nyomdáját, mely mint örökös nélkül maradt vagy a fejedelmi kincstárra szállott, vette át és kezelte egy pár esztendeig, melyet később Apaffi fejedelem a nagyenyedi és kolozsvári főiskoláknak ajándékozott.

IV. Udvarhelyi Mihály szebeni nyomdász folyamodása Bornemisza Anna erdélyi fejedelemaszszonyhoz. 1668. aug. 3-káról.

Ezt pedig én Kegyelmes Asszonyom, a Nagyságtok istenes itéletire támasztom, ha valaki kívánhatja-é azt én tőlem, hogy szintén úgy menjek én most elődedin elő a dologgal, a ki bujdosó kenyeremet még jó módjával meg sem emészthettem, vagy bujdosó turbámnak letétele után meg sem pihenhettem, mint a ki ez előtt 35 vagy 40 esztendőttől fogva nagy boldog időkből kereste rajta kenyerét; avagy pedig, hogy egyedül anynyi munkát vigyek végbe, mint a hol külön személyek a betűszedők, külön a nyomtatók, külön a próba-olvasó és corrigáló; a melyeket énnékem egy személyre kell végben vinnem, s ezért vagyon Kegyelmes Asszonyom a késő munka, melyet Nagyságtok ne restségemnek vagy részegeskedésemnek, (a mint némelyek vádoltak), hanem szegénységemnek s a munka szaporátlan voltának tulajdonítson. Hogyha pedig Kegyelmes Asszonyom, Nagyságtok mindenem jóakaróimnak (a kiket vagy elégséges képpen nem ajándékozhattam, vagy valamiben kedvetlenségekben estem), vádjokat bevészi, melyhez képest engemet ez Typographiának gondviselésére méltónak nem ítél, Nagyságtokat alázatosan kérem, hogy az idő alatt, míg a kezem alatt lévő Nagyságod könyvének hátra maradt részét elvégezhetem, Nagyságtok méltóztassék könyvnyomtatóra gondot viseltetni, s ez munkát végezvén, kezem alól kiinventáltatni: mert Kegyelmes Asszonyom, később vagyok egy darabcska kenyér mellett, keresztyén idegen nemzet között, a hol a könyvnyomtatásnak mivoltát tudják, lelkem csendességére, jó hírem nevével maradásával élni, hogy sem itt lelkem gyötrelmére, ilyen gyalázatos hírből névben maradni. Mert ugyanis Kegyelmes Asszonyom, ha ilyen erkölcs volt volna bennem, hogy hogy jártam volna meg anynyi száz mélyföldet, holott Erdélyből soha hatvan pénznél többet ki nem vittem, s más is bujdosóimra soha egy fillérjét sem adta, hanem mind kézi munkám által kerestem s ötettem kenyeremet. Laktam Kegyelmes Asszonyom, nagy királyok, fejedelmek s híres neves Academiák Typographiájiban, de mindenütt szép hírem nevével volt, mert ott tudták a Typographiának mi voltát; sőt ha ott akartam volna maradni, eddig szép állapotra mehettem volna, melyről bizonyosságot tehet Nagys. Bethlen Miklós Uram s Tiszteletes Tsernátoni Pál Uram: de hazám s nemzetem szereteti s vallásom szolgálatjára való igyekezésem vőtt az Erdélybe való jövetelre. Ha pedig így kell lenni, ez után sem kétlem, hogy az én Istenem ez keresztyén világnak akarmely szegletiben énnékem éltet ne mutasson. De ezek muljanak abban.

Szabó Károly.

(Folytatjuk.)

LAPSZEMLE.

Missiói lapok; szerkeszti s kiadja Celder Márton. 10. 11. 12. sz. nov. 15. 1870. Az egész füzet alig egyéb, mint öndicséreték, rágalmak s piszkolódások szemétdombja. A szerkesztő ur csaknem minden sorban halhatatlan érdemeit hánytorgatja s hogy önmaga előtt annál tisztábbnak tűnjék föl, a kit elől-hátul talál, sárral dobálja. Dühének mérgét, természetesen, legnagyobb mértékben, erdélyi anyaszentegyházunk kormányzó testületeire: az egyházi főtanácsra s köz-zsinatra ontja, de bőven kijut abból még másoknak is. Könyves-Tóth Mihály, Nagy Péter, Ballagi Mór, Kóos Ferenc, Kovács Albert stb. szerinte, mind haszontalan emberek, egyszerűen azon oknál fogva, hogy őt garázdálkodásaiban nem támogatták. Az egyházi főtanács által a missio ügyében, hivatalos okmányok alapján, egybeállított s közre bocsátott „Emlékirat“ is természetesen nagyon szurja a szemét, mert abban megcáfolhatatlan tények s adatok alapján saját ítéletét olvashatja. Igéri, hogy ha bár „későre“ is, de válaszolni fog rá; addig is azzal vigasztalja magát, hogy ez a haszontalan irka-firka el fog enyészni s a szolgaság, vagy is álszabadság érdekeinek képviselői nyomorult lelkek szennyét másra (t. i. ő rá) hiába szórják! No, ha valakire, Celderre igazán illik: „Le style c'est l'homme“.

D) A prot. egyházi s iskolai lap legújabb számában Bod Károly aligondnok hozzá szól anyaszentegyházunk szervekedési ügyéhez. Tárgyalási alapul sem a közzsinat, sem az egyházi főtanács által készített javaslatot nem fogadja el, hanem egy egészen újjal áll elő. Javaslata, rövidbe foglalva, következő. Az eddigi plenum s permanens consistorium teendői átruházandók egy egyházi felelős kormányra, mely a következő szakokat foglalná magában: 1. spiritualis; 2. tanügyi; 3. pénzügyi; 4. igazságügyi. Mindenik osztály földolgozná a szakmájába eső ügyeket s a kormánytestület közös üléséi elibe terjesztené, melynek tagjai volnának a közzsinat által 3 évre szabadon választandó elnök, az osztályok főnökei s egy titkár. A kormány működéséről a közzsinatnak számadással tartoznék. Miként volna az díjazandó, hallgatással mellőzi. A közzsinatra nézve elvül kimondandónak véli, hogy az $\frac{2}{3}$ -ában az egyház független híveiből, s csak $\frac{1}{3}$ -ában az egyházi hivatalnokokból alkotandó egybe. Tagjai volnának a püspök elnöklété alatt: egy alelnök, a kormány elnöke s osztályfőnökei, az esperesek, jegyzők, a tanintézetek fő- s aligondnokai, a tanári testületnek választott képviselői, s végre, a hívek közül egyházmegyénként választandó képviselő, hogy számuk az egyházi hivatalnokokat s a kormányzó testületet kétharmadában feljúlmulja. Egy kis utánszámítással kitűnik, hogy e javaslat szerint a közzsinati tagok létszáma meghaladná az ötszázat!!! Az egészre csak annyit jegyzünk meg, hogy könnyű dolog a legszabadabb elvü s legbölcsebbnek látszó javaslatokat papírosra vetni, de nem érnek azok egy árva sobajtatást sem, ha gyakorlati kivitelük, (hogy az ezer, meg ezer figyelmet érdemlő tekintetek közül csak egyet emlitsék: szegénységünk miatt) a szó teljes értelmében lehetlenség.

BELFÖLD.

AZ ÁLLANDÓ FÖCONSISTORIUM GYÜLÉSEI.

II.

Január 8. — 1) A cultusminisztérium leirata: az erdélyi ref. egyházkerület számára törvényhozásilag megszavazott

14 ezer ftból utalványoz 7000 ftot; feliratot határoznak az összeg másféléért. Ugy látszik, ott a központban anynyi felesleg külsőséghez és rubrikához kötik a kiutalást, hogy a sok betű közt elvesz a dolog lényege s idő kell, míg megkerül. — A kiosztást előkészítő mult évi bizottságot a püspök elnöklété alatt, 2 taggal megsaporitva, újra kinevezik.

2) A cultusminisztérium leküldi a középtanodákra vonatkozó statisztikai táblázatokat 147 rovattal. Véleményadás végett kiadatik a kolozsvári ref. főtanoda tanári karának.

3) A pénzügy-minisztérium leirata, a válóperek alkalmával fizetendő bélyegdíjak mi módon eszközöndő felhajtása iránt. Ámbár a mult évi közzsinat az espereseket utasította volt, hogy az elvált személyek neveit esetenként hivatalosan közöljék az illető pénzügyi hatósággal, megjelölvén melyik fél minő arányban köteles a bélyegdíj költségeinek hordozására: áttétetik a leirat további tárgyalás végett a közelebbi közzsinatához.

4) A belügyminisztérium leiratában kéri a maros-vásárhelyi Gecse-alapítványt igazgató bizottsági tagok névsorának közlését s a mult év végén tartott 50 éves nagy gyűlés jegyzőkönyvének egyik példányát. Ezzel kapcsolatban, Szabó Sámuel tanár ur, mint az említett gyűlésre kiküldött egyház-főtanácsi biztos, beadja terjedelmes jelentését a Gecse nagy gyűlés folyamáról és eredményéről,¹⁾ mely jeleatéből kitűnik, hogy a nagy gyűlés jegyzőkönyvének egyik példányát a belügyminisztériumhoz felküldetni határozta. Az igazgató bizottsági tagok névsora már idő közben felterjesztetvén: belügyminiszter urhoz ily értelemben felirat határozatik.

5) Basa Mihály enyed-egyházmegyei esperes ur fölterjeszti az ó-tordai egyház kérelmét, hogy az ürességben levő első-papi állomást illető tized-kárpotlásból bizonyos részt a mostani administrans lelkész Kállai Sándornak adhasson; leirat az illető egyházhoz, terjesztszen fel részletes kimutatást: mire fordította a néhai Miklós Miklós halála után befolyt első-papi állomás jövedelmeit; addig a kiutalás függőben marad.

6) A püspök úr jelenti, hogy hozzá a körösfői egyház lelkésze 120 o. é. ftot tett le, melyből 100 ft. a kolozsvári ref. főtanoda részére ígért segély, 20 ft. ezen összeg négy évi kamata; még lenne ugyan 3 évi kamat hátralékban, de ennek elengedését s a fönebbi összegnek teljes kielégítés gyanánti elfogadását kéri, mert ezt is az egyház tagjai a mult nyáron vasút építés körül teljesített munkák után nyert fizetésekből, személyes megrovással szereztek ki. A kérelem teljesített az összeg átutaltatik a főtanoda pénztárába.

7) Zágoni lelkész, Demeter Sámuel, jelenti, hogy a mult év első felében iskoláik községivé tételét tárgyzó második fölterjesztésükre az egyházi főtanácstól még választ nem nyervén, ezt beléegyezésnek vették s ily értelemben iskoláik átalakítása iránt már intézkedtek. Az egyházi főtanács komolyan megrojjá a fölterjesztő lelkészt, kinek a nyilvános lapokból és egyházkerületi gyűléseknek tárgyalásaiból is alkalma lehetett tudomást venni arról, hogy éppen a zágoni iskola ügye, miután az 1870 junius 12-iki népes ülésen tárgyalás alatt állott, áttétetett a Magyarón tartott mult évi közzsinatához az összes népiskolai ügy érdemleges, elvi megvitatása végett,²⁾ és csak egy újabb egyház főtanácsi népes ülésen fog vég-csllátás alá kerül-

¹⁾ Erről a tárgyról szól jelen számunk egyik főcikkre.

²⁾ Ezen tárgyra vonatkozó adatokat lásd az 1-ső szám egyházi hírei közt. Szerk.

ni. A zágoni egyház figyelmeztetendő, hogy semmi ok nem forgott fen, melyből következethette volna, hogy egyházi főtanácsunk első tagadó határozatát megváltoztatta és a tanterületi felügyelők is cultusminiszteri rendelet által utasítva lévén, hogy egyik az erdélyi ref. superintendia hatósága alá tartozó népiskolával se kössenek semmi oly iskolai vagyont tárgyzó szerződést, melyhez a főconsistorium előleges beleegyezését nem adta, ily egyoldalú, illetéktelen eljárásukkal csak újabb bonyodalmakat és kellemetlenségeket okozhatnak. Tartásuk magukat az egyházi főtanács régibb rendeletéhez.

— Volt még egy előterjesztés a néhai gr. Vass Györgyné tartozása iránt folytatott per miben-állásáról; érdemleges határozat azonban ezen ügyben ezuttal nem keletkezvén: méltó ismertetését más alkalomra halasztjuk.

r. t.

EGYHÁZI HIREK.

— A hivatalos B. P. K. jan. 3-ki 2 számában olvassuk, hogy Laki András m.-izségi hely. litv. esperesnek, az egyház és nevelésügy körül szerzett jelentékeny érdemei elismerésül saját, s törvényes utódai részére a magyar nemeség adományoztatott. — A minő kész szívrrel és egész tisztelettel hajlunk meg a valódi érdem előtt részünkről is: éppen oly bánva vette magát nemesebb érzelmünk e haszontalan íres — megjutalmazásnak nem nevezhető — hiábánvalóság által. Kiről mondhatni el, hogy nem nemes, ha kötelességén túl olyat tett, melynek joga van követelni a tiszteletet? Melyik apostolt neveztek ki nemes-embernek? Vajjon a reformátorok részesültek-e e Festetich-féle diplomában? S ki az, ki nyomába léphet e férfiaknak? Jaj annak a protestans papnak, kinek nemessége papirosra van írva; s nem homlokára; — ki megjutalmazását ily üzereknek való külsőségekben találja, s nem lelkiismeretének öntudatában. — Vagy, a nemes pap hathatósabban prédikál a paraszt hallgatónak! Barátim, őrizzétek a gonosztúl.

(D) Kóti József, a kolozsvári ref. főtanodánál a latin és görög nyelvi tanára meghalt, 28 éves korában. Alig egy éve, hogy a külföldi egyeteméről haza tért s állomását elfoglalta. Szép készülttségű s ritka buzgalmu tanárt vesztettünk benne. Most, midőn a jelesebb tanárok szűkét felekezeti tanodáinknál napról-napra inkább érezzük, szakképességet igénylő állomását aligha tudjuk egyhamar alkalmas egyénnel betölteni.

(D) A N.-Enyeden tartandó f. évi közzsínat délelőtti szónoka, úgy halljuk, Révai Lajos, illyefalvi lelkész, lesz. Ismerve szép tehetségét s szónoki képességét, feladatának kétségén kívül jól meg fog felelni.

(D) Lelkészi választások. A múlt évi közzsínat óta történt lelkész-választások sorából főlemeljük a következőket: Mákóba Valler József; Szilágy-Nagyfaluba Pungur Gyula; Péérbe Szurányi Gyula (Révész Bálint kápiánya), Déván Bartha Lajos.

(D) Sáni László a most keletkező borkereskedői társulatnak igazgatói állomására, 4000 frt évi fizetéssel, meghívást kapott. Elfogadja-e, nem tudjuk s ohajtjuk az ellenkezőt, mert távozása által nem csak kolozsvári főtanodánk, hanem az erdélyi egész tanárikar legjelesebbjei egyikét vesztenők el. Mindenesetre, intő jelül szolgál ez is arra, hogy ha anyaszentegyházunk valamiképp a tanári fizetések főlemeléséről nem gondos-

kodik, a jobban dotált állomások a legjobb erőket fogják tőle elvonni.

(D) Csoma János, kolozsvári kisdedovó s a múlt évben berendezett első gyermekkert vezetője, az intézet költségén jelenleg Pesten tartozkodik, hogy ott a kisdedovókat képző intézetben, melynek tanrendszerét az új igazgató Szabó Endre egészen a Fröbel-féle elvek szerint rendezte be, e rendszert a közvetlen szemlézés gyakorlati útján is tanulmányozza, s a jövő tavasszal nálunk is teljesen életbe léptethesse. Ohajtandó volna, hogy a kolozsvári példát legalább a nagyobb városok egyházközségei is követnék, s ovodáik mellé állítnának gyermekkereteket. Közelebről adni fogjuk a Fröbel-féle rendszer tüzetesebb ismertetését.

(D) Az 1871-ki névkönyv megjelent, Tartalma Szakács István esperestől, a kolozs-kalotai ref. egyházmegye rövid ismertetését s a lelkészek, egyházak, tanárok s tanulók szokott pontossággal egybeállított kimutatását. Átveszszük belőle a következő statistikai adatokat: anyae gyház 557; leány egyház 508; lelkék száma 334,385; népiskolai tanulók száma 27,669. A fő- és középtanodákban tanulók száma: Nagy-Enyed 723, Kolozsvár 507, M.-Vásárhely 646, Sz.-Udvarhely 377, Zilah 392, Szászváros 197, S.-Sz.-György 316, összesen 3158. Népiskolákban, közép- és főtanodákban tehát a tanulók összes létszáma: 30,827.

— A vallás és közoktatási m. kir. minister 1870 évi november hó folytán 25 gazdasági szaktanító-jelöltnek és 22 tanító-képezdei tanár-jelöltnek egyenkint 1000 frt államségélyt engedélyezett a végre, hogy ezen segélylyel egy évig külföldi megfelelő intézetekben maguknak elméleti s gyakorlati bővebb ismereteket szerezzenek s magukat gazdasági szaktanítóságra s illetőleg tanító-képezdei tanárságra képesítsék. (B. P. K)

(D) A cultusminiszter közelebről az országgyűlés elébe egy jelentést terjeszt a népiskolai közoktatás állapotáról 1870-ben. E jelentésből átveszszük a következő adatokat: Tankötelesek összes száma (6—15 éves korig) 2.284.741 Ebből Erdélyre jut 356,062. Tényleg iskolába jár; a királyhágon túli részekben 1.001,041, tehát a tanköteleseknek ke-rekszámában 50%-a; Erdélyben 151,074, vagy is 40%. A tankötelesek összes számának fele iskolázatlanul nő fel. Az iskolák létszáma következő: a királyhágon túl 9630 község közül 1367-ben nincs iskola, a többi 8263-ban van összesen 11,144; Erdélyben 2273 község közül nincs iskola 349-ben, a többi 1924-ben van 2654. A tanítók létszámának a tankötelesekhez és az iskolába járókhoz mért következő aránya tűnik ki: a királyhágon túli részekben egy tanítóra 135 tanköteles és 70 tényleg iskolába járó jut; Erdélyben 104 tankötelesre s 14 tényleg iskolába járóra jut egy. A tanítói fizetések átlaga: a királyhágon túl 208 frt 87 kr; a királyhágon innen 120 frt 47 kr. Tanító-képezde van az egész országban 36 felekezeti, 14 állami.

(D) Révész Imrét a bécsi protestans egyetem a prot. irodalom terén szerzett kiváló érdemeiért — honoris causa — hittudori ranggal tisztelte meg. A derék férfinak, a magyar prot. egyházi tudományosság egyik legjelesebb bajnokának valóban megérdemlett jutalma ez.

— Köztudomásu dolog, hogy az angol-társulatok megnyit tettek arra, hogy a „Könyvek könyvét,” a bibliát terjesszék. Oly nemes cél, melyet eléggé méltányolni nem lehet. Azonban, nem tagadhatjuk, hogy mégis némi idegenséggel

fogadtuk ama hirt, hogy jelenleg egy angol biblia-terjesztő társulat megrohanta a Párizst körül zároló porosz-tábort s a jó lutheranus-atyafiaknak azon szín alatt kínálhatja a bibliát hogy unalmukban jobbat nem tehetnek, mintha azt olvasgatják. Ez már kalmárkodás, melyet előttünk még azon phrasikus sem ment ki, hogy „a harcban minden pillanatban közel állunk az istenhez.“ Tán figyelembe kellene venni, hogy „nem jó, a mi szent, az ebek elébe vetni!“

KÜLFÖLD.

A SKOTT „FREE CHURCH.“

(Nagy Ferenc edinburgi levéléből.)

— — — A mint tán tudod, én itt létemet a skott free church-nek (szabad egyház) köszönhetem, mely egyház most 27 éves, csaknem egy idős velem. Skóciában századok előtt egy ref. egyház volt: állam-egyház (Church of Scotland) név alatt; azonban időfolytán különféle vallási és egyházi kérdések merültek fel az anya-egyház kebelében, melyek mindenkor kisebb-nagyobb elszakadást okoztak, úgy hogy mai napság, körülbelül 10 féle nevű egyház létezik, melyek közül a „szabad egyház“ 1843-ban szakadt el az állam-egyházról, s képezi jelenleg a legnépesebb s legerősebb egyházat. Az elszakadás oka alapjában tisztán vallási — confessionalis — volt; azonban tényleg a patronatusi kérdés érlelte meg s hozta létre. Ugyanis, néhány buzgó lelkész nem volt megelégedve társainak az ők felfogásuk szerint tul-szabadelvű; a Calvin-Knox dogmaival; az ezek alapján készült hires westminsteri hit-vallással némileg ellenkező theologiai nézeteivel s ebből kifolyó predikálásával; s hogy az általuk úgy nevezett hitetlenség tovább gyarapodását teljesen meggátolják, egész erővel tértek vissza a nevezett hit-valláshoz, prédikálták a tiszta tudományt, legvastagabb orthodoxiát meg nem szünő buzgalommal, erővel; a legkitünőbb szónokok járták be az ország minden részét, felrázni a népet s megnyerni az ők eszméiknek, vagy mint itt nevezik: megmenteni bűnös embertársaik lelkét az örök kárhóztól, s fáradságaikat siker koronázta. Hatalmas fegyver volt kezeikben az egyház-jog terén a patronatus fennállása, mely szerint nem a gyülekezet választott magának kedve szerinti papot, hanem a kormány, vagy egyes patronusok küldtek a gyülekezetre lelkészt. Természetesen, a felbuzdult papság és népség nagy része nem akart tudni semmit ily nemű természet ellenes viszonyról; míg a más rész nem akart lemondani a kormány és patronusok kegyéből élvezett zsiros koncról, minek következtése az lett, hogy az előbbieket elhagyva az egyptomi husas fazakokat, saját emberségükből, ön lábukon próbálták megállni. És megálltak bámulatozan. A mit a következő részletekből te magad is megítélhetsz. Azt hiszem, nem tévedek, biztos adatok hiányában, ha a „szabad egyház“ tagjainak számát hozzávetőleg 4—5 százezerre teszem; ezen egyház, a mint mondám, 27 éves. Midőn a különválás megtörtént, volt pap és gyülekezet elég, de nem volt egyetlen templom is. És most? No, most van 8—9 száz gyülekezet templommal ellátva s oly kényelmesen berendezve, miről nálunk levő embernek még fogalma sincs; a legszegényebb gyülekezet temploma is fűtve van télen át; e templomok, ha egy templom építési költségét nem többre, mint 6 ezer forinttra teszszük,

képviselnek 5 millio négyszáz ezer ft. tőkét; ez magában is szép, de menjünk tovább, s lássuk az évi kiadást. Itt áll legelől a „Sustentation fund“, egy alap, mely a papok fizetésének javítására szolgál: ebből minden pap évenként 150 font sterlinget tesz zsebre, vagy is legkevesebb 1650 frtot. Ugy-e, ez valamivel több, mint a mi papjaink fizetése; de megjegyzendő, hogy ezen kívül minden gyülekezet ad saját papjának kisebb-nagyobb összeget, úgy hogy igen sok papnak 3, 4, 5, 6 ezer forint jövedelme is van. Második helyre jöhet az „özvegy-árvai alap“, mely niucs akkora ugyan, mint az előbbi, de figyelmet érdemel, mert ebből mindenik papi özvegy 350, s minden árva 120 frtot kap évenként. Van ezen kívül minden kigondolható célra egy-egy alap, de ezek mellett leginkább magára vonja figyelmünket a missioi munkálkodás, mely minden kétségen kívül, bámulást érdemel. Van a „szabad egyháznak missioja, ha jól emlékszem, a következő helyeken: China, Jápan, az európai continens, Ausztralia, nyugat-kelet India, dél Afrika, zsidó-missio (nevezetes a pesti) és végre a belmissio, melyek temérdek pénz-összeget nyelnek el évenként. Ezen kívül ott vannak a különféle nevelési és biblia-terjesztési egyesületek csinos kerek összegekkel rendelkezésük alatt. Végül hagytam talán a legnevezetesebbet s ez a 3 theologiai collegium: Edinburg, Glasgow, Aberdeen, illő tanerőkkel, mintegy 160 növendékkel. És mindez 27 év alatt! Valóban, kedves bátyám, ebben a tekintetben kalap levéve hajlok meg ezen egyház nagysága előtt, mely a fentebb előszámlált célokra évenként 5 millio forintnál többet ad ki, s mekkora tőkének felel ez meg, kitudni, ha meggondoljuk, hogy itt nem 10—12%-et hajt a tőke, hanem 3—4-et. Megemlítem itt most csak egyszerűen, hogy a különböző nevű független presbyteri egyházak erősen dolgoznak egy unio létrehozásán, mely a jelek után ítélve, nem késik soká, s mely nagyon ohajtandó a protestantismus, s mondhatnám, keresztyén vallás érdekében, mert mindenik egyház ép oly buzgón működik erejéhez képest, mint az itt hiányosan ismerttetett „Szabad egyház“. És itt igazán beteljesülne Ezeopus meséje a csomag veszsző erejéről.

Közli N. S.

29—1871.

KÖRÖZTETIK:

A dézsi püspöki vizsgálat alatti egyházban, ürességbe jött énekvezetői és leánytanítói állomás, melynek évi javadalmaj: tisztességes lakás; 400 frt készpénz; minden tanulótlól (kiknek száma eddigelé 30—40) 1 frt 50 kr. tandíj; temetésért 50 kr; két antiqua nyil szántó és egy nyil veteményes haszonélvezete.

Pályázati határnap február 10-ike. A folyamodványok főgondnok mlts Szócs Sámuel urhoz küldendők.

Kolozsvárt, január 9-ikén, 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

☛ Mult számunkhoz volt mellékelve az „Erdélyi Gaz a“ előfizetési felhívása. Melegen ajánljuk, mint oly szaklapot, mely irodalmi szívonalon áll.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS,

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, JANUÁR 19.

3. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr., — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

AZ ELSŐ PROTESTÁNS TEMPLOM RÓMÁBAN.

Kolozsvárt, 1871. január 17.

Ugy hiszszük, nincs senki olvasóink közt, ki ne ismerné ama végzetes eseményeket, melyek évszázadok alatt előkészítve, az elmúlt esztendőben érték el a culminatiót, s mintha csupán egy csillagnak futásáról volt volna szó, beérték egy pár szelid diplomatiái jegyzékkel s ma már — kivéve a közvetlenül érdekeltteket — azon a ponton állanak, hogy a feledékenység tengerébe merüljenek. Értem: a római concilium viselt dolgait.

Ki hitte volna, hogy VII-ik Gergely, III-ik Ince, VIII. Bonifac műve: a pápaság világ-hatalma, mely parancsolt egykor a testi és lelki életen; az a hatalom, mely a jezsuitismus inquisitioja által kezében tartotta a trónusok és a családi-élet legszentebb érdekeit, hogy azokat — ha kellett — széttépje; az a hatalom, mely országok romjain s anynyi kiontott vérárrán oly magasra emelkedett, hogy királyok, szőr-csuhába bujva, várták tőle az absolutiót; az a hatalom, mely elmetélte a madár szárnyát, hogy repülése megbénuljon; eltakarta a nap fényét, hogy setét éj borítsa be a világot; mely elnyomta a szellemi élet legkisebb függetlenségre vágyó nyilatkozatát, amazok által, melylyel sujtotta a neki nem tetsző irodalmi műveket, odasorozván őket az „index prohibitorum librorum“ seriesébe, hogy a szabadság, békókba verve, ott heverjen lábai előtt; az a hatalom, mely nem irtozott semmitől, a mi hasznára válhatott s mindazt „ad majorem dei gloriam!“ ki hitte volna, hogy e hatalom ily siralmas véget érjen; s az legyen róla megírva, hogy önmaga ássa meg saját sirját. Mert a reformatio megingatta; de saját maga törte szét önmagát, midőn a tridenti zsinat határozatai által a mozdulhatatlanság láncába verte kezeit; megdermesztette az önfentartás ösztönét: hogy a legkisebb mozdulás menthetlenül vesztébe döntse.

Ez a mozdulás megtörtént. A mint a népek ébredezni kezdtek: s meggyőződtek, hogy a szétforgácsolt erőknek egy testté kell összeolvadni, s politikai individumokká tömörülni; a mint belátták, hogy

nem a külső erőszak kényszerítő ereje, hanem a szabadság belső lelke az, mely megelevenít; a mint dalra jutott a szellem cultusa: azon mértékben omlottak az „encyclikák;“ a „syllabusok,“ melyek elátkoztak minden nemesebb törekvést; s ki akartak zárni majdnem az emberi társadalomból, de mindenesetre a vallásos társaságok közösségéből minden becsületes szándékot, minden nemesebb szívet. S e dühöngést egykedvűen nézte Európa; ez anathemák — ha tudós, ha király fejéhez voltak sujtva — legfőlebb mosolyra adtak alkalmat; s ama szájalomra, melyet a tehetetlenséggel szemben érzünk.

Hogyan, elszivelheté ezt az a hatalom, mely magánál nagyobbat elismerni soha sem akart; az a hatalom, mely exequalta magának azt a jogot, hogy martyrokat és szenteket crealjon; az a hatalom, mely követelte, hogy közvetlen depositariususa minden egyes üdvösségének, vagy elkárkozásának? Ezerszer — nem! És összeült a római concilium 1869. dec. 8-án. Ázért talán, hogy harmoniába hozza századok olta megdermedt egyházi intézményeit a folytonosan haladó társadalommal; hogy ha nem akarta elismerni jogosultságát, tán azért, hogy concessiókat tegyen ama nemes áramlatnak, mely új korszakot követel, s újabb kincsekkel készül meggazdagítani az emberiséget; tán azért, hogy a korhadt falakat megbontsa, és ha új alapokat vetni nem is akart, legalább a régiékhöz való makacs, kérlelhetetlen ragaszkodását sem proklamálja; tán azért, hogy figyelembe venné a természet örök törvényét, s fel akarta avatni magát a szabad fejlődés processusának?

Hiu ábrándok; meddő várakozás! ki ilyeneket várt, remélt: nem ismeri amaz egyház institutioit; nem tudja, hogy az olyan, mint a lánc: végy ki egy szemet, s az öszszetartozás életfeltételét vette el tőle. A római kath. egyháznak feltartoztatlanul kell haladni azon az uton, melyen jár; vagy nem lesz többé az, a mi.

A római conciliumnak nem volt más célja, mint amaz átkokat, melyeket feje időnkint világgá bocsátott, dogmákká sanctinaltatni egy „egyetemess

zsinat“ által; magának megszerezni az abszolút hatalmat az által, hogy arcul csapja a XIX-ik századot egy oly tény által, melyre még egy pápa sem vállalkozott eddig: kimondotta a csalhatatlanságot; istenné avatott fel egy tehetetlen, ősz embert; s ez által minden józanon gondolkozó ember szivéből kilopta azt a tiszteletet, melylyel különben viseltetett volna iránta; s azt a résztvevő szánalmat, melyet megérdemel. Dicséretökre legyen mondva a magyar kath. püspököknek, hogy egy pár túlságosan servilisen kívül, nem járultak szavazatukkal ez isten-káromláshoz. Hogy miként éreznek, azt az idő mutatja meg, bár könnyű rá következtetni.

Ám, nem eddig van. Midőn „quasi re bene gesta“ pihenni akartak a földi isten árnyékában; megrendült alattok a talaj: a francia-porosz háboru kivonta Napoleon szolgálóhadát az örök, a szent (!) városból: s a haramia-olasz-király rabló seregei (mint az ultramontan, kegyes lapok krisztusi stylusban beszéltek) rá kényszerítették, hogy eljátszodják azt a homéri tréfát, hogy a pápai zuavokkal csatát kezdjenek azért, hogy édes tulajdonukat, hazájok fővárosát, maguké-
nak mondhassák. S ezt rablásnak nevezik a tulsó táborban. De megtörtént; s az olasz király nemsokára bevonul hazájának, nemzetének eltulajdoníthatlan fővárosába; — s ezzel, eddig be lesz fejezve.

Jól tudjuk, hogy nincs vége. Ki tudná megmondani, minő nehézségeket fognak előkutatni; minő nemzet-közi szerződéseket provocalni s megkísérteni mindent, hogy az egygyé lett nemzetet megoszszák, vagy megtöressék a külső hatalmak által netalán követelt befolyások által. Akarjuk hinni, hogy ő szentsége megelégszik az olasz kamara által felajánlott civilistával; és körülírt souverán jogokkal; — ellenkező esetben, teljesen meg vagyunk győződve, meg kell elégednie azzal a hatáskörrel, és azon határok közt, melyeket ki fog jelölni a civilisatio és a népek el nem zárható felvilágosodása.

Mindezek kívül esnek, ez idő szerint, az emberi számításra. Csupán arra szoritkozunk, hogy a nagy események közt, melyek évszázadokra fogják vetni fényüket, vagy árnyékukat, jelezzük, hogy e napokban átadatott a nyilvánosságnak az első protestans templom Rómában; e felirattal „szabad egyház, szabad államban“, mely ott lebeg a vizek felett, mint a Noé bárkája; egy jótékony kis oázis a tenger-pusztaságon.

Távul vagyunk attól, hogy nagyobb fontosságot tulajdonítsunk ez eseménynek, mint a menyinyit éppen képvisel. Hisz, a protestantismusnak élettereje szelle-

mében nyilatkozik, melytől nem lehet elvonni a levegőt, és mindennapi kenyeret; a protestantismus világ-
eszme, mely örök; nem exequal külső hatalommal, hanem hódít belső tartalmasságával; meg lehet bémítani azt is, rövid időre, hogy annál tömörebben keljen újéletre; mert fundamentuma a tudomány függetlensége; a hit korlátatlansága; a meggyőződés követése; az individualis szabadság és a szeretet; szóval: Krisztus evangyeliuma, melyet beszenyyezni hatalomra való aspiratiokkal, kül-fénnyel, s oly tekintélylyel, mely az istennel akar megosztozni: bűnnek tart; és oly attentatumnak a föld és az ég ellen, mely nem céloz kevesebbet, mint romba dönteni mind-
azt, mit a századok, nemes önfeláldozások árán, producáltak a nagy, szent, igaz és felemelkedett eszmék érdekében.

De azt nem tagadhatjuk el, hogy jól esik lel-
künknek; örömet érzünk a felett, hogy a Péterről-
nevezett templom pompájának árnyékában, helyet foglal egy szerény protestans templom. Egy kis mag, melyet a vihar vetett el; reméljük, hogy a béke áldása; s az egygyé lett, alkotmányos Olaszország szabad levegője, termő-fává fogja felnövelni azon a földön, hol az első protestans, Pál apostol, hirdette egykor az evangyeliumot.

Mi volt az egész keresztyénség kezdetben? Egy kis patak, sokszor oda jutva, hogy majd elapadt; ma tenger, mely körül öleli a világot. Azok a barlangok, sirboltok, honnan először hangzottak fel Dávid zsoltárai, ma a kegyelet, s a visszaemlékezés tiszteletének tárgyai. A római első protestans templom szétromboltathatik; de minden köve fundamentummá válik egy új számára, befogadni a felvilágosodott, és szeretettel megtölt sziveket.

Szász Gerő.

GECE DÁNIEL EMLÉKEZETE.

II.

Maros-Vásárhelyt 1870. december 20-ikán, délelőtt 10 órakor a ref. főtanoda nagy tantermében vagyunk. Elnöki széken, a közügyek szolgálatában fáradhatatlan, id. gróf Teleki Domokos, tollvivő Bihari Sándor, tanár.

Elnök jelenti, hogy a Gecse-végrendelet 57-dik pontjában kijelölt testületet és magán személyeket még november havában fölkérte a mai gyűlésen való megjelenésre. A meghívottak névsorában 5 testület (belügyminisztérium, ref. egyházi főtanács, királyi tábla, Marossszék, Maros-Vásárhely) és 57 magán egyén nevét találtuk följegyezve.

A gyűlés megalakíthatása végett számbaveszik a megjelent tagokat, kik eként következnek: belügyminiszteri biztos: Mikó Mihály, Marossszék főkirálybírája; egyház főtanácsai biztos: e sorok írója; kir. táblai biztos: Kabós

László a k. tábla alelnöke; Marosszék biztosa: Bothos Kálmán, marosszéki alkirálybíró; Vásárhely biztosa: Szarvadi Lajos, városi tanácsos; Továbbá: Antal Ferenc, Dr. Antal László, Béli István, Borosnyai Simon, Dacó Ferenc, Gyárfás Domokos, Kakucsi Elek, Kispál Albert, Molnár Zsigmond, Péterfi Károly, Péterfi Pál, Székely Ádám, gr. Toldalagi Mihály.

Ezekhez járulnak az alapítványt állandólag kezelő igazgató-bizottság tagjai, kikről a végrendelet 59-dik pontja ekint szól: „választassanak a fels. kir. főigazgató-tanáctól egy; a ref. főconsistoriumtól kettő; a kath. seminarium részéről egy commissariusok; a maros-vásárhelyi t. tanácstól két érdemes tisztviselő és senatorok; a ref. nemes collegium részéről a rector és paedagogarcha professorok. Ezen nyolc személyek a maros-vásárhelyi ref. collegium inspector főcurátorának, vagy személyesének praesidiuma alatt határozzanak, végezzenek ezen intézetnek administratioját tárgyazó minden dolgokban“ Az itt kijelölt tagok jelenleg: a volt fő kormányzékától: Hilibi Gál János; a seminariumtól: Gáthi Gábor, és Gyarmati Sámuel; a kath. főconsistoriumtól Balázs Antal igazg. tanár; a vásárhelyi tanácstól Antal Ferenc (egyszersmind végrendelet szerinti) és Kis József; a ref. collegium rectora: Bihari Sándor; paedagogarchája: Urr György, inspektor főcuratora id. gr. Teleki Domokos s ennek személyese, ki a rendes gyűlések legnagyobb részében elnököl: Dr. Antal László algonnok (egyszersmind végrend. szerinti tag). Az igazgató-bizottság tagjai, a két első kivételével, mind jelen voltak.

A fönnebbi adatokat egybeállítva: megjelenésre jogosult lett volna 69, megjelent éppen $\frac{1}{3}$ -da: 23 tag.

Az elnöki megnyitó beszéd kezdetén, rövid életrajzát nyújtá néhai Gecse Dánielnek, melyet főbb vonásaiban én is idejegyzek: Született Középszolnokmegye Cigányi nevű falujában 1768 márc. 7-ikén; anyja Técsi Krisztina, a vásárhelyi tanoda egyik hittanárának, Técsi Sámuelnek, kicsiny korában árván maradt leánya; apja Gecse Bénéiamin, akkor kir. táblai irnok. Tanulását Vásárhelyt végezvén, 1792 őszen a pesti egyetemre ment; itt széki gróf Teleki József ugocsamegyei főispán és koronaör (az elnöklő gróf nagyapja) folytonos pártfogása alatt, 6 éven át, az orvosi tanfolyamot bevégezte. Vásárhelyre 1815-ben települt állandólag, hol 3 év múlva városi főorvossá lett és maradt haláláig 1824. május 13-dikáig. Aztán, a beszéd folyamában az elnök így szólt:

„A nemesszivü emberbarátoknak, kiknek szivében és kezei közt a jónak és rosznak egyaránt hatalmas eszköze—a vagyon és pénz, mely sokakkal csak szennyét közli: megdicsőül, két nemét különböztetjük meg.“

„A nagyobb rész a jelent és a közel-jövőt választja üdvös működése fő céljául; ezek azon meggyőződésből indulnak ki, hogy az, ki korának élt, minden időkre megtette hatását; hogy azok, a kik jelen és közel jövő fejlődésén, javulásán, boldogságán sikeresen működtek, egyszersmind a legbiztosabb eszközt szolgáltatották arra, hogy a jövő korbeliek hasonló irányban és sikerrel működjenek, illető koruk jóllétén.

„A nemesszivü emberbarátoknak sokkal kisebb része

bizonyos önmegtagadással fosztja meg magát azon örömtől, hogy üdvös működése következményeinek önmaga örvendhessen, vagy azt a közel jövőben biztosan remélhesse; s ezért kárpótlását abban keresi, hogy azzal, mi a jelenben nagyon is korlátolt eszközzel szolgálhatna, a meszsi távolban teremtsen nagyszerű eredményt az emberiség javára. Ha az újabb korszak hova-tovább mindinkább növekedő testi élvívágát, túlnyomó anyagi irányát figyelembe vesszük: ki tagadhatja meg e nemes felfogástól az előrelátást is?

„Mindkétnemü nemes emberbarát számítása gyanánt magas: mindenesetre sokkal magasabb, mint azoké, kik pénzőkkel és vagyonukkal csupán magokra, vagy örökösseikre számítanak.

„Gecse Dániel a nemesszivü emberbarátok utóbbi neméhez tartozott.“

Végül az alapítvány szellemi oldalát, az alapítónak fenkölt gondolkodás módját, nemes jellemét tünteti föl a szónok.

„Az emberi nem boldogságának főeszköze a nevelés, s ennek célja a sziv nemesítése, akarat jobbitása.“ Ezt az eszközt választotta, ezt a célt törekedett alapítványával elérni Gecse Dániel.

Az elnök beszéde után, Bihari Sándor jegyzői jelentése következett. Az igazgató bizottság jegyzőkönyveiből és eredeti okmányaiból nagy gonddal és fáradsággal állítá egybe a Gecse emberszerereti intézet 50 éves történetét, s kétségkívül, rajta fordult meg a nagy gyűlés terheinek nagyobb része, melyért a nyilvános elismerést méltán megérdemli. Az előttünk fekvő jelentésből, történeti képünk kiegészítéséhez, a következő vonásokat kölcsönözzük:

„Midőn a marosvásárhelyi ref. főtanoda 1818 június 28-án Vásárhelyre költözésének első százados ünnepét ülné, a várbeli nagy templomból kijövet, az ünnepi beszédeket végig hallgatott városi physikus, néhai orvostudor Gecse Dániel, az egyik egyházi szónokkal, akkori tanár, később püspök, néhai Antal Jánossal, beszélgetve, — annak ötletéből, hogy ha valaki a tanoda javára, azelőtt 100 évvel tett volna bármi kis alapítványt, addig mekkorára növekedhetett volna: jött azon gondolatra, hogy ő egyéb jótékony célok mellett, egy a tanoda jövőjét biztosító alapítványt tegyen.

„E szép eszmét csakhamar tett követte s már 1820 dec. 26-ikán kezdett, 1823 május 1-jén ujradolgozott s 1824 márc. 10-ikén bevezetett végrendeletével, melyet egy márc. 16-ikán kelt utórendelete egészített ki: megkezdette emberszerereti intézetének alapítását, 2000 váltó magyar forintot tevén le alapul; ezen alap nevelésére ígért még az aranyosszéki főkirálybíró, gr. Kemény Miklós 1000 v. m. forintot s így nevedett az alaptőke 3000 v. mfrtra.

„Ebből számította ki a néhai alapító, hogy az 1821. év elejétől kezdve 100 év alatt, a kamat folytonosan tőkésítettvén, a 3000 frt felnövekszik 1.017,013 váltó mfrtra.

„Az 1823-dik év nov. 1-ső napján keletkezett nagy betegsége alkalmával, (gyomor rák), Gecse: beleszámítva a gr. Kemény Miklós által ígért 1000 v. mfrtot is, 6000 forintot rendelt az intézet javára. Midőn pedig érezte, hogy életereje fogy, alapítványát biztosítani kívánván, 1824. március 16-kán kelt pótvégrendeletében úgy intézkedett,

hogy a fönnebbi 6000 frton felül, minden vagyona — bizonyos elengedés és ajándékozás végett kijegyzetteken kívül — halála után eladatván: az ezekből begyűlt tőke kamatait, míg él, anyja használja, ennek halála után pedig csatoltassék az alaptőkéhez. A 6000 frtot pedig utalta a gróf Kemény Miklósnál levő 10,000 v. mfrt követelésére; úgy intézkedvén, hogy miután minden adósának tartozása felét elengedte, ezen tartozásból 5 ezret s a gróf úr által ajánlottal 6 ezer v. mfrtot fizessen alapítványának. E szerint, a gr. Kemény M. által ígért 1000 frtot is Gecse fizette, s a gróf neve, mint alapítóé, illetéktelenül szerepel az emberszereteti intézetben.

„Különös tisztelettel említendő itt néhai ref. püspök, Antal János, kinek legnagyobb érdeme van, nemcsak mint végrendeleti végrehajtónak az ügy rendezésében, hanem az alapítóval való szoros barátságánál fogva, az alapítvány

létrehozásában is; és a ki, épen e viszonyánál fogva, megírta az alapítónak, a végrendelet mellett nyomtatásban is megjelent, életrajzát. *)

„A néhai alapítónak halála után a végrehajtók eladták az eladandókat; tisztázták a követeléseket; kielégítették az ajándékokat és elengedéseket s mindezek után kitünt, hogy az intézet alaptőkéje 1828. aug. 30-kán volt 10,233 v. mfrt, 22 denár; az anya számára kamatozó tőke pedig 22,245 v. mfrt 86 $\frac{1}{2}$ denár, melynek kamatait Gecse anyja használta 1832 február 19-ikén, 87 éves korában történt haláláig, mikor ezen őszszeg is az intézet alaptőkéjéhez csatoltatott.“

— A cikkem számára fenhagyott téréből kifogyván, a folytatást jövő számra kellett halasztanom.

Szabó Sámuel.

TÁRCA,

ADALÉKOK RÉGI PROTESTANS NYOMDÁINK

TÖRTÉNETÉHEZ.

(Utolsó közlemény.)

Kegyelmes Aszszonyom, a mi a kezem alatt lévő könyvnek kinyomtatására való Nadányi Urammal tölt alkulnot vagy alkuvást illeti: Nadányi János Uram ő kegyelme még életben vagyon, én velem úgy alkudt, mint Typographiában annak rendi, árkussától három-három forintban; csak hogy ő kegyelme elhatározta magában a könyvet, hogy egy hány árkosra telik, úgymint 40 árkusra, s Nagyságodat úgy informálta, hogy mint egy száz forintot tészén, noha úgy is száz húsz forintot tenne; énnékem pedig Nagyságod kegyelmességéből adott 75 forintot, magamnak pedig ment reá száznál is több. Az írást akkor ő kegyelmek énnékem semmi képpen nem mutatták, hogy magam határozhattam volna menynyire telik, hanem maga határozta Nadányi Uram; mert ha láthattam volna, 4 forintért sem vállaltam volna fel árkosát, s ujjólag is irattattam volna ő kegyelmével.

Mostan pedig Kegyelmes Aszszonyom éppen 40 árkos vagyon benne kinyomtatva, a mely a Nadányi Urammal való alkum szerént tenne 120 forintot, de én ezt bizony a Nagyságod kegyelmességére, s tudom hogy nem kárommal hanem istenesen kívánja; hátra maradt része pedig még reá mégyen 20 árkosra, ha nem többre, melyhez immár papirossam csak egy árkos sincsen, sem pedig festékem, a melylyel szoktunk nyomtatni; hanem Nagyságodat alázatosan kérem, mint Kegyelmes Aszszonyomat, minél hamarébb méltóztassék Nagyságod papirossat küldeni, két kötés Görgényit, s egy kötés Szepesit, a minémüt én is vöttem a Nagyságod kegyelmesen kezemben adatott pénzén, mivel két féle papirossra leszen, 50 görgényire s 25 a más félére, a melyeket Nagyságodnak mind egy árkosig számán akarok be adni, ha Isten végére segít ez könyvnek, a mely meg léssen két hónap mulva, ha Nagyságatok más rendbéli parancsolatjával hátrébb nem vonatztatja, vagy pedig papiross késedelmezése az időt velem nem mulattatja.

Nagyságodat ezen is kérem alázatosan, mint Kegyelmes Aszszonyomat, hogy avagy csak a feljebb feljegyzett Articulus és egyéb rendbéli munkáimért méltóztassék meg fizettetni; mert látja Isten, hogy festéket nem tudok min szerzeni, s nem tudom menynyi papirossam volna is, de a nélkül egy árkost sem nyomtathatok. Mostan is a radnóti ország articulusit is addig ki nem nyomtathatom, va a mig festéket szerezhetek.

Az Ur Isten Nagyságodat élte folyásáig örvendeztesse, boldogítsa minden kívánta szerint való jókkal.

Irtam Szebenben, 1688. die 3 Augusti.

N. K. V. V. (Nagyságod kegyelmes válaszát várja)

Könyvnyomtató Udvarhelyi Mihály, m. p.

Eredetije az erd. Muzeumban. (Gr. Kemény József, Erdély tört. ered. levelekben XV. kötet.

Udvarhelyi Mihály ezen folyamodása csonkán maradt ránk; az egész ívből, melyre irva volt, csak az utolsó fél ív van meg. Az első fél íven bizonyosan bőven emlékezett ő az általa kinyomatott munkákról, melyek munkadíját a folyamodás végén a fejedelem aszszonytól kéri, melyek közül csak az országgyűlési articulust említi meg név szerint, s épen ezért sajnálhatjuk, hogy okiratunk első fele elveszett.

Azonban, így is igen tanulságos ez a töredék. Látjuk belőle, mily nemes önérettel tiltakozik külföldön saját költségén tanult nyomdászunk, kinek állása, az egész nyomda mellett egy maga működvén, valóban nem lehetett irigyletes, az ellene emelt restségi vád ellen; látjuk, hogy a külföldön becsületben állt s jobb sorsban részesült nyomdász, ki itthon, a fejedelmi nyomda mellett, nyomorba jutott, mily méltó elkeseredéssel köszön le állásáról, melyet a fejedelemnő szűkmarkúsága, ki bevégzett munkáiért sem fizetett meg neki annak idejében, tarthatatlanú tett.

*) Cime: „Néhai orvos Gecse Dániel életrajza, emberszereteti intézete és annak rövid felvilágosítása; kiadta az intézeti biztosság; Maros-Vásárhelyen, 1840. a ref. kolégium bettivel. Életrajz és rövid felvilágosítás I—XV. lap; az emberszereteti intézet leírása hiteles és törvényes formájában (latinul) XVII. XVIII. lap; emberszereteti intézet 1—56. lap; 8-rét.

Hogy Udvarhelyinek e férfias hangon tartott nyilatkozata a fejedelem aszszonynál, ki, mint látjuk, ekkor e nyomda ügyeire döntő befolyást gyakorolt, tetszésre nem talált, bizonyosnak tarthatjuk, s nem lehet kétségünk, hogy a szebeni kincstári nyomda kezelésétől Udvarhelyi Mihály csakhamar ezután el lett mozdítva.

Bizonyos ez abból, hogy Udvarhelyi Mihály által Szebenben 1668 után nyomtatott könyv nem létezik. Még bizonyosabb pedig abból, hogy Nadányi János enyedi tanárnak, a fejedelemaszszony rokonának, Szebenben Udvarhelyi által nyomtatni kezdett munkája, melyből 1668. aug. 3-án már 40 ív ki volt nyomtatva, s mely összesen 66 és fél nyomtatott ívet tesz, az 1669-dik év elején Kolozsvárt Veresegyházi-Szentyel Mihály nyomdász által lett befejezve, még pedig ugyanazon papíron s ugyanazon betűkkel, melyre és melyekkel Szebenben Udvarhelyi Mihály nyomtatott, úgy hogy ma nem lehet megkülönböztetnünk, hol végződött az Udvarhelyi nyomása és hol kezdődik a Szentyel Mihályé.

Nadányi János ezen munkája nem más, mint Mizald Antal monluciai orvos kertészeti könyve, melyet Nadányi, Bornemisza Anna fejedelemaszszony megbízásából, — mint a könyv végére tett jegyzetből kitetszik, 1666 majus 5-dikén — 4 hónap alatt, latinból fordított, és sok helyen bővebb magyarázatokkal megtoldva „Kerti dolgoknak leírása” cím alatt kiadott.

Nevezetes, hogy ezen könyv címlapján nyomtatási helyül csak Kolozsvár van említve e szavakkal: „Colosvart. Nyomtatottat Veres-Egyházi Szentyel Mihály által 1669. Esztend.” s Udvarhelyi Mihályról, ki a könyv nagyobb részét Szebenben nyomtatta, említés sincs téve; holott abból a korból több könyvet ismerünk, mint például a várad-kolozsvári 1660—1661-diki bibliát, Ceglédi István s. patak-kolozsvári 1670—1675-diki „Sión várát”, melyek címlapjain világosan ki van téve, hogy nyomtatásuk hol s mikor kezdetett és végeztetett be.

Udvarhelyiről, mint e könyv egyik nyomtatójáról, Nadányi János Enyeden 1669. január 29-dikén kelt s Bornemisza Annához intézett ajánlásában csak ezen homályos szavakkal emlékezik: „Kegyelmes Aszszonyom, harmadik esztendeje immár, hogy az Nagyságod kegyelmes parancsolatjából e könyvnek fordításához kezdettem volt, s az egész munkát négy hónapok alatt el-is végeztem vala Fogarasban a Nagyságtok kegyelmes szárnya alatt, noha ide- s tova vonattatásim voltanak. Ugy vagyon, hogy eddig régen ki-is kellett volna jönni, mivel hogy az előtti könyvnyomtatónak keze alatt majd két esztendeig állott, de úgy látom, hogy a mivel el-haladott, azzal el nem mult. „E szerint, csak Udvarhelyi folyamodásából tudhatjuk határozottan, hogy ezen könyv nagyobb részét Szebenben ő nyomtatta.

Igen nevezetes adat továbbá ez okiratban az, hogy Udvarhelyi Mihály, Nadányi Jánosnak a fejedelemaszszony parancsára fordított s az ő költségén nyomtatott munkáját csak 75 példányban nyomtatta, még pedig 50 példányt görgényi, 25-öt jobb és drágább szepesi papirosra, s munkadíjáért Nadányival ívenként 3 forintban alkudott meg, mely összeget azután, hogy a kézirat roszszaságáról meggyőződött, ugyancsak kevesellette is.

A példányok ezen száma, úgy látszik, nem valami ritkaság volt azon korban, mikor a könyvkereskedés hazánkban a lehető leggyaribb lábbon állott, s a könyveket a szerző vagy saját költségén, vagy, a mi gyakoribb eset volt, valamely pártfogó segítségével nyomtatta ki, s azok nagyobb részével bizonyosan ingyen kedveskedett pártfogóinak, barátjainak s a tudomány tekintélyesebb férfainak. Arról meg lehetünk győződve, hogy a fejedelemaszszony a 75 példánnyal könyvkereskedésre nem számított, hanem ezen könyvet a fejedelmi udvar környezetében s az általa pártolt tudományos férfiak közt ajándékkul osztogatta szét.

Tudva, hogy régi magyar könyveink feltűnően kevés példányban jelentek meg, nem fogunk csodálkozni azok nagyobb részének ritkaságán, s nem lesz különösen meglepő, hogy Nadányi munkájának 75 példányából, az általam átvizsgált erdélyi s magyarországi könyvtárakban, csak 5 teljes példányt s ebből négyet Erdélyben találtam: az erdélyi muzeumban, a kolozsvári ref. és unitarium collegiumban, és a m.-vásárhelyi Teleki-könyvtárban. Az ötödik példány a m. nemzeti muzeumban (Jankovics gyűjteményében) szintén Erdélyből került, a hatodik igen csonka példány pedig a debreceni ref. collegiumban az erd. Muzeum duplumaiból való.

Szabó Károly.

KÖNYVISMERTETES.

= „Szabadelmű egyházi beszédek, kutfők után, és kutfők nélkül is. Dolgozta Körösi Ferenc, ev. reform. lelkész. A szerző tulajdona. Ára 1 frt 30 kr. Pesten Hartleben. Kolozsvárt Demjén László.

Sajátságos tünemény, hogy még napjainkban is, a midőn pedig ezerféle variatióban foglalja el szívünket, elménket a világ: anynyian vetik magukat az irodalmi pályára. Valóban, nem bírom megmagyarázni magamnak; ha vajjon azért-e, mert ma már nyilván áll, hogy az irodalmi tisztesség éppen oly magasan áll, mint a halhatatlanság; vagy azért, mert — a ki vissza akar vele élni — e pálya az, melyen tán legkevesebb önmegtágadással lehet szerezni — olcsó babérokot? Bármelyik eset álljon, anynyi bizonyos, hogy soha több író nem létezett, mint napjainkban. Mintha a papirgyárosok szövetséget kötöttek volna e tekintetben a consumensekkel: hogy tiszta papírt ne türjenek maguk előtt. Kél, születik a sok folyóirat; száma nincs a tömérdek könyvnek; anynyira, hogy egy élet kevés arra, hogy a napi irodalommal versenyt tarthasson még a legszorgalmasabb olvasó is a nélkül, hogy a mult nagyságaira reflektalhasson. S ha megkérjük: mit nyer velők az irodalom intensive; mit nyer lelkünk az elolvasás által; gazdagodunk-e nemes érzelemben; világosodunk-e értelemben; tartalmasabb lett-e erkölcsi élet-nézetünk; akarat-erőnk szilárdult-e; — vagy legalább egy pillanatra, szereztünk-e magunknak — ha nem egyebet; — mulatságot: akkor, Hamlettel kell szomoruan eldeklamálnunk: „szavak — szavak — szavak!”

Sajnálattal valljuk be, hogy e kellemetlen reflexiók jutottak eszünkbe, midőn az a keserű kötelesség jutott részünkbe, hogy a fennebbi cím alatt beküldetett egyházi beszédeknek nevezett füzetet ismertessük. Pedig semmi sincs oly távol tőlünk, mint oly mértéket használni, a melyre feljogosítva különben a nyilvánosság. Sem Blair Hugó szabályait követni,

sem Bossuet, vagy Fénelon gyakorlati útján járni, nem kívánhatjuk olyan embertől, ki a mai kor gyermeke, és, ergo.

Meg osztán, a világ nem áll mind geniuszokból; és meg vagyok győződve, hogy a középszerű tehetségek immens sokat használtak az emberiségnek. És mégis, amá reflexiók üldöznek; pedig a vas kalapot nem szeretjük; méltányosságot adunk és várunk.

De e beszédek? Nincsen ezekben semmi rossz; nem káromkodások — mint boldog emlékezetű Bödola szokta mondani. De hol van, a mi őket egyházi beszédekké tenné? Hogy templomban mondattak el; — hogy textusuk van? Ám, ez még nem teszi az egyházi beszédet. Hol van a rendületlen hit, mely ott lebeg az élet és halál felett; az a közvetlen melegség, mely megragad, megráz, megindít; a méjj meggyőződésnek amaz ereje, mely az Istenhez emel, és a helyet, honnan felszáll, az urnak házává avatja; hol van belőlük a szív, mely egyedül képes lelkesíteni; a bölcsesség, mely elménket meggyőzi; hol van az eszme, a gondolat, mely megtermékenyíti keblünket az elhatározás készségével, elfeledni a mulat s jövőnket gazdaggá tenni az erkölcsi világ erényeinek gyakorlása által? Mindezekből — nyájás olvasóm — ne keress semmit e szabadelmű beszédekben, melyek közt van olyan is, hogy mindössze 78 (mond: hetvennyolc) sor az egész, tehát elmondása nem igényel öt, hat percet. Boldog pap, ki ennyi idő alatt taníthatja, bátoríthatja és megvizsgálhatja hallgatóit; és boldog hallgatók, kiknek csak anynyi keresztjük van, hogy ez idő alatt megkönnyebbedve láthatják, érezhetik magukat! És e hetvennyolc sorban éppen Colaninak — a hirneves straszburgi szónoknak egy szép beszéde van össze-nyomorítva, mely a francia kiadásban nem kevesebb, mint tizenhét tömött egész hasábot foglal el. De már ezt nem csak nem köszönné meg a kutfő, hanem még perre is kerülne a dolog, miután a fordítás jogát a szerző magának tartotta fen. Így járna Körözi ur valószínűleg a többi szerzőkkel is; s tán éppen azért nem is nevezte meg őket. Mi ezt tévedésnek tartjuk azért, mert meg vagyunk győződve, hogy egyik sem ismerné meg saját gyermekét, — vagy oly nehezen, mint ez nekünk sikerült.

S e szabadelmű beszédeknek ez a legnagyobb bűntük. Ha eredeti szülemények volnának, jogot tarthatnának az elnézésre; s ki az, ki soha sem botlott? De midőn másoktól kölcsönzünk; a mások gondolatát, felfogását akarjuk reproducálni: akkor első kötelességünk, hogy hivek legyünk a szerző intentionhoz; vissza kell adnunk az eredeti hangulatot és felfogást meghamisítatlanul, ha összezevontan is; de semmi esetre sem — nyomorékon. Így tett Révész Robertsonnal: s ki bírná megtagadni az érdemet. Ezt teheti minden lelkes; mert tanulmányul szolgál, ha lelkiismeretesen jár el; s jobb a jó idegen beszéd, mint egy rossz eredeti.

E füzetben nem tudunk különbséget tenni; egyik olyan, mint a másik. Olyanok, mint az időtlenül született gyermek: egész részvétünket és szánalmunkat veszik igénybe. Nem tudja az ember, hol kezdje: bíráljon; tanítson; ismertessen; vagy indignálódjék. Ám, de szabadelműek! Miért? A jó isten tudja! Tán, politikai színezetű háttérrel bírnak? Korántsem. Tán az orthodoxiat ostorozva; az újabb tudományos vizsgálódások eredményét ténynek véve; a confessiókat megvetve: új eget és új földet hirdet? Mindezekről szó sincs. Hangzatos cím kellett: ennyi az egész. Pedig, contradictio in se. Egy

jóra való protestans pap cathedrajában nem lehet semmi egyéb, mint — pap, melegszívvel, világos értelemmel, áthatva Krisztus szellemének megelevenítő erejével; — hirdetve istennek jóságát s javítva hallgatóinak erkölcsi életét. A mi ezen túl megy, az lehet dictio, mit elmondhatni bármely gyűlésen; de nem egyházi beszéd; nem az evangéliom derült fényo, nem Krisztus országa. A szeretet országát — nem hiszem — hogy valaki nem szabadelműen is magyarázhatja; a valódi keresztyénséget ki lehet forgatni sarkiból, de az nem keresztyén pap; és nem is szabadelmű. „Szabadelmű;“ — „korszerű“ stb. stb., mind olyan címek, mintha azt mondjuk „fényes“ nap; pedig setét napot nem adott a természet; s fekete csillag sem létezik. A szabadelműséget nem egy-egy hangzatos phrasis teszi, mely netalán a hazát emlegeti, s az ó nép!-et; hanem teszik principiumok, és amaz irányzatok, melyek az emberiség örök-végcéljait mozdítják elő, s a melyeket — a mi legjobb meggyőződésünk szerint — még ma is, és valószínűleg, egy néhány évezredig, Krisztus evangélioma fogja képviselni. Így hát, Krisztust predikálni, nem szabadelműség; hanem, egy prot. papnak szent kötelessége; s ezzel nincsen miért, cím gyanánt, kérkedni, annyival kevésbé, ha valaki csupán járt uton halad.

Mert, valóban járt ut az, melyen e füzet halad. Nem csak új irányzatot nem találunk benne, sem forma, sem a bel-tartalom tekintetében; sőt inkább, azt mondhatjuk, hogy locus communisokból áll, gondolatok, és eszmék nélkül. Lapos proza, a minőt ma mindenki képes produkálni, még csak törekvés se látszik, hogy a meglevő anyagot tömör formában, és compositioval adja a világ elébe. — „Szavak — szavak — szavak!“

— De, bocsanatot kérünk, hogy ily hosszadalmasan foglalkoztunk e könyvecskével a nélkül, hogy részletekbe elegyedtünk volna. Ugy véljük, csak kötelességet teljesítettünk. Egykor az erdélyi szónokok általánosán keresettek voltak a magyar protestantismusban; e füzet azt a kort nem fogja visszaidézni. Pedig nem állanánk éppen rosszul hisz, nem feledkezhetünk meg az „Isten igéje, hirdetve a szószék-ből“ című predikatori tárról, mely részvét hiány miatt maradt félbe; pedig az oly szónokok munkáinak gyűjteménye volt, mely a classicitast érinti. Kövessétek hát a példát; — irjatok sokat — sokat; égensétek el sokszor — sokszor; — s csak ha meghiggad az értelem; ha bölcsék lettetek; ha irni tudtok szépen, tömören; ha van gondolat, mely körül csoportosítani bírjátok eszméitöket; ha van szívetők, mely érez: akkor nyujtsátok ki kezötöket a proféták koszoruja után; akkor appelláljatok a nyilvánosság elé; de míg mindezekkel nem bírtok, legyetek jó napszamosok; dolgozzatok hallgatóitok mindennapi szükségéhez mértten: s örüljete, hogy nem vagytok terméketlen figefák, másoknak hagyván a mindenkinek világitás dicsőségét.

Különbben a füzet ára 1 frt 30 kr. és 5 ivnyi tartalommal bir, XVI. beszéddel, 81 hasában. Ez árhoz mérve, lapunkat 13 frt és 52 kron kellene adnunk, mellékletek nélkül.

R.—r.

BELFÖLD.

AZ ÁLLANDÓ FŐCONSISTORIUM GYÜLÉSEI.

III.

Január 15. Többféle aprólékos tárgy; csak a főbbek vázlatára szorítkozunk.

1) A felnőttek iskoláztatása érdekében, a nagyenyedi főtanoda jelenti, hogy tanárai közül Herepei Károly, Jancsó József, Makkai Domokos és Székely Ferenc vállalkoztak erre a célra s a városi tanácsnál már érintkezésbe is tették magukat. Ezzel kapcsolatban, a kolozsvári főtanoda tudatja, hogy itt egy barátságos özszejeövetelen a három középtanoda tanárai a tanítandó tárgyakat egymás közt kiosztották, ők testületileg ajánlkozáván bármelyik szükséges tantárgy elvállalására. Feljelentetik a közoktatásügyi miniszteriumhoz.

2) A cultus-miniszterium tudatja, hogy a naszói gymnasiumot, 187°/₁-n kezdve, ideiglenesen felruházta érettségi vizsga tarthatási joggal.

3) Benedek Ferenc, küllői esperes fölterjeszti Horváth Gyula iskolatanácsos véleményét, hogy az államsegély csak iskolai célokra s ne más egyházi szükségekre is adassék. Áttétetik a segélykérelmek átvizsgálásával foglalkozó bizottsághoz.

4) Báthori Dániel széki esperes felterjeszti a szásznyiresi egyház kérelmét segély iránt. A kitűzött határidő után, s nem is egyházmegyei gyűlés ajánlatával érkezvén: jelen évre visszszakúldetik.

5) Bardóc Dániel, nagyszebeni tanító, évi 40 frt segélyezésének 60 frtra emelését kéri. A bizottsághoz utasítatik.

6) A marosvásárhelyi ref. főtanoda fölterjeszti a küllői egyházmegyéből a hátralékos egyházak és egyházi hivatalnokok kimutatását. Leküldetik az espereshez, hogy az egyházi főtanácsnak már régebbi ily tárgyú rendeletével kapcsolatban, a hátralékban maradás okairól tegyen részletes jelentést.

7) A székelykereszturi leánynövelde igazgatótanácsának három tagja jelenti, hogy tagjainak kiegészítése után felelni fog az egyházi főtanácsnak azon hozzá intézett kérdésére: milyen a növelde jelen állása és mik fejlődésének akadályai?

8) A cultus-miniszterium tudatja, hogy az egyházi főtanács és köz-zsinat fölterjesztései mellett, a fölterjesztésben említett két kérelem (Elekes Károly és Bodrogi Sámuelé) a katonaság körül teljesített egyházi szolgálatok megjutalmaztatása ügyében, nem küldetett fel; utólagos kipótlást kér. A titkár azon kissé különösen hangzó mentegetődzéssel áll elő, hogy a csomagolást egyik irnok végezte s a kérelmeket, a fölterjesztések mellől, az feledte itthon; mi, szeliden szólva, tulságos kényelem-szeretetnek tekintjük a titkár részéről, ha a megfontolt lassusággal elkészített kiadványok csomagolását nem ő végzi, vagy legalább saját felügyelete alatt, nem végezteti.

9) Az urbéri törvényszék a zombori tagosítás költségeinek az egyházra eső része iránt ir át; egyszersmind az illető egyház gondnoka kéri, hogy ezen összeg a tized-kárpótlás kamataiból fizetessék. A kárpótlási kamatok az iskolatanító fizetésüül szolgálván, más célra nem fordíthatók; az esperes tegyen jelentést: mi okozta a tagosítási költségek kifizetésének ily hosszúság halogatását?

10) Lukácsfi Lajos, erdővidéki esperes, jelenti, hogy Bölon helységében Pál István utódainak gyámja a lelkész részére határozott évi 6 o. é. frt képét több éven át fizetvén, most a törvényszék, előtte ismeretlen, rendeletekre hivatkozva, azon végzést hozta, hogy a gyám egy évi kepe gyanánt csak 2 frt néhány krt. adhat, a többit pedig kárpótolja. Egyházi főtanácsunk sem ismer semmi rendeletet, mely a törvényszéket feljogosítaná, hogy önkormányzati jogainkon alapuló egyházi költségvetésünkbe avatkozzék; fölterjesztés a miniszteriumhoz, hogy a törvényszéket utasítsa rendre.

11) Almási Sámuel esperes jelenti, hogy az alsó-töökli ref. egyház eddigi négy taxa fizetőjét az urbéri törvényszék általi megváltás alá tartozónak ítélte. A titkár utasítatik, hogy a szokott bejelentést, a kárpótlási papírok kinyerhetése végett, tegye meg.

12) Az önkéntes nemzeti kölcsön papirait (melyeket a nép jellemzőleg muszáj-kölcsönnek nevez), 20°/_o kamatlevonással szerencsétlítették; most, az államadósság egységesítése céljából, ezen papírok kicserélése rendeltetvén el: utasítatnak az esperes urak, hogy egyházaik részéről, kamatveszteség kikerülése tekintetéből, felelősség terhe alatt, gyűjtsék össze és küldjék be május 1-ig a nemzeti kölcsön kötvényeket ide a központba, a kicserélés eszközölhetése végett. Különben is ezen kötvényeknek ezüstben fizetett kamatait az egyházi számadó gondnokok több helyt nem elég hiven változtatták át bankjegy értékre egyházaiknak, beadott számadásaikban, a mi utólagos helyre pótlást vár.

13) Főbb kormányzó-testületeink szervezéséről beérkezni kellett vélemények, második véghatárnapja, újév is eltelvén, az a mi beérkezett, 35 darab, a népes gyűlés rendelése szerint, átteendő az ezen vélemények előleges átvizsgálására kinevezett nagy bizottság elnökéhez, m. Szacsvai Zsigmond urhoz, siető ellátás végett.

r. t.

EGYHÁZI HIREK.

= A cultus-minister, protestans részről, az illető egyházi hatóságok ajánlása mellett, a vallás-, és erkölcsstan tanítására, megbizta a dévai állami tanító-képezdénél Bartha Lajos, odaváló reform. lelkészt; a székelykereszturi államképezdénél Karácson István ref. lelkészt és Marosi Gergely unit. tanárt.

= Küllői fáradhatatlan igyekezetű esperes, Benedek Ferenc aa. tudósít, hogy egyházmegyéjében minden ecc.lában szervezve van az iskola-szék, melyek hat járásra vannak beosztva; s minden járásnak elnöke és jegyzője van. Havonkint gyűléseket tartanak, melyeken papok és tanítók értekezéseket olvasnak fel a nevelésről és tanításról; számba veszik a tanulók létszámát s intézkednek a szükségessokról stb. Örvedetes tudomásul vesszük, anynyival inkább, mennél inkább megvagyunk győződve, hogy eljött az ideje: véget vetni a „szent semmit-tevésnek;“ s mentől inkább hiszszük, hogy a lelkiismeretes kötelesség-teljesítés maga után vonja szükségképpen a tisztelőtet az egyesekre nézve; s anyasantegyházunk ujélete hatalmas lendületet nyer általa.

= Fábrián Dániel, sz.-csehi lelkész-társunk jelenti, hogy „népszerű egyházi beszédei“ márc. végéig okvetlenül megjelennek Petrik Géza kiadásában, fűzve 2 frt 50 kr. keményen kötve 3 frtért; melyre a megrendeléseket febr. végeig kell megtenni. Sovány egyházi irodalmunk érdekében, melegen ajánljuk lelkész-társaink figyelmébe. E predikatori tárt, nem a hiuság, vagy fiatal viszketegegyesség produkálja, hanem egy egész élet tapasztalásai árán gyűjtött higgadság; meleg vallásos érzés; és komoly tanulmány.

= Pályázati hirdetményt tesz közzé a népoktatási központi országos kör választmánya (Pesten, az Akademiában) egy „népszerű neveléstanra“, mely a gyermekek ugy testi, mint szellemi, s különösen erkölcsi nevelésének alapelveit a

bölcsőtől kezdve a felserdült korig röviden és népszerű nyelven adja elő, tekintettel mind a két nemre, s figyelemmel a magyarországi szülők helyes és hibás nézetei, jó és rossz szokásaira a nevelés körül. A munka nem terjedhet többre öt-hat ivnél. A szokásos pályázati szabályokat megtartva, f. évi június 1-ig küldendő be, jutalma: 200 frt. A mű a központi kör tulajdona marad; s minden hazai nyelvre lefordíttatik.

— A pesti ultramontan „Szent István társulat“ 300 forintos pályázatát hirdetett volt egy „katholikus szellemű“ magyar történelemre A kitűzött határidőig csak egy munka érkezett, s ez is oly silány volt, hogy nem lehetett kiadni a jutalmat; a válaszmány tehát elhatározta, hogy privatissime fog erre a specialis casusra egy író szerződtetni. Mi úgy tudtuk, hogy a tudomány se nem katolikus, se nem protestans; hanem tudomány s mint ilyen, minden embernek közös birtoka. Most az ellenkezőről akar meggyőzni e kegyes társulat; és nem sokára várhatunk egy katolikus arithmetikát; egy katolikus csillagászatot s valószínűleg borászatot is. A katolikus magyar történelem megírására, mi jó lélekkel ajánlhatjuk, Székes-Fehérvár püspökét, Jekelfalussy ő nagyságát, ki a csalhatatlanság körül kifejtett buzgósága után ítélve, elég megbízható s valószínűleg, rendelkezik is elég idővel, miután hiveivel nem gondolva, most is Rómában mulat.

— (Halálozás). Nem csak Kolozsvár városát, hanem egész egyházunkat érzékeny veszteség érte, midőn erdélyi protomedicus, Dr. Pataky Dániel halálát jelentjük. Benne egy tudományosan képzett szakember és mindenek felett, oly melegen érző, humanus szív hült meg, hogy helye sokáig betöltetlenül fog maradni. Fényes temetése, melynél a szertartást ftdő. püspök ur végezte, eléggé bizonyította, hogy minő általános tisztelet és őszinte szeretet vette körül; s ez vigaszul, némi enyhületül szolgálhat méjjen gyászoló családjának. Egyházunk részvéte annál melegebb, mert történetében fényes lapot képez e vallásos keblű, buzgó család, mely mindig szívében viselte előmenetelét. Béke porain!

— (Halálozás.) Az öreg Ferenc József, vizaknai tanító, halt meg közelebről, 94 éves korában. 66 évig szolgált híven az egyháznak és tanügynek; s fáradozásainak némi elismerésül ezüst-koronás érdemrenddel volt decorálva. Több, mint 2000 halottat kísért ki — mint énekvezető — oda, hová őtet egész Vizakna elkísérte hulló könyvek között, és az őszinte részvét meleg kifejezésével. Az élet-vidor és köztiszteltben élt férfiu — úgy véljük — nyugodtan halt meg, mert megérte azt az időt, hogy a sok tiszteletre méltó néptanítók sorsa legalább jobbra fordult s reményeket alkothatnak egy szebb jövő felől. Nyugodjanak csöndesen az öreg szolga porai!

„ARANY-KÖNYV.“

— A kolozsvári ref. főtanoda szegény sorsu növendékei élelmezésének fedezéséhez járultak: a.) a mult évben: m. Mózsza Ferenc ur 3 ft, m. dr. Pataki Dániel ur 5 ft, m. Zsombori Jánosné szül. gr. Toldi Rozália urnő 20 ft, M. Macskásról t. Bányai Dániel 2 ft, t. Henc József 2 ft, t. Horvát Ádám 1 ft, t. Hert Dávid 1 ft, t. Jainer Bernát 50 kr, gr. Mikó Imre ő excell. 18 véka buza, t. Benedek Sándor ur 2

v. buza, m. Lészai Ferenc ur 9 v. b., t. Hécei István ur 2 v. b., t. Kónya János ur 2 v. buza. — b.) a jelen évben: m. Szacsvai Zsigmond ur 5 ft, m. Ince Mihály ur 5 ft, t. Dózsa Imre ur 1 ft, t. Silling Jánosné urnő 2 véka buza, gr. Mikó Imre ő exc. 9 véka buza. E kegyes adományokért tanodai előjáróságunk hálás köszönetét tolmácsolva, bátor vagyok tanodánk jó igyekezetű, szegény növendékeit a kegyes jöltevők szíves pártfogásába továbbra is ajánlani. Kolozsvárt, jan. 10. 1871.

Sárkány Ferenc,¹ ev. ref. tanár.

— Kis-petrii egyházközségünkben özv. Szentgyörgyi Józsefné uraszszony 1870-ik évben 20 holdnyi szántót bocsátott át az egyház javára, mely megmiveltetvén az eccia által, 200 frttal növelte építendő templomának alapját. Az özvegy fillére kétszeresen drága; lelje jutalmát nemes öntudatában!

61—1871.

KÖRÖZTETNEK:

1) A déési egyházmegyébe keblezett hidalmási másod-osztályu lelkészi állomás; a megválasztandó lelkész egyszermind iskolatanító is leend, mig az egyházközség templomát felépítettvén, külön iskolatanítói állomást is alapíthat.

Pályázati határnap: februar vége.

2) A déési egyh.-megyébe keblezett babuci-, és ohez csatolt solyomkői, m. ujfalusi, fodorházi 3-ad osztályu lelkészi állomás.

Pályázati határnap, február vége.

A folyamodványok déési esperes t. t. Almási Sámuel aához (S.-M.-Berkesz, u. p. N.-Somkút) küldendőök.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

NYILTPOSTA.

2) Mindazoknak, kik a szervezkedés kérdésében kész tervjavaslatokat küldtek be, hogy rögtön közöljük: szíves köszönetünket. De, gondolják meg, hogy nem arról van szó, hogy 30—40 javaslatot kinyomassunk, mely egész évi lapunkat igénybe venné; hanem, hogy elvek felett vitatkozzunk. A kinek az eddigiektől eltérő nézete van; vagy gyakorlati uton kivihetőbb: tisztelettel és köszönettel vesszük.

3) Vidéki levelezőinket szívesen kérjük, hogy virágok helyett, gyümölcsöt küldjenek; ábrándos phrasissok helyett, száraz valóságot. — Egy tett többet ér, száz szónál; a tettet rögtön közöljük, a szavakat félre kell tennünk és „cui bono?“

4) Bethlenbe, Szászvárosra és Sz.-Somlyóra: Várjuk a szép szót; s az ígéretet.

5) Bécsbe. Gumpendorfer-Strasse Nr. 50. Most már rendbe vagyunk. Minden kezdet nehéz. Várjuk.

— N.-Enyedre tiszt. Ince János urnak: Főkönyvünkben M.-Sz.-Király van beírva előfizetőink közé; s úgy is expedíaltattott a lap; a postán kellett valaminek történni. Az ujonnan küldött is rendbe van.

— Zilahra tiszt. Magyarósi István urnak: A lap expedíaltattott.

— A zabolai és pávai eccia. külön előfizetők-e lelkészük-től; vagy együttes?

— T. Barton János úr részéről, hozzánk sem előfizetés, sem megrendelés soha se jött. Hogy az expeditioban történnek hibák: azt sajnáljuk; de kikerülhetetlen a miatt, mert a megrendelések későn történtek. Igyekezni fogunk, hogy pontosan jusson mindenki lapjához.

Kiadó-hivatal.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS,

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, JANUÁR 26.

4. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr., — Szerkesztő-ségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: kúlmagyarutca 237 sz. —

VIVERE: MILITARE EST.

Elismert igazság, hogy nem csak az anyagnak van genesis, hanem az eszméknek és érzelmeknek is.

Szembeötlő tény, hogy az erő, melyről a természetben anynyi felbomlott és széttört élet és alak tanuskodik, az ember fejében és szívében is folytonosan működik: az ember magában és maga körül örökösön küzd, bont és épít.

Mi okozza, hogy az emberiség soha meg nem állapodhatik, és hitét, intézményeit alig állapítja meg, már változtatja, és csak a változtatás iránt való hajlama és vágya nem változik soha?

Az eszményi befolyása alatt állunk! Az alakulást és fejlődést, mit a növényvilágban a nap melege és fénye eszközöl, ember-világunkban az eszmék eszközlik.

Összes életnyilatkozatunk milyensége és mennyisége, mindenütt és mindenkor, a forgalomban levő eszmék eredménye: az eszmék nagyságától és nemesességétől függött és függ mindenha a tények nagysága és nemessége. Az emberiség történelme a mondottak igazolása.

De a nagy és nemes eszmék, melyek küzdelmek és sokszor forradalmak közt születnek, miképpen válnak az egyének közkincsévé és a társadalom emeltüjévé?

Erre a nagy eredményre korunkban már igen sok tényező közre működhetik.

Nem célozom, rendre elősorolni a tényezőket, csak azt említem meg: hogy az értelemmel és lelkiismeretesen kezelt sajtó egyik a legfontosabbak közül.

Örömmel olvastam, hogy 'a mi tudományos, erkölcsi, egyházi és társadalmi állapotunkkal szemben, az „Erdélyi Prot. Közlöny“, nem ezt a programot fogadta el: „quieta non movere!“ hanem azt, hogy: Előre!

Az anyagi világban már nálunk is nagyszerű helyettesítések történtek. Döcögős út, taliga-posta, pislogó mécs helyett, szolgálatunkra áll: a gőz, villany és gáz.

De hiában van vasútunk, hiában táviránk, ha a

symetriát helyre nem állítjuk, és értelmi s erkölcsi világunkban megfelelő helyettesítéseket nem teszünk.

Egyházi lapba irok: tehát gondolatomnak csak is egy ilyen lap feladatára vonatkozó részét írom le.

A confessiok árnyékában még csak nem régen is kényelmesen nyughattunk; de már ennek vége. A confessiok párnáján ma már csak a nyughatik, kit tudatlanság altatott el. A confessiok az eltűnt századok értelméhez voltak mérve.

Nekünk nőni kell, és azt a confessiok csak akadályozzák.

A protestantismus dicsősége éppen abban áll, ha az emberiség fejlődéséhez és szükségéhez alkalmazkodni tud.

Az emberiség nem akar visszamenni a középkorra, hová a pápák akarták terelni.

Ma egyetlen egy értelmes ember sem mondja azt, hogy a tudatlanság és türelmetlenség a vallásosság kellékéhez tartozik.

Az a keresztyénség, mely a pápák vezetése alatt kiformalódott, ma már élet nélküli mumia.

Ma minden értelmes ember a szép, jó és igaz iránt való teljesebb revelatiót, küzdés és fáradhatatlan keresés közben, az észről várja.

Ma nincs mivel ember, ki a világegyetem törvényét és geometriáját a bibliának a természet törvényeivel ellenkezőleg irtt tételei érdekében megtagadná, és a nagyobb fény ellen türelmetlenkednék.

Kálvin sem volt korának tévelygéseiből kibontakozva, midőn azt mondotta „ha tudnám valakiről, hogy a szentírást rosszul magyarázza, soha nem bocsátanám meg, ha százszor apám volna is“. Egy szent-háromság tagadóról pedig ezt mondá: „gödörben kellene elrothadnia, és nem rajtam múlik, hogy meg nem égetem“. Ezt a tant, Servet ellen, gyakorlatba is vette. És a mi szomorítóbb egy ember türelmetlenségénél, ez az, hogy e tettét akkor egy tekintélyes párt, a szelid lelki Melánchtont sem véve ki, helyeslette.*)

*) A t. cikkirő tudna Kálvin működése történetéből ennél vonzóbb momentumot is fölemlíteni. Eljárását részünkről se helyeseljük; de tény, hogy helyzete; a fenforgó körülmények; s általában az a kor, melyben élt, némileg méntségül szolgálnak. Szerk.

Régebben, mikor az egyház ítélte meg az egyént, sok minden megjárt, ma már meg van fordítva a viszony: az egyén ítéli meg az egyházat.

Éppen ezért, egy protestáns közlőny már ma azt kell hogy hirdesse „Jézus nem azért jött a világra, hogy a tévelyben levőket megölje, hanem hogy az igazság ereje által megszabadítsa“. A protestáns közlőnynek anynyi szabadságot kell hirdetni, a menynyire az emberi természet képes.

Nézetemet, hogy a confessiokkal szemben mily állást kell elfoglalnia egy szabadelvű protestáns közlőnynek, a zsidó életből, példával világítom meg.

Még a Jézus születése előtt néhány évvel, egy keleti tudós, Schammai zsidó nagy papnak azt mondá: „ha anynyi idő alatt, míg fél-lábon tudok állani, religiodra megtanítasz, híved leszek“.

Schammai, a külső formások és confessiok embere, indulatosan utasította el az ajánlkózót.

Az elútasított Hillelhez, egy másik zsidó paphoz ment. A közlött formában megtett ajánlatok után ez azt mondá: „A mit akarsz, hogy veled cselekedjenek, azt cselekedd másokkal. Az én religiomnak csak ez a törvénye, a többi mind csak ennek a magyarázata“.

A szabadelvű prot. közlőny ne arra törekedjék, hogy confessiok által legyen unitas. Tanokban soha nem lehet unitas, mert az emberek nem egyforma mértékben értik meg az igazságot. Bármely symbolum is csak fedezi, de nem törli el a különbséget, és nem akadályozhatja meg a szakadást. Az uniot nem az észben — közös credók, hanem a szivben, a legfenségsőbb moral által kell eszközölni.

Az igazi catholicus religiot csak ez úton alapíthatjuk meg.

Szép és szükséges feladata a prot. közlőnynek, hogy a legmiveltebb és előhaladottabb népek életéből ismertesse meg olvasóival, hogy a supranaturalismust menynyiben kevesbitették már, és a keresztyénségnek micsoda alakját állították meg, hogy azt korunk is elfogadhassa.

A valódi vallásos ember egy ekklézsiába tartozik mindazokkal, kikben az isten-, és ember-szeretet jele felismerhető.

A prot. közlőny tanuságosan mutathatja ki, hogy Jézus nevében mit rontottak és mit építettek az emberek. Mindent mérlegbe vetve, egy szabadelvű prot. közlőny elvégre is nem hirdethet mást, minthogy ezután a Jézusnak ne nevét, hanem elveit és morálját vegyük lobogóul.

A jó keresztyén ideálja ma csak e lehet: tisztelni és szeretni az Istent!

Az Istent tisztelni anynyi, mint nőni értelemben. Szeretni anynyi, mint tőkélyei által magunkat inspiráltatni.

Minden cselekvény, mit emberszeretetből teszünk, vallásos actus.

Jézus ideálja: a folyton-folyó jó cselekedet.

A ki — bár a templomban alszik el — nem lehet a Jézus tanítványa e nélkül.

„Hidj és ne vizsgálódj“ azt mondja a róm. egyház.

„Vizsgálódj, de hidj, mintha nem is vizsgálódtál volna“ ezt mondja az orthodox protestáns.

Az elsőben több logica van, mint a másodikban; de egészséges értelmű ember egyik utasítást sem követheti.

A jó keresztyén vizsgálódik és folytonosan arra dolgozik, hogy a Jézus ne csak a kereszten és a bibliában legyen meg, hanem beszéljen szivünkbe és intézményeinkbe.

Egy szabadelvű prot. lapnak ez érdeken sok gyökeret vert tévely, és sok bemohosodott előítélet ellen kell küzdenie.

Vivere: militare est!

Menynyit eredményez a prot. közlőny: az más kérdés.

Az ember érdeme és nemessége nem csak abban áll, a mit elér, hanem még inkább a célban, mit maga elébe tűz.

Sámi László.

GECSE DÁNIEL EMLÉKEZETE.

III.

Folytatom a jegyzői jelentés ismertetését:

„Helyén látom azon aggodalom megszüntetését, mint-ha a tőke némely veszteségek s a kamatok pontatlan fizetése miatt, a kiszabott időig, 1921-ig sem emelkedhetnék a kijelölt 1 millió váltó magyar forint (420 ezer o. é. frt) összegig; a jelenlegi tőkét kerek számmal 70 ezer o. é. frtra számítva, 5% kamattal, már 36 év múlva eléri a 420 ezeret. Hogy az alaptőke, előre nem látott kiadások és veszteségek mellett is, az alapító számításánál hamarabb nővi ki magát, oka: a pótvégrendeletben a tőkéhez csatolandónak rendelt tetemes összeg; e nélkül az eredeti 3000 váltó mft. most alig lenne több 20 ezer o. é. ftnál.“

„A pénztárnok fizetése, Gecse intézkedése szerint, az előre fizetett kamatok év folytáni használatából állott volna, ez azonban a gyakorlatban célszerűtlennek mutatkozván, a két felügyelő testület: főkormányzók és főconsistorium, pénztárnoki fizetés gyanánt a befolyó kamatokból 10 százalékot rendelt.“

„A végrendeletileg megszabott s mult számunkban közlött igazgató bizottság, első ülését 1832 junius 15-ikén tartá. Ezen első gyűlésen abban állapodtak meg, hogy a jegyzőséget a bizottsági tagok sorban vigyék, 4 év múlva azonban már a jegyzői hivatal állandósított 100 pft évi fizetéssel. Jegyzők voltak 1846—1854 febr. 17-ig Keresz-

tes Zsigmond; 1854—1865 május 14-dikéig Dósa Elek, kinek az intézet ügyei rendezése körül igen sok érdeme van s azóta mostanig Bihari Sándor.“

„A Gecse-alapítványt fenyegető egyetlen nagyobb veszteség azon per, mely 33 év óta régebben Csepiné, most Hersch Dávid és részesei neve alatt, érthetetlen okok, körülmények és befolyások által elősegítve, foly; melyben az alapítványnak 4021 frt 70 kr tőkéje és 2953 frt 1 kr hátralék kamata, összesen közel 7900 o. é. ftja forog kérdésben. A gr. Kemény Miklós hagyatéka elleni követelés fejében, az emberszereteti-intézet 1837-ben O. Solymoson, Dobokamegyében, 14,888 vmft, 71 denár értékű fekvőséget foglalt le; ezen fekvőség ellen indított Csepiné pert, de 1846-ban a legfelsőbb törvényszék is keresetével elutasította. A Bach-kormány alatt 1856-ban Hersch Dávid és részesei, mint a Csepiné-féle követelés állítólagos megvevői, felujtják a pert s ámbár az első és másodfoku bíróság követelését többször visszautasította, sikerült neki a Nádasdy igazságügyminisztersége alatt, 1859-ben, magának elsőbbség jogot ítélteni a legfelsőbb és semmitő törvényszékkel, a solymosi vesztett urbériségekért utalványozott urbéri papírokra, melyekből Herschnek, minden ellenmondás dacára, 1866-ban 6250 ftot kifizettek. A közvélemény Nádasdy semmisítő törvényszékének egy pár tagjában keresi Herschnek azon részeseit, kik miatt ez a semmisítő törvényszék egy régibb semmisítő törvényszék ítéletét megváltoztatta.“

„Jelenleg ezen ügy az elárverezett birtokok árfeosztásánál érvényesítendő elsőbbségi jog kimutatásánál áll; csak az a sajnós, hogy miután 31,332 frtot Hersch és társai kaptak, csak 4591 frt. 48 kr felosztható; s így, ha szinte nyerne is az intézet s a vele együtt károsítottak: féltő, hogy nem lesz miből felvenni; Hersch Dávid, enynyi nyereség mellett is, vagyontalan lévén.“

„Az 1849 utáni évek ezen alapítvány fölött sem haladtak el nyomtalanul. 1851 május 14-én, az udvarhelyvidéki katonai parancsnokság, a városi tanács utján, kimutatást kért a 10 évi tiszta jövedelemről. És e jótékony célú alapítvány, az igazgató bizottság minden óvakodása és ismételt kérelmei dacára, jövedelmi adó alá került és maradt 1868-ig, az alkotmány helyreállításáig; e méltánytalan adóztatás évenként 100 ftnál többel apasztotta a tőkét, mire a nemes lelkű alapító bizonyosan nem számított.“

„A bizottság 1843 március 11-ikén ily fölratu pecsétnyomót készített: „A Gecse emberszereteti intézet pecsétje“ s azóta hivatalos irataira ezt használja.“

„Egy még 1847-ben keletkezett indítvány következtében, Gecsének a helyi ref. sirkert cintermében nyugvó porai fölébe, 1859. dec. 23-ikán egy 228 ft 14 krba került sirkövet emeltek, alapítványa jövedelmeiből.“

„Az alapítványi pénzeket a bizottság, 100-tól 1000 ftig terjedő összegekben, két anynyit érő fekvő birtokbiztosítókra szokta kikölcsönözni s 100 frtnál többet a pénztárban kiadatlanul soha sem hevertet; ennek köszönhető, hogy a fönnebb említett gr. Kemény-féle alaptökében fenyegető káron kívül, nagyobb veszteség nem érte az alapítványt, és bárha a kamatoknak félévenkénti előleges felhajtása, mikint Gecse rendelte, nem sikerült, sőt utólagosan is sokan maradtak hátralékban s többeket perrel kel-

lett fizetésre kényszeríteni: még is jelenben a tőke névleges állása 72,310 frt 67 kr; a hátralék kamat 5314 frt 52 kr; készpénz 430 frt. 27 kr bankjegy és 17 frt 14 kr ezüst; együtt: 78,072 ft 62 kr. o. é., melyből leszámítva a a Hersch részvényes társaságával szemben függő összeget: van a Gecse emberszereteti intézetének 1870 végén, biztos tőkéje, kerekszámában: 70 ezer frt. o. é.“

— Enynyit tartottam szükségesnek, a jegyzői jelentésből, az alapítvány jelen állásának ismertetéséhez. És most, a nagy gyűlés további folyamán könnyen végig haladhatunk.

A délelőtti ülés végén egy 5 tagu bizottságot neveznek ki (Kabos László, Szarvadi Lajos, Szabó Sámuel, Gyárfás Domokos, Béli István); kik a végrendelet 56. pontja értelmében az alapítvány jegyzőkönyveit, kötleveleit, levéltárát megvizsgálván, a délután folytatott gyűlésben jelentik, hogy az emberszereteti intézet okmányait dicséretes rendben és a maros-vásárhelyi ref. főtanoda levéltári helyiségében egy külön ládába elhelyezve, találták; a tőkék összesen 201 kötlevelekre vannak kikölcsönözve, melyekből csak három nincs betáblázás által biztosítva. A nagy gyűlés, ezen vizsgáló bizottság indítványára, elrendeli az említett három kötlevel biztosítását is s egy tűzmentes vasszekrény vásárlását, melyben jövőre az emberszereteti intézet értékes irományait tartásák.

Tárgyalás alá került a végrendeletnek azon intézkedése, hogy az 50. éves nagy gyűlés idején kezdve, a 6% törvényes kamatra kiadott tőkék után befolyó kamatokból egyik százalékot a marosvásárhelyi főtanoda már hasznára fordíthatja, oly kikötéssel, hogy ennek $\frac{1}{10}$ részét a helyi ref. egyháznak köteles kiszolgáltatni. (Végrend. 9. 33. p.) A nagy gyűlés elrendeli, hogy az igazgató bizottság az emberszereteti intézet tőkéi után befolyó kamatok $\frac{1}{6}$ részét, 1871 kezdetétől fogva, evenkint fizesse ki a marosvásárhelyi ref. főtanoda pénztárának, a végrendelet értelmében való használatra. Szépen indokolja Gecse ezen intézkedést végrendeletének 2-ik pontjában: „Az elme megvilágosítása és a szív megjobbítása nemes munkáit egyedül a jó neveléstől, jó nevelőktől és azon tudományok műhelyeitől lehet várni, melyek kicsiny hazánkban is ilyen nemes célra állítottak fel; ezek közé számítom a marosvásárhelyi szépen virágzó ref. nemes collegiumot, a melyben én is vettem neveltetésemet és csekély formáltatásomat. A közjónak munkálkodása és a háladatoság megkívánják, hogy az iránt felelősen ne legyek; hogy én emberszereteti intézetemben a marosvásárhelyi ref. collegiumról legelől és kitetsző kedvesséssel gondoskodom: azt a háladatoság okozza.“

— Az igazgató bizottság indítványt tesz: a Gecse alapítványról 1840-ben nyomtatott s fogyó félben levő füzét újra nyomtatása iránt. Elfogadtatik azon hozzáadással, hogy a jelen nagy gyűlés jegyzőkönyve is a régibb szöveghez csatoltassék s 500 példányban állitassék ki.

— Hosszszabb, érdekes vita tárgyát képezte az igazgató bizottságnak azon másik előterjesztése, hogy országos törvény által meg lévén szüntetve a 6% kamat törvényes kötelezettsége s ez okból a kamatláb az idők folyamán emelkedhetik és szállhat: minő eljárást kövessen jövőre az emberszereteti intézet tőkéivel? A nagy gyűlés szem előtt tartotta a végrendelet 60 és 37 pontjait, melyek-

ben ez áll: „Hogy ha ezen intézet jelenvaló plánumban valami kétséges, ellenkező, vagy változtatni való dolog támadna jövődre nézve, azt az egyenesség és igazság szerént igazítsák el a 9 személyekből álló administrans tisztek; azért hát, nem kötöm meg kezeket az érdemes előljárokknak, hogy a késői idő, hely és körülmények szerént — melyeket semmi emberi erő előre nem láthat, meg nem határozhat — a massára nézve, az egyenes proportio szerént, ha mi jót, hasznost látnak, tudnak és találnak ezen közhasznú intézetemnek céljára, a közönséges boldogságra: hiven, igazán és egyenes indulattal teljesítsék.“ Ennélfogva, a nagygyűlés feljogosítottnak tartja az igazgató bizottságot, hogy a kamatlábot a körülmények szerént változtassa s ily értelmű intézkedéseit úgy a jelenleg kiadva levő, mint az ezután kiadandó tőkékre kiterjeszthesse.

— Elnök, gr. Teleki Domokos előre bocsátván, hogy egy csepp ténynek több fontosságot tulajdonít, mint egy veder szónak: a jelen nagy gyűlést alkalmas időpontnak tartja, hogy a nemeslektű alapító céljának egy újabb lökést adjunk; ne hiúsuljon meg Gecsének azon reménye, hogy „találkozni fognak az idők rendén, az ő emberszereteti intézetének több elősegítői, gyámolítói, pártfogói, kik a közjóra törekedő melegebb buzgóságából az arithmetikai hideg calculust megszegyenítik!“ Maga részéről: 500 o. é. frtot ajánl a Gecse-alapítvány gyarapítására, s indítványt tesz, hogy a nagy gyűlés tagjai közt, hasonló célból, egy aláírási iv köröztessék. Továbbá, célszerűnek latná, s a mai ünnepély kiegészítő részének tartaná, ha a helybeli ref. és cath. egyházak előljáróinak közbejöttével, az illető templomokban kihirdettetnék, hogy Marosvásárhely polgárai ezen ki-

válólag az ök javukra célzó alapítvány bármi csekély neveléséhez járuljanak filléreikkel. A nemes gróf indítványa elfogadtatván: a kivitel és végrehajtás az igazgató bizottságra bízott.

— A jegyzőkönyv hitelesítésével a jelen gyűlésnek Vásárhelyt lakó tagjait bizzák meg. A három példányban kiállítandó jegyzőkönyv egyik példánya felküldendő a belügyminisztériumhoz, másik a ref. főconsistoriumhoz, harmadik megmarad az intézet levéltára számára.

Az elnöki zárbeszéd szépen hangsúlyozá, hogy „a lefolyt 50 év alatt sokan, Gecsénél nagyobbak, vagonosabbak, tán bölcsőbbek enyésztek el nyom nélkül s ime! egy emberszerető, nemes szív által idején elvetett mag, mily szép élőfává növekedett, mely jólévő árnyát a jövő embernemokra, késő századokra veti s alapítójának nevét a feledékenység porától tisztán megőrzi.“

Ekint folyt és így végződött a Gecse-alapítványok 50 éves nagy gyűlése. Midőn a tagok, kezet szoritva, szétoszoltak, ezen kérdés tolult önkénytelenül ajkaikra: vajjon, kik lépnek 50 év múltával nyomainkba? kik lesznek az alapítvány kiegészítések tartandó második nagy gyűlés részesei!?

— Még egy további cikk tárgyát képezhetné s tulajdonkép Gecse Dániel emlékezetének kiegészítéséhez tartoznék a végrendelet szellemi oldalának ismertetése. Ezt azonban — nehogy a „Protestáns Közlöny“ olvasóinak, már is hosszúra nyúlt közleménnyel terhére váljak — ezúttal mellőzöm. *)

Szabó Sámuel.

TÁRCA,

TÁRCA-LEVELEK.

I.

Kolozsvárt, jan. 22. 1871.

Ön, tisztelt szerkesztő úr, mult évi december 19-kén kelt magán-levelében, előfizetési felhívása közlése mellett, szives volt, engem az „Erdélyi Protestáns Közlöny“-ben közremunkálkodásra hívni fel, egyháztörténelmi adatok akár csak egyszerű közlése, akár feldolgozása által, s egyszersmind rámutatott azon tölem igen tisztelt férfiak névsorára, a kik becses lapja író-körét képezni fogják: a két Szilágyi, a két Szász, Révész Imre, Szabó Károly és több tudós és munkás férfiakra, a kikkel egy ügy szolgálatában lenni, valóban megtisztelő szerencse.

Figyelemmel olvastam át a kis, érdekes levelet, az elég terjedelmes felhívást, mely egyszersmind ön szerkesztői programja is; mindkettő célját, kifejtett irányát, az indokokkal együtt, komolyan fontolóra vettem, ön helyzetemmel s irodalmi álláspontommal egybehasonlítottam, és elhatározásom a lön, hogy vagy a becsesnek, hasznosnak, sőt felette szükségesnek ígérkező lapba szerény közremunkálkodásomat ígérem meg, vagy rá előfizetek — a kettő közül egyik kötelességem.

De akár egyiket, akár a másikat teszem, úgy voltam

már eleve is szilárdul meggyőződve: egy levelet kell előbocsátnom, melyben némely észrevételeimet mondom el s helyzetemet, úgy szólván, szabatosan meghatározom; ha kiadja ön, tisztelt szerkesztő úr: álláspontunk egy; — én munkatársra vagyok; ha nem, vagy — a mire ezennel szives bizalommal, az ügy érdekében, kérem — lényeges jegyzésekkel adja ki, akkor tudni fogom a közöttünk levő eltéresi pontokat és azt — mit kell tennem.

Mig céлом valósíthatása percére szorongva vártam, egyéb félben levő irodalmi munkáimat sietve readezni kívánva, ön szivességét újabbal tetézte, megküldve nekem lapja 1-ső számát, a 2-kat és 3-kat is; megolvastam valamenynyit; látám, hogyan vannak alkalmazásba véve a program-elvek; derengeni készül ki belőle a vezető szellem; egyes szép és mesteri kör-vonalok mutatkoznak bennök; szabad és bátor nézetek, szabadon, szinte merészen s pár helyen drastikus modorban nyilvánulnak hasábjain, a mi nézet-önállásra mutat, erkölcsi bátorságot árul el, az irány határozottságát prognostikálja. S nekem mindez tetszik. Hoszszas tétlenségi korszak után, ilyennek kell lenni, így kell írni annak, a ki a zászlót kezébe vette.... Szerettem volna bevárni a reform-egyletek érdemére teendő

*) Köszönettel fogjuk venni — későbbre is a sokérdektű közleményt. Szerk.

éremleges nyilatkozatot, hogy teljes megnyugvással tegyem lépésemet. De átalottam a választ, vagy előfizetés-beküldést hosszszasabbra halasztani. Azt akarom hinni, hogy a reform-egyletek iránti derekas nyilatkozat az előleges értesítéssel egy szellemű lesz s nem fog a haladás barátira hűtőleg hatni. ¹⁾ Ime tehát munkásságom kezdete, a „tárca-levelek“ elsője, melyet a fennebbiekhez képest több is fog követni; s tartalma reflexiók lesznek napi kérdésekre; egyháztörténelmi adatok, magukra, vagy feldolgozva a lap tere s érkezésem szerint.

*
A becses lap címében kettős megütközésre találtam okot: az „Erdélyi“ és „Erdélyi Protestáns“ kifejezési alakokban. Az első az 1848-ik évi erdélyi országgyűlés I, a magyarországi VII-ik, s az 1868-ik évi XI, III közösen hozott unio-törvénycikkbe ütközik. Ezek szerint Erdély Magyarországgal teljesen egyesült. Én e tényt semmi alakban; sehol nem gyöngitem, sem gyöngítendőnek nem látom. Vágyva-várom a percet, a midőn a nagy alkotmányos reconstructio folytán, a régi romok legutolsó maradványa is eltakarítva lesz, midőn az egykori felséges királyi főkormányzásoknak legkisebb íze-porcikája sem fog tanuszkodhatni a gyámoltalan kis országrész egykori önállóságáról. Szász hazánkfiak a „Siebenbürger Bote“ címét nem bolygatják, mert először, ők az unio álláspontját csak fentartásokkal fogadták el 1848-ban, ma is alig ha teljes őszinteséggel járnak el, legalább egy rész nem; másodsor, az ő lapjuk kiváltsági alapon nyugszik, s a kiváltság — bolygatva, természetéből s erejéből veszít. De e becses lap most alapult. Ez — nézetem szerint — helyesen s a közjogi állásnak egészen megfelelőleg viselhetette vala e címet; „Erdély-részi.“ ²⁾

Második megütközési okom az „Erdélyi Protestáns“ kifejezésben van. Ez eleinte azt látszott mutatni, mintha ennek a „magyarországi Protestáns“ laptól különböző célja, hivatása és törekvési iránya volna, s a két irány és cél heterogen lenne, a mi erőmegosztásra viszen; ezt éppen a protestantismusnak ugyan kell kerülnie. Van-e valósággal, lényeges különbség a két lap végcélja között, majd később fog kitünni, midőn az egyházi, vallási és nevelési téren fenforgó nagy kérdésekről ez is nyilatkozni fog, mert ezt ki nem kerülheti, s hiszem, nem is fogja akarni. Ha van; én a kiegyenlítést látnám üdvösnek s azután a kézen-fogva haladást. Meghasonlva,

¹⁾ Legközelebb kezdjük meg reflexióink közlését: „sine ira et studio“; objective — a minőnek kell lenni minden becstületes ítéletnek; — előre elhárítván magunkról minden föltevést, mintha a haladás útjába a botránkozás követ akarnók dobni. Szerk.

²⁾ Ha egészen őszinték akarunk lenni, megvaljuk, hogy mi még az 1865-ik évi XXII-ik törvénycikk előtt sem ismertünk külön Erdélyt; nem is fogunk soha. De mi határozottan helyi érdekek változatot indítanak meg, hogy képviselje azokat az eltérő állapotokat és ismertesse azokat a viszonyokat, melyek olvásztanak testvér-hazánk egyházi intézményeitől; és éppen ezért ismeretlenek is vagyunk előttük. Mi nem genust, csak speciast akartunk ezzel jelölni, és eszünkbe se jutott, hogy egyházi dolgok körül buzgólkodván, hazafiságunk szenvedhet csorbát. Van „Bihar“, „Somogy“, „Alföld“, kinek jut eszébe, hogy separat, önálló országra tegyen következtetést. Anynyi ez csak: hogy valaki gyermekét Caesarnak, vagy Jánosnak keresztelteti. Szerk.

érezhetőleg meg fog kevesedni a magyar protestantismus erkölcsi ereje, s a jelenvaló nagyszerű vallásos-életi mozgalmak között küldetését úgy, mint erejének s törekvéseinek szoros, benső egyesítése által, bizonyosan nem teljesítheti. Én ezt nagyon megfontolandónak, s a bizonytalanságot a lehetőségig hamar eloszlatandónak látom. A mint bennem, úgy másokban is ily észrevétel támadhatott. Üdvös, ezt minél hamarább felvilágosítólag értelmetlenné tenni. Ime, én magam adok rá, velem szeiben, alkalmat. Higye el tisztelt szerkesztő úr, így sokan gondolkoznak. ¹⁾

Feltűnt előttem az is, hogy az ágostai hitvallásuk és unitáriusok avagy csak egy sorban sincsenek felhíva közreműködésre; pedig az első a protestantismus törzse, a reformált egyház a törzs dereka. És az bizonyos, hogy bár az unitáriusok keresztyén társasága későbbi szülötte az időnek és reformationnak, hogysen a vormsi gyűlés tiltakozványában résztvehetett vala; de a protestantismusnak legsarkalatosb tanait, t. i. az egyházak önállóságát, a szabad vizsgálódás, lelkiismereti szabadság sahit dolgaiban, mint minden egyében, való örökös előrehaladást és folytonos tökéletesedést vallja, hirdeti, védi s egész hitrendszere folytonos fejlesztésével, az élet gyakorlatával is bizonyítja. Hogy eddig, ily kezdeményeknél, felekezetieskedés volt a jelszó, az tény, melyet a létrejövés idejével együtt véve fontolóra, lehet érteni; de a mai idő igénye, szelleme s a szabad gondolkodásu elmék törekvései végcélja a magasb, közös emberiségi és keresztyén célokban, az azok elérésére vivő eszmékben való egyesülés, s a népnek ezen irányban vezérlése, nem szétvonás, különködés, régi előítéletek és válaszfalak fentartása, sőt erősítése. Ha csak egy ágostai hitvallásu és unitárius gondolkozó fő előtt oly alakban tűnnék fel e becses lap, melynek címéhez nekik is joguk van, hogy abban az ő érdekeiknek s munkásságuknak nincs tér száva, káros lenne a lapra úgy, mint a nem képviselt érdekekre nézve; de káros a tudományra nézve is, mivel e körülmény az ehez csatlakozó rokonszenv öszszegét és a mivelés alá vett tér munkásainak számát, sőt a tudomány haszna-eredményeit apasztaná. Velem együtt többek felszólíttatása magán szivesség cselekedete, az ön, tőlem igen nagyra becsült jóakarátának jele; de hírlapi munkásságra nyilvános ok- és alkalomadás szükséges, ez ad valódi jogot, az pecsételi meg szerkesztő és írók részéről a kötelezettségeket, ez teremti meg az érdek-közöséget és üggyársak közötti benső solidaritást. ²⁾

¹⁾ Fel fogjuk használni az alkalmat, hogy nyilatkozzunk; bár programmunk elég beszédes. Mi heterogén célt nem ismerünk, csak becstületes. Szabadelvtelk vagyunk és leszünk. Ertérések lehetnek köztünk, mert egyik sem csalhatatlan; de a küzdelem — ha netalán lesz — csak az ügynek, az igazságnak, és a felvilágosodott szabadságnak fog használni: és ez a fődolog. Szerk.

²⁾ Mi a „protestans“ elnevezést nem confiscalhatjuk magunknak különösen: mert az édes mindnyájunké; és ez örök-eszmében élünk, mozgunk és vagyunk. S éppen azért is használjuk címünkben, hogy collectiv fogalmat adjon, mely alá beférjünk. Nem a név, hanem a cél az, mely solidaritást kell hogy teremtsen. Ha separatisták akartunk volna lenni, azt mondtuk volna, hogy „Calvinista Közlöny“, de Pállal tartunk: „nem szégyenlem a Krisztus evangéliumát: mert Istennek hatalma minden hívőnek idvességére, zsidónak először, azután a görögnek is“. Szerk.

Még egyet el kell mondanom.

Én a nemzeti munkásság minden terén a reform és haladás embere vagyok. Midőn más mivel népek tudományos előhaladottságával a mienket egybeazonosítom, mindig bizonyos szégyenérzés, sőt szomorúság lepi meg lelkemet. Minden téren el vagyunk maradva. Ebben ki van fejezve az is, hogy egyházi, vallásos és köznevelési ügyeink, dolgunk, intézményeink gyors és beható bírálatot, a hibák és haladási s javítási utak és módok siető, de higgadt, korszerű és előítéletektől ment megállapodást, szóval: gyökeres reformot kívánnak. Gondolkozás-módunkat, felfogásunkat, eszméinket, fel a legfelsőbb rétegekig, reformálnunk kell. Népünk tömegeit pedig legalább írni, olvasni, számítani úgy szolván futó-gyorsasággal meg kell tanítnunk. Az aristocrazia és papság többé államot nem tart fenn. A kifejtett értelmiségű nép milliói egyedül az országok biztos fenállása, alapja és ereje. Ha e becses lap ez irányban lesz tolmácsa s helyi-közzel tanácsadója a protestans egyházi kormánytestületeknek: üdvözölni fogom működését, óhajtom s előmozdítom — gyenge erőm szerint — haladási és reformtörekvéseiben. ¹⁾ Sőt vallásos kérdésekben is a fejlődéstől, az obscurantismus kódének oszlatásától, a keresztyén érzelem, a józan és észszerű felfogás, szeretet szellemének terjedése az, a mitől jót várok. A régi nézetmódok, elavult intézmények a mai kor emberiségének tudományos és lelki szükségait egy téren sem elégítik ki. Felnőtt férfiak nem való gyermeki köntös. A mai kor feladatait csak a mai kor észszerű és gyakorlati eszméinek elfogadásával teljesíthetjük. ²⁾ Ugy látom a programból, tisztelt szerkesztő úr, hogy e nézetek az önéi is. Isten adjon erőt, kitartást, gyámolítást a nehéz és szép munkára, melyet, ön sok tisztelői között, én is a legelénkebb figyelemmel kísérek.

Jakab Elek.

VIDÉKI ÉLET.

Sz.-Udvarhely, január 20. 1871.

Azon ígéretet, hogy az udvarhelyi egyh. megye köztörvényszékének, f. hó 11-ik s köv. napjain, Parajdon tartott üléseiről e becses lapokat tudósítani fogom: ime, beváltom. Sovány, az igaz; mert a mint mondani szokták valami „nevezetes“ tárgy nem is forgott fönn. Mintha egyházi és közoktatási életünk jelen ujjaszületési vajudása, nem szolgáltatna elég figyelemre méltó anyagot eszmecsere, megvitatás és életbeléptetés végett! Vagy mintha köztörvényszékeink csak arra valók lennének, hogy azokon egyet predikálva, egy-két le- vagy feliratot tárgyalva, szép csendesen és sietve szétoszoljunk?!

A mi köztörvényszékeinknek folyama, szomorú képet tár elénk. A kitzűött napou, úgy d. e. 11—12 óra felé, szállingozva, összehyűl az egyh. megyei papság közellakó része, egy-két világi képviselő, s akkor a helyett, hogy az elnök egy rövid, alkalmazott imával isten segélyét kérve, mindjárt megnyitná az ülést: a kinevezett pap a templomba összehyűlt kartársak s egy pár világi hallgató előtt, sokszor két óráig is elbeszél, s legtöbbször olyan tárgyról, mi sem a helyi körül-

¹⁾ Egyet értünk. — Köszönettel veszszük.

²⁾ Azaz: prédikáljuk a tiszta moralit; az evangéliom megelevenítő szellemét; de — egy időre még, míg népünket iskolázhatjuk — halaszszuk a meddő dogmatikai vitatkozásokat. Szerk.

ményekre, sem az egyházi viszonyokra legkisebb vonatkozással sincs. Nálunk történt, hogy egy közgyűlés alkalmával, — midőn alig tíz ember kivételével, — csupán a lelkeszi kar volt a hallgatóság: az „egyéni, családi stb. boldogság mivoltáról“ szólott az ékes prédikáció. És — a mint a hír beszéli: a mindjárt ezen közgyűlésre következett köztörvényszéki ülés alkalmára, a .nt. esperes ur elfeledvén prédikátort kinevezni: nagy sietve, az említett közgyűlésen szónokolt tiszteletes aat. kérte fel, ki is a gyengébbek kedvéért, a boldogságot még egyszer elhangoztatá. És ezért két drága óra elvezett. Az isteni tisztelet után jön, az ugvis szegény papok zsebéből kiállított, diszebéd; s midőn vége szakad — főleg téiben — már estve van. Az első nap tehát minden nyom nélkül oda lett. A másodiknak délelőtti meddő vitatkozásokkal telik el. Estvefelé már harmada alig van ott az első napon megjelenteknek, mert „otthon is elég baj van.“ Akkor aztán, hirtelen igazitnak egyetmást, mivel másnap a házassági ügyeket kell gyorsan ledarálni, hiszen a szegény pap csak nem tarthatja negyedik napon is saját zsebére az összehyűltteket. Nem tudom, másutt is így van-e? de nálunk legtöbbször ez a koborló köztörvényszékeknek szomorú képe. A reform eszméknek, haladási vágyának semmi vonása rajta.

Az említett parajdi köztörvényszéken, azt jelenté az elnök, hogy az egyház-megyebeli nép, a felnöttek oktatása ügyét, nem igen melegen karolta föl. Elég szegénységi bizonyítvány a lelkeszek és tanítók részére, ha ők, kiknek tanácsa vezet majd mindenben hallgatóikat, e roppant horderejű ügy iránt nem tudják őket pártolásra hangolni. Nyissák fel a vakoknak szemét, a szószeikből s a templomon kívül egyaránt buzdítsák, lelkesítsék őket, megértetve velők az elérni kívánt magas célt: szóval, tegyenek meg minden telhetőt, s én nem hiszem, hogy némi sikere ne legyen.

Szomorú dolog, de tény, hogy akárhányan vannak, kik egyelőre azt hívék, hogy a kormány ez intézkedés által arra céloz, hogy az adót fölemelje, s a kikre valami rá ragad, katonának vigye.

— — Városunkban, még eddig, meglepően szép eredmény mutatkozik e tárgyban. Mintegy 180 egyén jelentette magát, a különböző tantárgyakra. S ha elgondoljuk, hogy kivétel nélkül kézi mesterséggel foglalkozó iparosok, kiktől minden óra elvon egy pár garast: örvendetes jele gyanánt tekinthetjük a haladás-vágynak. Legtöbben az írás, olvasás és szám tanulására ajánlkoztak, de a többi tantárgyaknak is van szép számú hallgatója. Az előadók a helybeli ref. és r. cath. tanodák tanárai közül azok, kik e végre vállalkoztak. S eclatans példája a felekezeti türelemnek az, hogy — miután ugyanazon tantárgy előadására két szaktanár — egy ref. és egy cath. — is vállalkozott: az e tárgyra jelentkezett hallgatók, minden felekezeti tekintet nélkül, vannak a két tanár közt megosztva.

Tanügyről lévén szó, megemlítem, hogy ref. főiskolánkban egy rendes philologiai tanszék lévén betöltendő: a kijelölés f. hó 31-ig megtörténik. Kit fog a migs. főconsistorium e helyre ültetni; aligha sejtethő. Mi, kik ez iskola ügyeit nem madártávlattól tekintjük s egy szakképzett, az ifjúságot igazán mivelő tanárt ohajtanánk, kik érezzük, hogy a tanár választások jó vagy balsikere, egész nemzedékeknek kockáztatja jövőjét: a pesti főtanoda derék tanárát, honfittársunkat, ez iskola neveltjét, Szakács Mózes-t ohajtanók, mint a kiben, isko-

lánk jelen zilált viszonyai között, mindnyájunknak bizodalma öszpontosul. (Ennél jobb választást tenni se lehetne; szívünk-ből accedálunk. Szerk.)

(31.)

KÜLFÖLD.

Az ultamontan párt folytatja nagy mérvű izgatásait egész Európaszerte a pápaság világi hatalmának restitutioja érdekében. E párt álláspontját a kölni érseknek közelebről kibocsátott körlevele a leghatározottabban körvonaloza. Átvesszük belőle a következő tétéleket; „Az egész világ katolikusai a szent atya ellen elkövetett erőszak által legszentebb jogaikban s érdekeikben megsértettek, mert az egyház fejének szabad és független állása nélkül áldásteljes működése lehetlenné van téve. Az isteni ígéretekben vetett teljes bizalommal remélhetjük, hogy Isten, ki az ő egyházát és annak fejét a lefolyt századok alatt oly gyakran csodálatos módon megvédte, oltalmát mostani szorongatott helyzetében sem fogja megvonni; mindazonáltal mi, mint szentegyházunknak hí gyermekei, nem mulaszthatjuk el minden lehető eszközt felhasználni arra, hogy a Krisztus helytartója, a mi pápánk, mostani szolgálai helyzetéből mentől hamarább kiszabaduljon. Bizton remélhetjük, hogy Európa fejedelmei közül legelső sorban a mi felséges királyunk (t. i. az Istenfélő Vilmos), ki több ízben ünnepélyesen kijelentette, hogy katolikus alattvalóinak jogos igényeit, az egyház feje függetlenségének fentartása érdekében, uralkodói föladatának tekinti, mihelyt a körülmények engedni fogják, hathatos befolyását arra fogja fölhasználni, hogy Rómában a mostani tarthatatlan állapotnak vége vessék.” Jellemző, hogy az ultramontan párt épen egy porosz prot. fejedelemtől vár törekvéseiben legfőbb támogatást! A kegyes férfi kétségenkívül nem is fogja megcsalni a reactionariusoknak benne vetett bizodalját. — A kölni érsekéhez hasonló irányban, Angliában is foly az izgatás. A világi részről, a párt élén, a norfolki herceg áll a tiltakozást „a pápa megrablása” ellen aláírta egy bibornok, három érsek s tizenyolc püspök. E törekvésekkel szemben, az olasz kormány álláspontját a külügyérnek, a külföldi hatalmakhoz intézett, jegyzéke körvonaloza, melyből közöljük a következőket: „Századok óta először most találják föl az olaszok nemzetiségük hagyományos központját Rómában. Róma mostantól kezdve újra egygyé lön Olaszországgal azon nemzeti jog erejénél fogva, melyet elébb a parlament s végre a római nép szavazata szentesített. Nagy fontosságú tény ez, melynek következményei hazánk határain túl terjednek s a katolikus társadalom fejlődésére jótékony befolyást fognak gyakorolni.

A jelenkor egyik legnagyobb kérdésének megoldása vár Olaszországra. Öszhangzásba kell hoznia a nemzeti s vallásos érületet; a szent szék függetlenségét s szellemi fölényét a modern társadalomban, kellő biztosítékokkal föntartania. A világi hatalom kérdésére nézve így nyilatkozik „A szent szék világi hatalma a középkori intézmények utolsó maradványa. Oly időben, midőn a souverainitás s birtoklás eszméi nem voltak egymástól kellőleg elkülönítve, midőn az erkölcsi fölény a közvéleményben nem talált hatásos támogatásra, a két hatalom öszszezavarásának tán lehetett némi haszna. De a jelenkorban

már az erkölcsi fölény gyakorolhatásának nem szükségképi föltétele állami területtel s alattvalókkal birni; oly politikai souverainitás, mely nem az illető nemzet közakarátának kifolyása, mely a társadalmi követelmények szerint átalakulni nem képes: tarthatatlan. A modern államok által elítélt kényszer, a hit dolgában, utolsó menhelyét a pápa világi hatalmában találta föl. Mostantól kezdve, Rómában is meg kell szünni minden apellationnak a világi hatalamra s az egyháznak szabadságát saját javára kell fölhasználnia. Megszabadulva a politika változókéony követelésaitól, a szellemi fölény a lelkiismeretek tiszteletreméltó helyeslésében fogja valódi s maradandó biztosítékát föltalálni. Midőn Rómát Olaszország fővárosává emeljük, legelső kötelességünk kijelenteni, hogy a katolikus világ vallásos hite nemzeti egységünk tényé válása által fenyegetve nem lesz.” Végre, elősorolja azon biztosítékokat, melyeket — a pápa szellemi függetlensége s hatalma teljes épségben tartására — az olasz kormány nyujtani fog s reményét fejezi ki, hogy eljön az idő, midőn maga a pápa is be fogja látni mérhetlen előnyeit azon szabadságnak, melyet az olasz nemzet az egész katolikus egyháznak biztosított s megszűnik egy oly hatalom viszszaállítását sürgetni, melynek minden előnye továbbra is föntartatik s csupán hátrányai töröltettek el.

EGYHÁZI HIREK.

* Szeretetháza lesz Kolozsvárnak is. A városi képviselő közlelbi gyűlésében föt. püspökünk indítványozta s indítványa egyhangulag elfogadtatott. Simon Elek képviselő, urbéri papirokban, 500 frtot ajánlott e jótékony célra s reméljük, hogy nemes példáját többen is fogják követni. Adományok gyűjtésére s tervkészítésre egy bizottság nevezetett ki. Ugyan ez alkalommal a balaton-füredi szeretetházra is adott a város 100 frtot.

* Molnár Aladár, mint a balaton-füredi szeretetház igazgató tanácsának elnöke, pályázatot hirdet oly ifjak számára, kik magukat a felállítandó szeretetházakban működő tanítókul akarják kiképezni. Feltételek: magyar- s német nyelvben jártasság, a tanító-képezdei két első év bevégzése és jó erkölcsi bizonyítvány. Fizetés: szabad lakás, élelmezés, mosás s kilátás arra, hogy egyes családoknál 3—5 száz frtnyi javadalmat kap. A pályázatok f. évi febr. 10-ig az elnökhez benyujtandók.

* Irodalmi bizottság szervezésére egyházi fötanácsunk pár évvel ezelőtt már az engedélyt fötanodáink tanári karainak megadta, még pedig a tanári karok s illetőleg a tanári értekezlet többszöri sürgetése után. E bizottság föladata volna a használatban levő tankönyvek közül a gyöngébbeket alkalmazsokkal cserélni föl, egyes szakférfiakat megbizva, vagy pályázat utján az egyes tanárok által méjjen érzett hézagokat betölteni stb. Miért késlekednek a tanári karok az általok oly gyakran sürgetett s már régóta engedélyezett bizottság életbe léptetésével? előttünk valóban megfoghatatlan. Fölhivjuk e nagyfontosságú kérdésre az illetők figyelmét.

* A helybeli unitárius tanárok valóban eléggé nem méltányolható buzgalmat fejtenek ki az egyházi irodalom terén. Legujabban Channing válogatott műveiből, sikerült fordításban, egy tartalmas kötetet bocsátottak közre, mint jutalomkönyvet a „Ker. Magvető” 5-dik füzetéhez. Közelebről tüzetesebben is ösmertetni fogjuk e kötet tartalmát, mely valóban nem csak egy-

szeri átolvasást, hanem alapos tanulmányozást igényel. Egy méjj pillantásu s a szó legteljesebb értelmében nemes szellem maradandó becsü alkotásaira találunk benne. Lelkésztársaink figyelmébe most előlegesen is a legmelegebben ajánlhatjuk. Kapható Kolozsvárt az unitárius tanároknál 1 frt 20 krért. Kiállítása a róm. kath. lyceum nyomdájának becsületére válik.

— A városi közigazgatási tanács felhívást intézett a felnőttek oktatása tárgyában e hó 17-ről. Az előadások febr. 1-én veszik kezdetüket s tanítani fognak számtant és könyvvitelt: Géci Benedek; földrajzot: Jancsó Lajos; állattant: Parádi Kálmán; növény- és ásványtant: Kócsi Károly; vegytant: Bencédi Gergely; természetant: Szabó Sámuel; nyelvtant s ügyiratok szerkesztését: Zámbo János. A tanítás díjmentes, valamint a beírások is, melyek (beltorda-utca, seminarium-éptület) Páll Sándor erd. tankerületi főigazgató úr hivatali helyiségében, történhetnek. Nem ajánlhatjuk eléggé a kínálkozó alkalmat mindazoknak, kik iparosaink és munkás-osztályunkból nélkülözik a szükséges ismereteket s most törvényhozásunk gondoskodik, hogy maguknak az eszközt ingyen megszerezzhessék.

* Hogy felekezeti iskoláinkra nézve mily válságos idők következtek be, a többek között bizonyítják azon veszteségek is, melyeket főtanodáink szenvedtek az által, hogy más — jobban javadalmazott — állomások, a közelmúlt években, a jelesebb tanerők egész csoportját vonták el azoktól. Ilyenek: Gáspár János, Takács János, Ocsvai Ferenc, E. Indali Péter, Paál Ferenc, Szász Béla, Gyarmathi Sámuel, Fazakas József, P. Szathmári Károly stbt. Ha így haladunk továbbra is, elesünk!

— Felhívás harmadik közgyűlés tartására. A hunyad-zaránd-szászvárosszéki néptanítók egylete f. 1871. febr. 21-én Déván, az állami tanító-képezdeben, egy minden felekezet és nemzeti különbség nélküli rendkívüli közgyűlést fog tartani, alapszabályainak végképpen megalakítása végett, melyre az illető néptanítókat tisztelettel meghívják. Déván, 1871. jan. 20. Koos Ferenc, id. elnök és képezde-igazgató. Osváth Mihály, id. jegyző.

— A tiszai ag. hitv. egyházkerületben, a néhai Mádai halála által megüresedett superintendensi állomásra, f. hó 15-n bontattak fel Miskolcon a kijelölő szavazatok, melyekből nyert Cékus István 120, Bartholomeides János 87, Sztéhlo 68-at és így, ha az utolsó két párt nem akar egyesülni az utolsók közül valamelyikben, úgy Cékust fogjuk tisztelni a nehéz, de szép állásban.

* (Halálozás.) Tanuló ifjúságunk megint egy szép reményű tagját veszte el, Benedek Istvánban, a n.-kapusi ref. pap alig 22 éves fiában. A mult évben még kolozsvári főtanodánknak, a folyóban pedig a helybeli jogakademiának egyik disze volt. — Béke lengjen a korán kiszenvedett porok felett!

— (Halálozás.) Folyó hó 19-kén kísérték ki az örök nyugalomra N.-Enyeden — államtitkár: Zeyk Károly — édes anyját: öz. Zeyk Danielné, szül. Vay Károlinát, 86 éves korában. Utolsó volt azon négy urnó közül, kik e század elején szövetkeztek, honleányi és vallásos érzelmeiktől egészen áthatva, hogy szent hivatásuknak eleget tegyenek; s kiknek jelszavuk volt: tiszta s ág, munkásság, okos

nevelés, s anyai kötelességeik lelkiismeretes teljesítése! E négy urnó: legidősb gr. Teleky Domokos anyja, gr. Teleky Józsefné; gr. Tholdalagi Zsigmondné; báró Kemény Simonné — a Domokos, István sat. anyja és a fennemlített, Hogy mily nemesen töltötték be hivatásukat: eléggé bizonyítják családjaik, melyek oly dúsán hajtják lombjaikat, hogy közéletünknek minden ágában ott látjuk ma is munkálkodni az unokákat erős kézzel, és tiszteletre méltó buzgalommal. Mentől ritkábbak ez antik alakok, annál nagyobb tisztelettel hajlunk meg emléke előtt.

„ARANY-KÖNYV.”

— Küllői egyházmegyénkben, Csapón, Gyárfás Lajos ur négy hold 1-ső oszt. földet ajándékozott az egyháznak, hogy évenkénti jövedelméből épületei jó karba tartassanak; az összes birtokosság pedig a papnak 80, a tanítónak 20, az egyháznak 10 holdat ajánlott fel, melynél csak a kiszakítás van hátra. E buzgóságért, fogadják köszönetünket az egyház nevében.

81—1871.

KÖRÖZTETNEK:

1) Vajda-hunyad-zarándi egyházmegyénkbe keblezett n.-pestényi másodosztályu lelkészi állomás, a megválasztandó lelkész köteles leendő az iskolában a vallást rendesen tanítani.

Folyamodási határnap: március 13-ike.

A folyamodványok vajda-hunyad-zarándi esperes t. Dáné István aához (lakik Szászvárosson) küldendők.

2) Nagy-Enyedi egyházmegyénkben a m.-ujvári harmadosztályu lelkészi állomás,

Pályázati határnap március 15-ike.

A folyamodványok n.-enyedi esperes n. t. Basa Mihály aához (lakik Harasztoson, u. p. Fel-Vinc) küldendők.

3) Görgényi egyházmegyénkben a szász-régeni másodosztályu lelkészi állomás.

Pályázati határnap március 1-sője.

A folyamodványok görgényi esperes t. Benkő János aához (lakik M.-Péterlakán, u. p. Sz.-Régen) küldendők.

Kolozsvárt, január 23. 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

NYILTPOSTA.

6) Dézs. M. L. Köszönettel vettük és mihelyt kezeink közt lesz az egész: azonnal megkezdjük közlését. Majd csak elbaktatunk caligraphiádon.

7) Bölön. S. K. Mindent szivesen fogadunk; s a menynyire szűk terünk enged: felhasználjuk.

8) — — Materialismus és theologia; dogma és valóság. Jó-jó; de — okosan; nehogy parázsa nyuljunk. A másikkal elkészvén: extrahaltuk. Megrendelés nem történt.

9) Gerend. H. L. Remélem, hogy eddig már rendbe jött a — pamut-fonal.